

საგარეო თავადაცვალება

საგარეო
თავადაცვალება
გვ. 59

7

გაერთიანებული

1939

ჩვენ თავი

ხაიბართველთს სამ-ჩოთა მწერლუმის
კავშირის ყოველთჟაურა ორგანო.

7

საბჭოთავი კავშირის
თბილისი
1920 წელს ივლისი

შინაარსი

გზაბგრული ლიტერატურა

	გვ.
ანდრო ბევზაძე — თეთრი ღამე ნეფაზე	3
ლადო ახათიანი — ფიროსმანის შეგობრებთან	4
ალ. ხაჯაია — * * *	6
კოტე ხიმშიაშვილი — საქარწილო მუსიკა	7
ალექო შენგელია — ორი ლექსი	12
მირზა გელოვანი — ცხენნეჯი	14
ბ. შაიშველაშვილი — მდინარის გაღმა	21
ვ. ავალიანი — კავალერი	30

ჯრიბიკა

აკაკი ფანერელია — ღური ტინიანოვი	35
ამოლონ მახარაძე — ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურული მემკვიდრეობისათვის	48
იაკობ ზალახაშვილი — ორი საკითხისათვის შაიათნოვას ბიოგრაფიაში	59

განსახილველი რედაქტორი ირაკლი ავალიანი
განსახილველი მდივანი ნიკოლოზ ავალიანი

წიგნების გადგეცა 1/VI/39 წ. ბელმონტის დასახელებ 19/VI/39 წ. ქალაქის ზომა 75 X 105, ივრ. ზომა 7 X 11 1/2, ფორმ. რაოდენობა 4. შეკეთის № 1870
შთავლენებს დაწმ. № 1 — 3840 ტირაჟი 3500.

საბეჭდადის შიგნითადაცემისათვის, ვარჯიშის ქ. № 5.

მხატვრული ღიბერიპეზია

ანდრო თევზაძე

თეთრი ლამე ნავაზე

ნევე დინჯი და ნათელი...
თვალნი ტალღებს როგორ სვამენ,
ეს მზის ფეხით განათელი
და თოვლივით თეთრი ლამე.

გამოგეტაცებს აშბავს ქარი
და მოუტანს ნაპირს ტყიანს;
ჩამოსულა მზის ლაშქარი
და ქალაქი დაუპყრია.

მოდის ნაკვი ამ ლამეში
და შრიალი ისმის წყნარი,
თითქოს ვიყო სადღაც ტყეში
და ხის ფოთლებს წეწდეს ქარი.

ტყბილ განცდებით გული დაეწვი,
გული მუდამ ცეცხლის მქონე,
ნაპირზე დგას ორი ნაძვი:
შენს სიყვარულს მომავონებს.

ნეტავ ახლა ჩემთან იჯდე,
ქარი შლიდეს შენს ნაწნაებს,
გატყვი: ჩემი ტრფობა სინჯე...
და შევიქნეთ მოწინავე!

გნატრობ ასე... ტბლა ზანტი
ჩემს ოცნებას გულში ართავს,
შეგ ბანაობს მთეარის ლანდთ
ოქროსთმიან ქალივითა.

ბაღე გნაბავ, გულის სწორი,
და სამზობლოს ჩრდილო მხრიდან
ამ განცდების სამახსოვროდ
თეთრ ლამეებს ჩამოგიტან!

ფიროსმანის მებოზრებთან

ეს რა უშმაკმა ააბორჯა ამაღამ ქარი,
ამიწიოკა, დამირბია მან შთაგონება —
ტფილოსის ქუჩებს დავედევნე, ვიხმე ამქარი.
დავიწყებული ფიროსმანის მოსაგონებლად.

აქ, ამ ქუჩებში დადიოდა, როგორც სიზმარი,
(საქართველოს ეს აქ ეტრფოდა მისი ოცნება)
ჩამოხეული, ტანმალალი, მარად ხიზანი,
მარტოდენ გული და ბაჯაღლო პატროსნება.

მივალ, მხედებთან საზანდრები, ქუჩის მგოსნები,
ბნელთან მებრძოლი უსინათლო მეთარეები.
„ტკინდასეტყვილი“ ნიკალაის ძველი დოსტები
და ცოცხლებთან ფიროსმანის მწარე დღეები.

ვეტყვი: „როგორმე მოიგონეთ, ძიო კაცებო,
ლოთი მხატვარი, მარტოსული და მეგობარი,
მითხარით რამე ფიროსმანის ბედის გარშემო,
და შერე შეესვათ მისი ხსოვნის შესანდობარის..“

— „თვითრჯული“ იყო, აუმღერია სისხლი ტფილისმა...
სულ მარტო იყო, მარტო სევამდა, მარტო გათავდა.
ფუნჯის მოსმის დროს მჭონდა რაღაც ჯადო-თილისმა,
არის დაღვედა და ქვეყანას დაგინატავდა!..

— შემოგზებდავდა დარცხვენილი, ვერ გაიგებდ
რა ჰყვის იყო, რა პაზრების და რა გუნების.
უფეროა მტკვარი, მტკვარზე ტოვი, ტოვზე ტყეები,
გოქი, მწვანელი და ფრთიანი ორაგულები!..

— როცა ზაფხული დადგებოდა ტფილის-ქალაქში,
ჯავრობდა: ხედს, ვეღ-ფერი როგორ ხმებო,
გაფხვეოდა ირუმით მწყნე ბაღაში: —
„სოფელში ვეღარ მივდივარ და მეამებო!..“

— არც კობტა იყო საცოდური და არც ართვლა,
ამაყ იყო, ჩვენ მოჩილად ვიდევით მასთან,
ეს... ახლა ვახდა ნიკალაი დიდი მხატვარი,
უფასოდ გაქრა, უფასოდ, და ახლა დაფასდა!..

— ნეტავა ამ დროს მოსწრებოდა მის ნაწინობებთან,
(ვთ რა უღეთოდ დაიღუბა საწყალმა თაფა!)
ტფილის-ქალაქის ყველა მხატვარს ის აჯობებდა,
არ დაჩებოდა არაფერი დაუხატავი!..

ჰყვებიან ასე ფიროსმანის დროის ქადავნი,
ყველა მათგანში დაუვიწყარ ნიკალას ეხედავ...
დგას ფიროსმანის მოხატული ტფილის-ქალაქი, —
ეს პოეზიის უწმინდესი ადგილის დედა.

მე ვუსმენ ყველას, წარმოვიდგენ ცხოვრებას მისას,
ოცებლდება ჩემს წინ მკრთალი საბე ფერების მკონის.
მთვარეულოვრთ რავემზობი ტფილისის მიწას
და დიდი ნიკო ფიროსმანის ნატერფალს ვკოცნი!

ალ. ხაჯაია.

ნიაჲს ვუსმენდი: ჩუმი და ტკბილი
ხმა შორეული ჩამწვდა გულამდე;
ჩავიმღერე და ჩავყევი ბილიკს
და ისევ ნიაჲს მივაყურადე.

წინ იყო მარტო, სიბნელის ფარდა;
ტყეველი მუქად გადანაფერი.
სხვა არაფერი — სიმღერის გარდა,
მხოლოდ სიმღერა, სხვა არაფერი.

ვთქვი: თუ ვინ არის, ხმა სადაური?..
(ვერხვებსაც სურდათ იქნებ გაგება),
ხეხევე გაყვება, მთას გადაუელის,
და ვარსკვლავებში გადიქარგება.

მღერის: მზე ტრფობით როგორ იწოდა,
როგორ იბრძოდა გმირი ლომგულის,
ჩონგურმა ძველად ცრემლი იცოდა,
ნახეთ რას მღერის ძველი ჩონგური!

ღამე ღამში ბევრი მინახავს;
მთაწარეც, მთაველიც-გადანაფერი...
ეს, არაფერი არ მინდა ახლა,
მხოლოდ სიმღერა, სხვა არაფერი!

საქორნილო მუსიკა

ეს კაცი მრავალბინიან, კიანჭველების ბუდესავით მოფუსტუსე დიდი შენობის შესამე სართულზე ცხოვრობდა, პატარა ოთახში, გრძელი ტალანის ბოლოს. მეზობლები მას იშვიათად ზედავდნენ. იგი შავკრემანი იყო, შეიძლება ითქვას მეტისმეტად შავკრემანი, — პირისკანი დენით შებოლილს მიუგავდა, თვალწარბიც შავი ჰქონდა და ოდნავ ქალაჩა თმები საფეთქლებთან ჩამოზრდილ ქილვაშებში კრდევ უტრო აძლიერებდნენ მის სიშავეს, შავ კონტუმს იცვამდა, შავ ქუდს იხურავდა, ყელსახვევსაც შავს ატარებდა, და საერთოდ ყოველივე თაღის ფერისა ემრსა, პერანგებიც კი; მუდამ თან დაატარებდა ვიოლინოს შავი შალითით; მთელ მის სხეულზე მხოლოდ ერთგან გამოირჩეოდა ნათელი წერტილი — ვერცხლის პატარა ჩანგი მკერდის მარცხენა ჯიბესთან.

მეზობლებმა ამ მარტოხელა და მეტად ზუმ ადამიანს თაღი კაცი დაარქვეს; მას უთუოდ არ ჰყავდა მეგობრები, არავინ უნახავთ ამ კაცთან სტუმრად ან ისე მოსული; ფოსტალიონსაც კი კიბეებზე ერთხელაც არ დაუძახნია მისი გვარი. სამგლოვიარო მუსიკის ბოჯოშაც, სადაც თაღი კაცი მუშაობდა, ნაკლებად ცნობდნენ და ერთდებოდნენ ჩატომლაც ვასვენებებსა და პანაშვილებზე, როდესაც მისი კოლეგები ხმადაბლა ალბეინად მასლაათობდნენ „ანტრაქტების“ დროს, თაღი კაცი აროდეს იღებდა მონაწილეობას საუბარში, სვედიანი სახით იღვა ხოლმე კუთხეში მოკრძალებით და ხელში ვიოლინი რომ არა სქეროდა, ღრმად მგლოვიარე გვერდებოდათ. ოდნავ თუ გამოცოცხლდებოდა, როდესაც შოპენის სამგლოვიარო მარშს დაუკრავდნენ. მაგრამ ეს იყო სულ; აროდეს შეუნიშნავთ თაღი კაცი სხვა რაიმეში დაინტერესებულს. მუდამ თავდახრილი დადიოდა, თითქო ერთდებოდა თვალში მოხვედროდა ვისმეს. ტრამვაიშიც თავსაღუნული იჯდა, არვის თხოვდა გზა დაეთმოთ, უცდიდა სანამ გასასვლელი ვათავისუფლდებოდა და ამიტომაც ორი — სამი გაჩერებით გასკდებოდა ხოლმე დანიშნულ ადგილს. მთელ დღეებს ატარებდა თაღი კაცი მწუხარების ცერემონიებზე; გვიან ღამით ბრუნდებოდა ნახევრად ბნელ, თავის სუნით სავსე პატარა ოთახში; გაზეთს ვადათვალაიერებდა, პირველ რიგში სამგლოვიარო განცხადებებს ვადიკითხავდა და დაწებოდა დასაძინებლად. ზოგჯერ, ძლიერ იშვიათად, სიმფონიურ კონცერტებზე, როდესაც პროგრამაში შოპენის რომელიმე ნაწარმოები იყო ან ბეთოვენის „გმირული სიმფონია“, შეიძლებოდა მისი დასხვა ოპერის თეატრის მეოთხე სართულზე, ყველაზე ძველად შექმნივე ადგილას, მაგრამ ეს ძლიერ იშვიათად. მუდამ

ალ. საჯანია.

ნიავეს ვუსმენდი: ჩუმი და ტკბილი
ხმა შორეული ჩამწვდა გულამდე;
ჩავიმღერე და ჩავყევი ბილიკს
და ისევ ნიავეს მივაყურადე.

წინ იყო მარტო, სიბნელის ფარდა;
ღყე-ველი მუქად გადანაფერი.
სხვა არაფერი — სიმღერის გარდა,
მხოლოდ სიმღერა, სხვა არაფერი.

ვთქვი: თუ ვინ არის, ხმა სადაური?..
(ვერხვებსაც სურდათ იქნებ გაგება),
ხეხევე გაყვება, მთას გადაუელის,
და ვარსკვლავებში გადიკარგება.

მღერის: მზე ტრფობით როგორ იწოდა,
როგორ იბრძოდა გმირი ლომგული;
ჩონგურმა ძველად ცრემლი იცოდა,
ნახეთ რას მღერის ძველი ჩონგური!

ღამე ღამაში ბევრი მინახავს;
მთვარეც, მთაველიც გადანაფერი...
ეხ, არაფერი არ მინდა ახლა,
მხოლოდ სიმღერა, სხვა არაფერი!

საქორნილო მუსიკა

ეს კაცი მრავალბინიან, ჭიანჭველების ბუდესავით მოფუსფუსე დიდი შენობის მესამე სართულზე ცხოვრობდა, პატარა ოთახში, გრძელი ტალანის ბოლოს. მეზობლები მას იშვიათად ხედავდნენ. იგი შავკრემანი იყო, შეიძლება ითქვას მეტისმეტად შავკრემანი, — პირისკანი დენტით შებოლილს მიუგავდა, თვალწარბიც შავი ჰქონდა და ოდნავ ჭალარა თმები საფეთქლებთან ჩამოზრდილ ქილვაშებში კიდევ უფრო აძლიერებდნენ მის სიშავეს, შავ კოსტუმს იცვამდა, შავ ქუდს იხურავდა, ყელსახვევსაც შავს ატარებდა, და საერთოდ ყოველივე თაღის ფერისა ემოსა, პერანგებიც კი; მუდამ თან დაატარებდა ვიოლინოს შავი შალითით; მთელ მის სხეულზე მხოლოდ ერთგან გამოირჩეოდა ნათელი წერტილი — ვერცხლის პატარა ჩანგი მკერდის მარცხენა ჯიბესთან.

მეზობლებმა ამ მარტოხელა და მეტად ჩუმ ადამიანს თაღის კაცი დაარქვეს; მას უთუოდ არ ჰყავდა მეგობრები, არავინ უნახავთ ამ კაცთან სტუმრად ან ისე მოსული; ფოსტალიონსაც კი კიბეებზე ერთხელაც არ დაუძახნია მისი გვარი. სამგლოვიარო მუსიკის ბიუროშიც, სადაც თაღის კაცი მუშაობდა, ნაკლებად ცნობდნენ და ერიდებოდნენ რატომღაც. გასვენებებსა და პანაშვიდებზე, როდესაც მისი კოლეგები ხმადებლა აღხეინად მასლაათობდნენ „ანტრაქტების“ დროს, თაღის კაცი აროდეს იღებდა მონაწილეობას საუბარში, სევდიანი სახით იდგა ხოლმე კუთხეში მოკრძალებით და ხელში ვიოლინი რომ არა სქეროდა, ღრმად მგლოვიარე გეგონებოდათ. ოდნავ თუ გამოცოცხლდებოდა, როდესაც შოპენის სამგლოვიარო მარშს დაუკრავდნენ. მაგრამ ეს იყო სულ; აროდეს შეუნიშნავთ თაღის კაცი სხვა რაიმეთი დაინტერესებული. მუდამ თავდახრილი დადიოდა, თითქო ერიდებოდა თვალში მოხვედროდა ვისმეს. ტრამვაიშიც თავჩაღუნული იჯდა, არვის თხოვდა გზა დაეთმოთ, უცდიდა სანამ გასასვლელი გათავისუფლდებოდა და ამიტომაც ორი — სამი გაჩერებით გასცდებოდა ხოლმე დანიშნულ ადგილს. მთელ დღეებს ატარებდა თაღის კაცი მწუხარების ცერემონიებზე; გვიან ღამით ბრუნდებოდა ნახევრად ბნელ, თავის სუნით სავსე პატარა ოთახში; გაზეთს გადაათვალიერებდა, პირველ რიგში სამგლოვიარო განცხადებებს გადიკითხავდა და დაწვებოდა დასაძინებლად. ზოგჯერ, ძლიერ იშვიათად, სიმფონიურ კონცერტებზე, როდესაც პროგრამაში შოპენის რომელიმე ნაწარმოები იყო ან ბეთჰოვენის „გმირული სიმფონია“, შეიძლებოდა მისი დანახვა ოპერის თეატრის მეოთხე სართულზე, ყველაზე ძნელად შესაძინე ადგილას, მაგრამ ეს ძლიერ იშვიათად. მუდამ

ჩრდილს აწვდებოდა; ყველაზე უკან დგებოდა, თვალს არაფერს გაუშტე-
რებდა, რათა არვიან შეეწუხებინა; მხოლოდ ძაძით მოსილ თალხებიან ქალებს
თუ გახედავდა ზოლმე ჩუმად, დახრილ წამწამ ქვეშ, სამგლოვიარო პროცესიას
ან უკან დაბრუნებულ, ცალიერ ბალდახინს გააყოლებდა თვალს. და ერთხელ
შეენიშნათ, — სალამოთი პუშკინის ბალთან მდგარიყო და ჭირისუფალივით
ტოტებდახრილი ტირიფის მალალ კენწეროზე თითქოსდა ზარის სათქმელად
შეგროვილ ჭილყვაგების შავ გუნდს უცქეროდა, ბოძს ამოფარებული.

მარტოხელა ადამიანისთვის უთუოდ საკმარისი ჯამაგირი ჰქონდა თალხ
კაცს, მაგრამ მაინც მუდამ, იდაყვებგაცრეცილ, გახუნებულ ტანსაცმელში და-
დიოდა. მოუცილებელი მტვერით დაფარული შავი რბილი ქუდი თავისფერი
გამხდარიყო; შარვალი საჯდომზე ისე უპრიალეზდა — მზეზე თვალს მოგჭრი-
დათ. ფული კი ჰქონდა, მაგრამ ხალისი აკლდა. მოკრძალებული ხასიათისა და
მარტოხელა ცხოვრების გამო რაღაც უცნაურ, ჩვენს დროში იშვიათ, მივი-
წყებულ და განმარტოებულ ადამიანად გადაიქცა. ეგონა, რომ ყველა ერიდე-
ბა, გაურბის, ყველა უცხოა მისთვის, არვის აინტერესებს მისი პიროვნება. იგი
თავისი ქცევით აიძულებდა სხვებს, მასთან მორიდებული, მღუმარენი და ნაკ-
ლებად გულდიანი ყოფილიყვნენ. კარგად ესმოდა ეს, მაგრამ საკუთარი ხასია-
თი ვერ დაეძლია და დარწმუნებული იყო, რომ თავისი უცნაურობის გამო
სამუდამოდ უცხო დარჩებოდა ყველასთვის.

ზოგჯერ, კონცერტებზე, როდესაც შობენის რომელიმე ლირიული მელო-
დია მთვლემარე ტყეში მორონინე ზაფხულის ნიავევით ელამუნებოდა, მალლა
ქანდარაზე მჯდარ თალხი კაცის სმენას, სახის კანს, ხის მოაჯირზე დაყრდნო-
ბილ ხელებსაც კი, იგი გრძნობდა, რომ რაღაც აკლდა, რომ სრულიად მარტო
იყო ამ უამრავი ხმებით სავსე უძირო დარბაზში; მელოდია თითქოს ცდილობ-
და დაემშვიდებია მისი სული, დამზრალი მარტოობით, და ამით კიდევ უფრო
მეტად აღელვებდა, როგორც გზადაკარგულ ბავშს, ვიღაც უცნობის თანაგრძ-
ნობით გამთბარი ხელი.

და ხან. ბეთჰოვენის „გმირული სიმფონიით“ შერყეულ დარბაზში მას ეჩ-
ვენებოდა დაბლა პარტირიდან ყალყზე ამდგარი გიგანტი ცხენის სილუეტი,
ჭერამდე აღმართული. მხედარს ხელში ეჭირა ათასი ნათურებით შემკობილი
უზარმაზარი ჭალი და გამარჯვების ყიყინით თითქო ინგრეოდნენ ხალხით და-
ტვირთული ქანდარები. კაცს მკერდი აღარ ყოფნიდა სუნთქვისთვის, ნესტო-
ები ენაკვებოდა, ტკივილამდე უჭერდა ხელებს მოაჯირს, ხის მოაჯირიც
ცოცხალივით თრთოდა და უთუოდ იზზარებოდა მძლავრი ბეგრებისაგან. ამ
წუთში თალხ კაცს უნდოდა უკან დაეტოვებია ყოველივე, დაევიწყებია ყვე-
ლაფერი, გამხდარიყო სულ სხვა ადამიანი, გაებედნა და სამუდამოდ მოეცი-
ლებინა თავიდან ეს მარტოობა, მოკრძალება, სევდა და თალხი. მას სწავდა
გმირის მიერ ამოწვდილი ჭალის სინათლე. თვალს სჭრიდა როგორც სიბნე-
ლიდან გამოსულს, შუადღის მზე.

მაგრამ, გაისმოდა სიმფონიაში ჩართული სამგლოვიარო მარშის აკორდე-
ბი და თალხი კაცი დაუშვებდა მხრებს. დარბაზში ვეებერთელა შავი ფარდ-
ბივით დაჩქებდნენ რხევას გლოვის ხმები. ამაოება. ყოველივეს უცილო და-
სასრული. ერთად ერთი მარადიულობა. თავდახრილი ის ახლა გმირის ცხე-
დარს მიაცილებდა ფიქრით. გიგანტი ცხენი ჩვეულებრივი გამხდარიყო, შავი
საზურგულით მიუძღრდა წინ თავისი მხედრის ბალდახინს. ჭალიც დაჰკარგაფ-

და ელვარებას და უღიმღამოდ ერთო კუბოს თავთან დაკიდულ ლამპარით. ისევ უეცრადვე ანელებდა და აჭრობდა სევდიანი მუსიკა საკუთარი თავის წინააღმდეგ წუთიერ ამბოხებას.

ასე მიდიოდნენ წლები. და თალხი კაცი დაეხეტებოდა სამგლოვიარო მელოდის ცთომილ გამასავით; გვერდს უვლიდა ცხოვრების ყველა მოვლენებს, — თალხშალითიანი ვიოლინოთი მიიჩქაროდა გასვენებაზე ან პანაშვილზე.

ქალაქში ყველგან აშენებდნენ ახალ საცხოვრებელ სახლებს. ერთნი გადაბარდნენ იმ ახალ სახლებში, სხვები ჩასახლდნენ მათ ადგილას. ერთ დღეს თალხ კაცსაც ახალი მეზობელი გაუჩნდა — შუა ხნის ქალი, უკვე შევერცხლილი თმებით, მაგრამ თავლისფერი, ცოცხალი თვალებით, ტანმრგვალი, მკვირცხლი და კუნთოვანი. იგი ღიღინითა და სტვენით ალაგებდა ახალ ბინას და ტალანში არვის უშვებდა გამოუსაუბრებლად. ყველამ გაიგო, რომ ეს ქალი ძაფსახვევი ფაბრიკის მუშაა — სტახანოველი, მარტო ცხოვრობს. ქალმა პირველ დღესვე შენიშნა თალხი კაცი. მეზობლებმა გადასცეს, რომ იგი მშვიდა და ჩუმი, მეტისმეტად ჩუმი კაცია და უთუოდ — მუსიკოსი. უნდა იყოს. ქალს მოეწონა მისი ზედმეტი სახელი — თალხი კაცი. თითონ ძლიერ მხიარული, კიჟინა იყო და სხვების წყნარი სევდა მოსწონდა; ასეთ ადამიანებისადმი იგი ყოველთვის განიცდიდა რაღაც მფარველურ, თითქმის დედობრივ გრძნობას. და თანაც, როგორც თითონ ამბობდა, — გაგიჟებით უყვარდა მუსიკა. მოკლედ — თალხი კაცისადმი მან განსაზღვრული და აშკარა სიმპატია იგრძნო.

პირველად ისინი ერთმანეთს საერთო ონკანთან გამოელაპარაკნენ — სამზარეულოში.

— თქვენ მუსიკოსი ხართ? — შეეკითხა ქალი, შენიშნა რა თალხი კაცის მკერდზე მიმაგრებული ვერცხლის პატარა ჩანგი.

— დიად, მემუსიკე... — მორცხვად უპასუხა მან და ონკანს ტუჩმოტეხილი სურა შეუშვირა.

— მე ძლიერ მიყვარს მუსიკა. — სთქვა ქალმა. ფეხით შეარხია იატაკზე დადგმული ვედრო და თმები შეისწორა, — იცით, ამაღამ რადიოთი შოპენის კონცერტს გადასცემენ. მე საუცხოო რეპროდუქტორი მაქვს, შემოდით ჩემთან, მოვისმინოთ...

— შოპენის კონცერტს?... — თალხი კაცი დაიბნა. ავსებული სურიდან წყალი გადაექცა და შარვლის ტოტები დაუწინწკლა; მას გულით უნდოდა შოპენის მოსმენა, მაგრამ...

— როგორ შეგაწუხოთ...

— რას ამბობთ! პირიქით, რის შეწუხება!.. უსათუოდ შემოდით, მე თვითონ დაგიძახებთ...

ასე დაიწყო.

მეორე დღეს თალხი კაცი სახლში ადრე დაბრუნდა და ნაცნობ მკერავთან წავიდა ახალი კოსტუმის შესაკეთად. იგი პირველად ნახეს ქუჩაში უვიოლინოდ.

რა ბევრი გავაგრძელოთ, ერთი თავის შემდეგ ტალანში მეზობლები სიზარულთით გაოცდნენ, როდესაც მიიღეს მოწვევა ახალი მობინადრე ქალისა და თალხი კაცის ქორწინებას დასწრებოდნენ.

ქორწილში მოვიდნენ ქალის მეგობრები, სტახანოველები. ძაფსახვევი ფაბრიკიდან, ღირექტორი. შესანიშნავი კახური ჰქონდათ, შაგი და სქელი — მა-

შარაბივით. განუწყვეტლივ უკრავდა პატეფონი. ყველანი ძლიერ მხიარულობდნენ. ახალ კოსტუმში გამოწყობილი თალხი კაცი ღრმა სავარძელში ჩაძირულიყო და ბედნიერებითა და ღვინით დაბინდული თვალებით სასოებით შესტკეპროდა ვერცხლის წყალივით დაუდევარ პატარძალს, რომელიც უფრო ძეტს ხმაურობდა, ვიდრე ყველა სტუმარი პატეფონთან ერთად. უმზერდა თავის შეტლღეს თალხი კაცი და გულში, საღდაც ღრმად, უკვირდა, უკვირდა... სად იყო აჭანდე? ამდენი ადამიანები უეცრად ასე ახლო!... თურმე შეძლება თალხი კაციც აინტერესებდეს ვინმეს, ეს ხალხი აქ მისთვის მოვიდა, მას უღოცავენ...

როდესაც ყველა დამსწრეთა და მოსაგონართა სადღეგრძელო ჩამოათავეს და კიდევ უფრო გამხიარულდნენ, ვიღაცამ გაიხსენა ნეტის ტალანტი. ყველამ დაუწყო თხოვნა — დაეკრა რამე სამხიარულო. პატარძალმა მაშინვე, უკითხავად, ვიოლინო მოარბენინა. თალხი კაცი ჯერ, ცხადად, თავპატიუს იდებდა, მაგრამ შემდეგ დასთანხმდა, დიდის ამბით წამოდგა სავარძლიდან და ქალს შალითი ჩამოართვა.

ყველანი გაჩუმდნენ.

თალხმა კაცმა შალითიდან ამოიღო საკრავი, ხელები კარგად შეიმშრალა განიერი ცხვირსახოცით, შემდეგ იგივე ცხვირსახოცი, ოთხად დაკეცილი, მხარზე დაიფინა, ჩვეული მოძრაობით მიიტანა ლოყასთან ვიოლინო, მეორე ხელით მიზრაფი ასწია და... გაშეშდა.

მან უეცრად შეიგნო, რომ შობენის სამგლოვიარო მარშის, მისთვის ყველაზე საყვარელი მელოდიის დაკვრას აპირებდა.

მაგრამ, დღეს ხომ მისი ქორწილი იყო. სტუმრებს უნდოდათ მოესმინათ რამე მხიარული... მხიარული? მას არ ახსოვდა, მან არ იცოდა არცერთი მხიარული, ცოტად თუ ბევრად ნათელი მგლოდია. იგი შეეცადა სწრაფად მოეძებნა მესხიერებაში, მაგრამ ამაოდ; სამგლოვიარო მარში შობენის, შუბერტის, ბეთჰოვენის... დიალ, ამ ნაწარმოებებს იგი ყოველდღე ასრულებდა გასვენებებსა და პანაშვიდებზე; მან იცოდა ეს სევდიანი, ცრემლიანი მუსიკა; მაგრამ სიხარულის სმები, ბედნიერების სიმღერა აროდეს გამოუცია მის ვიოლინოს. და არც უფიქრია ოდესმე ამაზე. მთელი მისი წარსული ცხოვრება ისე მოეწყო, რომ სიხარულის სულ უბრალო სიმღერა არ ამდგარა მის სულში. მას შეეძლო დაეკრა, და უყვარდა მოსმენა, მხოლოდ ნაღვლიანი მუსიკის, იქნებ ღრმა, სულის იღუმალი სიმების შემხები, მაგრამ მაინც მწუხარე, ადამიანს კიდევ უფრო ძეტად რომ დაანადგლიანებს და თავს უბედურად აგრძნობინებს. მისმა ვიოლინომ მხოლოდ ტირილი იცოდა. მაგრამ მემუსიკეს ახლა აღარ უნდოდა ტირილი, და აქ საერთოდ ყველას სიცილი სურდა.

ვიოლინოთი მხარზე, მაღლააწეული მიზრაფით. თავალებული იდგა თალხი კაცი და ეძებდა ახალ ხმებს. ჭერზე მრავალსანთლიანი ქალი კაშკაშებდა. და ამ წუთში მან იგრძნო ის, რაც ზოგჯერ განეცადა ძლიერი, ცხოველმყოფელი მუსიკის მოსმენის დროს. — ქალის სინათლემ ისევ დასწვა მისი სახისკანი, მკერდმა ღრმად შეისუნთქა ჰაერი, ის ახლა უკან სტოვებდა სამუდამოდ ყოველივე წარსულს. ქალი დაეშვა ძირს მეგობრობის, ბედნიერების გიზგიზა ჩირაღდნებად. თიფები ტკივილით შეიკუმშნენ საკრავის ყელთან. სულში ადგა ზემის ყივინა.

მაგრამ, ეოლინო... მას არ ძალუძდა, მან არ იცოდა როგორ გადმოეცა ეს ახალი ხმები.

კაცმა უმწოდ მიმოიხედა გარშემო. ოთახში სიჩუმე იდგა. სტუმრები სდუმდნენ. შავი ღვინო უცნაურად ლაპლაპებდა ბროლის თლილ ჭიქებში. მან შეხედა თავის საცოლეს, ერთ წუთს ისინი ერთმანეთს თვალებში შესცქეროდნენ და მას მოეჩვენა, რომ მეგობარმა გაუფო.

— ნუ დაუკრავ... — ჩურჩულით სთქვა ქალმა, იგი ახლა აღარ იღიმებოდა.

და მეორე წუთში სტუმრებმა გაიგონეს რაღაც ზრიალი. — კენესის მსგავსი, ძლიერი ტკივილისგან გათავისუფლებისას რომ აღმოხდებათ ხოლმე, — თაღხმა კაცმა, ხელიდან გააგდო რა მიწრაფი, თითების ერთი მოძრაობით დასწყვიტა თავის ძველი საკრავის ყველა სიმი.

და როდესაც ელნათურებით გაკაშკაშებულ, სიჩუმით მოცულ ოთახში ფანჯრის მინებს მიეხეთქა და ჩაკვდა გაწყვეტილი სიმების უკანასკნელი მწუხარე აკორდი, — თაღხმა კაცმა თავის გვერდზე გადახრით მიუფო ყური...

და ბედნიერებითა და ღვინით მთვრალმა ხმადაბლა გაიციხა.

ალეკო ზენგელია

ორი ლექსი

სამშობლო ჩემი.

ჩონგურს გაუბამს სიმებს ნიავი,
ცაში ისრებად ნასროლ მერცხლებით,
დამესხურება წყარო წკრიალით,
ბროლის შხეფებით დაეივერცხლები.
შრიალებს ლურჯი სიმინდის ყანა,
ეხეთქებიან ზვირთებს ზვირთები,
გავივლი დილით, ზღვა არის განა!..
მარგალიტებით დაეიტვირთები.
ავეყები ნისლებს და ავფრინდები,
ლრუბლის ქულაჯებს შევკრავ ტივებად,
და ცაზე ცურვა თუ მომინდება, —
თავდავიწყებაც მეპატიება...
სუნთქვა მეკვრის და ცეცხლი მედება, —
გული საგულეს ნურც გამიჩერდეს,
ჩემო სამშობლოვ, შენთვის ვკედებოდე,
და მოწკრიალე ლექსებს გიმღერდე...
კარგია, ცაზე რომ ვკალმასობდე,
და ვარსკვლავებმა მაჩუქონ თვალი;
ცისარტყელების ავეყე კიბეებს,
მეშეიდე ზეცის გამოვხსნა კარი.
რა კარგი რამ ხარ, ყანავ შრიალა,
შენს ლურჯ ზვირთებში კვლავ გამაცურე,
მომეცი გული, ლექსი კი არა,
ეს სიყვარული დამიდასტურე.

თქმული საიალალოდ

იმ მთებს, ზეცამდე რომ აღმართულან,
ახლა ნისლების ბადე ახურავთ,
იქ გაიგონე ჩემი ქართული?!
მეც შენი, მესმის აქ ჯავახური.

თავს გეფიცები, დამენანება —
არ გადავშალო ჩემი დღიური,
არ გავიხსენო ის ბრწყინვალეობა,
სითბო მარადი და მშობლიური.
ან, რაღად გიკვირს, მომიხაროდეს,
მთებს გადავევლო ჯიხვის ნახტომით,
კვლავ მოვიარო ჩიტის წყაროზე
რძედაფრქვეული საბალახონი.
შენ მწერ და, ბიჭო, შენმა ბარათმა
ამიმეტყველა მთების შრიალი...
ციცინათელამ ამოანათა,
თუ ელვა იყო, რომ ჩავვიარა;
იალაღებზე მოსული ქალი,
როგორც შარბათი ამოტანილი,
ორი ვარსკვლავი და ორი თვალი,
ტანიც კენარი ალვის ტანივით...
გიქებ არჩევანს, ჰა, სადღეგრძელო,
ის მთები იყვნენ შენი მაყრები,
გილოცავ ქორწილს მომლხენი ძველი,
და ტოლუმბაშიც არა ნაკლები.
ისევ მოგივალ, ორივემ ერთად,
დავიძმობილოთ საიალალო,
ავაგოთ ლექსი, — აბჯარი მტერთან,
მთების მართალი ლექსი ავაგოთ.
მეგობრები ვართ, მთებმაც, ველებმაც,
ამ მეგობრობის თქვეან სადიალო.
შევსძახოთ მაღლა, ხომ გვემღერება,
ლამის გიშერიც ვაგანთიადოთ.
იმ მთებს, ზეცამდე რომ აღმართულან,
ახლა ნისლეების ბადე ახურავთ,
იქ გაიგონე ჩემი ქართული?...
მეც შენი მესმის აქ ჯავახური.

ც ხ ე ნ ე ნ ჯ ი

ჯონდოს მამაზე ამბობდნენ: ვაჟის დაბადებისას დამბაჩების ალით ცა აუხდია და ისეთი დიდი გაუმართავსო, ზღაპრად რომ იტყვიან. თითონაც ჩარეულა შერგილ შელეგია. წითელ, ჯერ მათრახმოკარებ ულაცზე მჯდარა და ოცი ცხენი რომ გაწვართულა სუფთა შარაზე, გახელდა თურმე ძველი მხედარი. ორივე მხრივ გადაუკრავს ცხენისთვის აფხაზური მათრახი. გარეულა ულაცი, დასცილებია ცხენებს, გზა პირდაპირ ტყისკენ აუღია და... დაკარგულა ცხენიც და კაციც.

ექვს დღეს უძებნიათ დაკარგული. მეშვიდე დღეს წირვა გადაუხდიათ, და როცა ეზოში გაშლილ სუფრას ჩარიგებიან დარბაისელნი, როცა უხსენებიათ დაღუპულის „სული პატიოსანი“, ამ დროს ეზოში შემოსულა უცხენო და უმათრახო შერგილ. შემოსულა და იცინოდა თურმე... შემხედვარებს ცხენი უცენიათ მის პროფილში, ცხენის ჭიხვინი — მის სიცილში და არეულა სუფრა; აკივლებულან ბავშვები და მანდილოსნები. დამფრთხალან მამაკაცებიც, მხოლოდ ეზოში დაბმული ფაშატი აჭიხვინდა თურმე სიხარულით, დაგლიჯა საბმური, მიეჭრა შერგილს და ჰკბენდა ვნებით ატრუებულნი.

და გაქცეულა ისევ ტყისკენ ცხენკაცი შერგილ, ფაშატიც გაყოლია, გაქცეულა და სამუდამოდ დაკარგულა.

სოფელში ტაბუ დაუდვიათ. აღარავინ ახსენებდა დაწყევლილ სახელს, აღარც თუ ვინმე გაჰკარებია შერგილისეულ არე-მარეს.

მარტოდ გაიზარდა ჯონდო. თექვსმეტი წლისას თვალს ვერ შეჰყრიდა ვაჟკაცი. მამასავით ელალოხხას იცვამდა, თეთრტარა სატევარს ატარებდა ჩერქეზულ ქამარზე, ირიბად დადიოდა და გადარია თურმე სოფლის ქალები.

დედაკაცები ხშირად ავონებდნენ მისაწვევ სიტყვებს, მაგრამ ჯონდოს გახედნილ ცხენებზე მეტად სძულდა დედაკაცები. არც თუ მორჩილი ქალების ვნებიანი შემოხედვა ატყვევებდა. ხანდახან, კარგი ცხენის დანახვისას, თუ აენთებოდა; ცალ თვალს მოხუჭავდა, ქვედა ტუჩზე იკბენდა უნებურად და მაშინ ჩურჩულებდნენ მეზობლები, რომ იგი ზედგამოჭრილი მამამისი იყო.

— ქარბორია! ქარბორია!... — იწყებდნენ ბერდედანი.

ერთხელ მეზობელ სოფელში, ვინმე ურიდიას ცხენი ნახა ჯონდომ. გული ეტკინა ჭაბუკს, სახლში დაბრუნდა, დედას მიუახლოვდა. მამისეულ იარაღით სავსე ზანდუკისაკენ გაიშვირა ხელი.

— შავი ნაბადი მომეცი, დედა, შავს ღამეში არ გამოჩნდება. დედა — სიხარულო, თოფიც მომეცი!...

მოეხვია შვილს დედაბერი. ათრთოლებული ხელით გაუსწორა ჩამოშლილი თმა. მერე ამოიღო შავი ნაბადი, დალოცა და მოახურა მხრებზე. ამოიღო თოფი დალოცა და გადასცა შვილს.

— სუჯუნის წმინდა გიორგი გფარავდეს!...

ნაბდიანი წავიდა. დედა დარჩა, გაიგონა როგორ გაიღო ჭიშკარი, როგორ დაიკეტა და ყველაფერი როგორ გაჩუმდა... სადღაც ძაღლმა დაიყეფა, ახლა მეორემ, მესამემ... ეტყობოდა: დასავლეთით მიდიოდა ჯონდო; მამამისიც ამ გზით დადიოდა მუდამ და უძრავად გაჩერებულ მოხუცს რაღაც უხაროდა.

მეორე დღესვე დავარდა ხმა: უტუ ურბიდასთვის ცხენი მოუტაცია კილაცას, მღვეარი დასდევნებია და სროლაში ურბიდაც შემოჰკლომია გამტაცებელსო.

მას შემდეგ შედგა ჯონდო შელეგია მამის ბილიკზე. გაიჩინა „ჯიმა-კოჩები“ და მისგან გატაცებული ცხენები დაღესტანშიც კი დაბალახობდნენ თურმე.

გავიდა დრო. შუაჰასაკს მიახლოებული იყო ჯონდო, ეს ამბავი რომ შეემთხვა. შორი სოფლიდან ბრუნდებოდა. მეორე ღამემ შოუსწრო გზაში. ლილისფერ ცაზე ირეოდნენ რუხი ღრუბლები. შეერთდნენ ბოლოს, დაფარეს ცა და ჰორიზონტები ჩაშავდნენ ერთბაშად.

ეშმაკი თუ შეაჯდა ცხენოსანს მხარზე, ასეთი აზრი აეკვიატა: მომკლავნო ამაღამ.

გულის წამლებად სცრიდნენ ღრუბლები...

ნაბადი გაისწორა ცხენოსანმა. ბოღჩა გახსნა რევილოვერი ამოიღო, ნაბადს შიგნით მომარჯვებული ეჭირა სმიტვისონი, თანაც ფიქრობდა: ეს, ეს არის მესვრიან ამ ხეებიდან, ან კი ვინ იცის, იქნება ზურგიდანაც მესროლონო! — და ოდნავ გაჰკრა ცხენს მძიმე ქუსლი.

გაფრინდა ცხენი. სიბნელეში გადაყარა ფლოქვების ხმა და უნაგირზე წახრილი ჯონდო, მხოლოდ ხეების სილუეტებს არჩევდა გზის ორ მხარეზე.

წამოდგა ქარიც, აქა-იქ მშრალად დარჩენილი ადგილებიდან მტვერი აკარიფა, გაშალა ფრთა და კოკისპირულად მომავალ წვიმას სახეში შეაყარა.

იელვა უხმოდ. გზაზედ ცივი ლანდები დააწყო ელვამ და უფრო მეტად აუტანელი შეიქნა ბნელი.

წამოჰკივლა ცხენს ჯონდო შელეგიამ. თვითვე გაუხარდა თავისი კივილი, ერთხელ, ორჯელ... და გაქაფული ცხენი მდინარეში რომ შევარდა, ძლივსღა შეიმავრა თავი განთქმულმა ცხენენჯმა. აღვირს შეუშვა, წონასწორობა დაკარგულმა, ის კი დაავიწყდა, რომ მარჯვენა ხელში იარაღი ეჭირა, და ვარდა რევილოვერი. ტყვია ყურების შუაზე მოხვდა ცხენს — შუბლში გაიარა. უმალ დაეცა პირუტყვი, ჯონდოც დაითრია, მაგრამ ჯონდო გამოვიდა, ცხენი კი დარჩა ფონში გარიყული.

გამოვიდა ჯონდო: მთლად სველი იყო. ნაბადი ამძიმებდა... რევილოვერი შერჩენოდა ხელში და დანარჩენი ოთხი ტყვია სიბნელეს შეახალა ხახაში. გახედა ცას — სხივიც არ სჩანდა, ბნელოდა ირგვლივ. მხოლოდ იგი იდგა ამ

ლამეში, მქისედ ყოიდა, მიწასა სცემდა და მეორე დღეს, უგრძობელი ჯონდო ძეზობლებმა სახლში მიასვენეს.

იმ ღამის შემდეგ მიატოვა ძველი ხელობა, ცხენს არავის ახსენებდა მასთან. თვითონაც თავჩაღუნული დადიოდა. ეშინოდა. მის მიერ მოკლული ცხენი არსად შეხვედროდა. სჯეროდა: იგი სადღაც უნდა ყოფილიყო ცოცხალი და ნებიერი.

დიღხანს ფიქრობდა ამ ცხენზე, მაგრამ დრომ თავისი გაიტანა. ნელნელა დაიფერფლა ღამის მოგონება და ბოლოს გაუჩინარდა კიდევ.

სიზმარივით გაიარა დრომ.

უჩვეულო ამბებმა შესძრა სოფელი; ყველა ქულისქვეშ კაცი აღმოჩნდა, ყველა მკერდის ქვეშ გული.

უკვალოდ გაჰქრა ორთავიანი არწივი და ქალაღდის ფულზე გამონატული თეთრი გიორგიც.

ჯონდოს მაინცდამაინც არაფერი სწყენია. მის თვალში ყველაფერი ძველის იერს ატარებდა; მხოლოდ, როცა შვილის ხათრით, თუ სხვების მიბაძვით, ახლად შედგენილ კოლექტივში ისიც ჩაეწერა, მიხვდა: გამქრალიყო ძველი.

ჩუმი წუხილი შრომაში მოკლა ბერიკაცმა. მერე დახედა საქმეს. თანდათან შეუყვარდა. დიღით ვერავინ ასწრებდა სამუშაოდ გასვლას. საერთო პარტივისცემა დაიმსახურა. „ჯონდო-პატენი“, „ჯონდო-ბაბუა“, ასე იხსენებოდა იგი სოფელში.

ასე მიდიოდა დროც.

ერთ დღეს ბაზრობა გაემართათ ძველი ეკლესიის ეზოში. დასწყევლოს ის დღეც, ის ეკლესიაც... რატომ ფეხი არ გაუხმა ჯონდოს ვიდრე ხალხში გაერეოდა... ვიდრე იხილავდა...

ეკლესიის ჩამოვარდნილ ჭიშკარს რომ გადაუარა, მაშინვე იცნო... ის იყო სწორედ... იგივე ფეხები, იგივე გავა, იგივე კისერი... თვალეში კი ველარ შეხედა. ეშინოდა: საყვედური არ ამოეკითხა: — ამ ოცდაათი წლის წინათ, რად მომკალიო შავს ღამეში! —

შებარბაცდა მოხუცი, ისედაც მძიმე მუხლები უფრო დაუმძიმდა. მაინც გაბედა, ცხენს მიუახლოვდა. უნდოდა კისერზე მოხვეოდა, პარტიება ეთხოვა, აეხსნა, რომ არ იყო დამნაშავე.

— გამარჯობა ჩქიმი პატენი, ველარ მიცანი?... —

ჯონდო მოტრიალდა. მის წინ მურზა. ფირცხალავა იდგა, მისი ძველი „ჯიმაკოჩი“, მასავით ცხენებს გადაყოლილი, ახლა მოხუცი და ენადწასული.

— გაგიმარჯოს! — როგორ ხარ, ბიჭო?!

...კარგად, ძალიან კარგად არის მურზა. ეს სამი დღეა რაც ამ სოფელში. გადმოვიდა, მარტობა მოეწყინა და აქ გამოთხოვილ ქალთან გადმოსახლდა. — ძან გამომადგა შვილი, ჩემო ჯონდო. აწი მეც თქვენი ვიქნები. თქვენთან ვიმუშავებ.

ჯონდო არ უსმენდა, და მურზა რომ გაჩუმდა, ეს იკითხა ჯონდომ:

— ეს ცხენი შენ ვინ მოგცა მურზა?!

— როგორ თუ ვინ. შინ გავზარდე. — ორი წლის კვიცი გავზარდე და მევე გაუხედნე.

— შენ გავზარდე?!

— ჰო, ახლა მინდა მოვიშორო. უწინ ასეთი ცხენისთვის სულს გავყიდდი. ახლა ხომ ხედავ, ცხენსა ვყიდი.

ჯონდო ცხენის ფეხებს დასცქეროდა.

— მუშტარი აღარ არისო, — განაგრძობდა მურზა. — რად გვინდა, სამუშაოდ არ ივარგებს. საჯდომად კი ავტომობილი სჯობია — ხუთ მანეთად სამოც ვერსს გავივლითო.

მოგროვილ ხალხიდან ვიღაც ახალგაზრდამ, მოკრძალებით იკითხა ცხენის ფასი.

მურზამ რომ უპასუხა, ორას თუმანს შაჟური არ დააკლდებაო. იკითხა თანაც: — თქვენ რას გაამეტებდითო? მერე მოჰყვა ცხენის ქებას: ასეთი ცხენი დადიანებსაც კი არა ჰყოლიათ. ახლა სადღა ნახავთ ასეთ ცხენს. ვყიდი, მაგრამ არც მინდა გავყიდოო.

სიტყვის გაუღებლად გატრიალდა მუშტარი — კოოპერატივის ჩარდახის წინ შეგროვილ ხალხში შეერია და აღარ მოუხედა.

ნვლნელ დაიშალნენ სხვებიც.

ისევ ორნი დარჩნენ: ტანმალალი მოხუცი ჯონდო შელეგია და გვალვაში გაზრდილ მზესუმზირასავით მოღუნული მურზა ფარცხალავა.

შეხედა მურზამ: ეცნაურა ქვედა ტუჩზე დადგმული კბალი. მაცდურად გაიღიმა და ესა ჰკითხა ძმობილს:

— რას უთვალთვალებ ამ ცხენს, ჩემო ბატონო? ყიდვა ხომ არ გინდა?

ვერაფერი მოახერხა ჯონდომ. ესღა წაილულლულა: — შვილიშვილისთვის მინდაო ცხენი.

შარაზე ვიღაც ცხენოსანი გამოჩნდა, მოგვარის დანახვაზე აჭიხვინდა ულაყი და გადაირია ჯონდო შელეგია. დიდიხანია ასეთი ჭიხვინი არ გაუგონია. ქალის კაპასი ზმა ჰქონდა ამ ცხენს. მეტი ვეღარ შესძლო, გამოტრიალდა. ბარბაცით გასცდა ეკლესიის ეზოს და შარაზე რომ გადავიდა, გაჰყვა... მდინარის პირას დაგდებულ ხის კუნძულზე ჩამოჯდა. ასე იჯდა დიდხანს, ვერ გაიგო როგორ ჩავიდა მზე, როგორ მოსალამოვდა; თვალწინ ცხენი ედგა, ოცდაათი წლის წინათ შემთხვევით მოკლული და დღეს ბაზარზე ნახული ცხენი.

ჯერ ყიდვა იფიქრა, მაგრამ იცოდა, შვილი არ დაეთანხმებოდა. ორას თუმანს ცხენში არ გაიღებდა. უიმისოდ კი არ შეეძლო მოხუცს ამდენი თანხის ერთბაშად შოვნა. ერთი გზა დარჩენოდა: — მოეპარა ულაყი.

ჯერ მოიშორა მაცდური აზრი. ძველი ცხენენჯი გაცოცხლდა მასში და დაჩრდილა „ჯონდო-ბატენი“, „ჯონდო-ბაბუა“, რუკებ წამოდგნენ ახალგაზრდობისას დათელილი გზები და დღეები და სამოცწელს გადასულმა პერიაკცმა ლაჯების ქავილი იგრძნო უეცრად. ცხენი მონატრებოდათ მოღუნულ ფეხებს.

და იმ ღამესვე სცადა: ფეხაკრეფით მიიპარა მურზას ქალიშვილის ეზოსთან. ჭიშკართან მისულს ძალლი გამოენთო. კიდევ კარგი, ეზო მაღალი მესერით იყო შეღობილი, თორემ შესჭამდა ქოფაკი. ეზოს შემლობი დალოცა გულში, ძაღლს ლუქმის დამგდები შეაგინა და სახლში მოსული მთელი ღამე ოხრავდა უმწეობის გამო.

გათენებისას ჩაეძინა ჯონდოს.

ეზმანა: — თათრული ნოხებით მორთულ ოთახში წვეს. შორიდან თარის ხმა ისმის. არა, ეს სამეგრელო არ უნდა იყოს.

აღბათ, აჭარაში ვარ იბრაჰიმ-ბეგ-აბაშიძესთანო, იფიქრა და თვალები დახუჭა.

კარები არ გაღებულა, ოთახში კი ვილაც შემოვიდა. ახედა: ჩადრიანი ქალი დასდგომია ფერხთით. შავი ჩადრიდან მხოლოდ თვალეები მოუჩანს. მსხვილი, შავი თვალეები მოუჩანს და ეს თვალეები ეცნაურა ჯონდოს. საღდაც უნახავს ასეთი მზერა. სად? ველარ გაიხსენა. ჰკითხა:

— ქალო, ვინა ხარ?!

ჩადრიანმა ხმა არ გაიმეტა, მხოლოდ თვალეებმა მიიღეს საყვედურიანი იერი და უფრო გალამაზდნენ.

— ქალო, ვინა ხარ?! — ახლა თათრულად შეესიტყვა ჯონდო. ჩადრიანი სდუმდა. პირდაპირ გახცდა შელევამ. კარები შიგნიდანაა დაკეტილი. გამოგიცნობო — იფიქრა და მარჯვედ წაეტანა ქანდაკად მდგარს, მაგრამ გასხლტა ქალი. კაბის ქვეშ ცხენის წვრილი ფეხები გამოჩნდნენ.

— ცხენი! — იყვირა ჯონდომ და გამოვლევდა თავის ოთახში მწოლს. რძალი დასჩერებია:

— რა დაგემართათ, პატენი? ძილში ჰყვიროდით!

— არაფერიო — უპასუხა. ახალუხი გადაიკვა და გარედ გავიდა.

მზე მოსდგომოდა საშუადღევს. ხეთა დაპატარავებული ჩრდილები ირხეოდნენ. მზიანი სივრილე იწვა ირგვლივ და მთებზე გადაწევილი ცა ოდნავ ტოკავდა.

აივანზე მდგარმა თვალი შეასწრო: ძაღლების მთელი ხროვა ასდევნებოდა მეზობლის ახურებულ ძუქნას.

ეს ძაღლი შეჩვეული ჰყავდა ჯონდოს. ეზოში შეიტყუა. თავლაში შეავდო, კარი გარედან გადაურაზა.

— გიზამ თინს! — ლულულულებდა დაალხეინებული მოხუცი.

ის დღეც დაღამდა.

შუალამისას ადგა. სატევარი შემოირტყა. ფარდულიდან გრძელთოკვებულნი ძუქნა გამოიყვანა, ეზოს გაშორდა და ძაღლიც გაიყოლია. დიდ ცაცხვს რომ მიაღწია, მარცხნივ გაუხვია და მაღალი მესერით შეღობილ ეზოს ჭიშკართან გაჩნდა.

შორს, საღდაც, ხრინწიანი ხმით იყიელა მეტიჩარა მამალმა.

ოთხმოციოდე ნაბიჯზე მოსჩანდა მურზას ქალიშვილის პატარა ოდა. ოდის მარჯვნივ თავლა მოეხუხულავებინათ. — ამ თავლაში იქნებოდა ცხენი.

დასავლეთიდან დახედა მთვარემ ქურდსა და ღამეს.

ჭიშკარი უბრალოდ გადაერაზნათ. შეყო ხელი ჯონდო შელევამ. კრიალით გაიღო მუხის კარი და ოდის ახლოს აყეფდა ქოფაკი. ხეს მოეფარა ჯონდო. ხედავს: აღრენილი ქოფაკი ძუქნას მიეჭრა პირველადვე. შესწყვიტა ღრენა, დასუნა, გაეჭქეა და უკანა ფეხები ღონიერად გაუსვა მიწაზე.

ცოტახანს იბუღრავა ამგვარად. მერე უძრავად გაჩერებულ ძუქნას შეეტოტა და სწორედ ამ დროს, მთელი ძაღლონით მოსწია თოკი ხესმოფარებულმა, გამოეცალა ძუქნა და ხვადი ჰაერსლა მოებლაუჭა წინა ტოტებით. დაითრია ძაღლი ჯონდო შელევამ. საკუთარ სახლისკენ აიღო გეზი. შეახტებოდა ქოფაკი მოლოდინში განაბულ დედალს, წუთიც და მიაღწევდა მიზანს ვნებისაგან ატაცებული. სწორედ იმ დროს მოსწევდა თოკს ჯონდო შელევია, ძუქნას დაითრევდა, ათიოდე ნაბიჯს გაატარებდა, იხევ მოიცდიდა. ფიქრობდა თა-

ნაც: — ზოგ კარგ ვაჟაკსაც ასე დაატყვევებს ქალი და ვნება ასე დაავიწყებს მოვალეობას, და, ღმერთია ამაში დამნაშავე, რათ მიჰკერძაო ზოგიერთ ვაჟაკს ზედმეტი ვნება.

და კვლავ მოსწევდა თოკს. კვლავ შეიცდიდა. იარა ასე, სანამ საკუთარ სახლს მიაღწევდა. აქ კი შეჩერდა, ნებაზე მიუშვა ქოფაკი. წუთის შემდეგ ძაღლები თოკით გადააბა, თვითონ თავლაში შევიდა, მათრახი და ნაბადი გამოიტანა, ერთი კი გადახედა დათოკილ ძაღლებს და ისევ მურზას ეზოსკენ გასწია, უფრო ფრთხილმა და ხალისიანმა.

უკვე თეთრდებოდნენ ჰორიზონტები, როცა ჯონდომ ულაცთან ერთად დასტოვა მურზას ქალიშვილის თავლა. ცხენი იფარა და ისე გასცდა ეზოს. ალვირის ტოტი გადაინაცვლა. მარჯვენა ხელით ჩაკეტა ჭიშკარი; მერე შუბლზე გადაუსვა საფერხეს ხელი, — მიუალერსა:

— ჩქიმი ლაფშა!... ო, ჩქიმი ლაფშა!...

შუბლიდან ხელი კისერზე გადააპარა, მეორეც შეიშველია და შეახტა ცხენს. დაბრებულყო ვაჟაკი, ცხენზე ველარ გადაჯდა ძველი ცხენენჯი.

— ავაფაი!...

მეორედ სცადა: გვერდზე გაიწია საფერხემ და ისევ ხერხი დასჭირდა შელევიას. იქვე დაგდებულ ქვესთან მიაყენა ცხენი, თვითონ ქვაზე შედგა, მაგრამ ეშმაკმა პირუტყვემა ერთობ განზე რომ დაიჭირა თავი, მაშინ ალვირს დასწია, ირიბად გააჩერა. ერთბაშად მარცხენა აუქნია წინიდან, უკან დაახევინა.

ქვეს მიეახლა თუ არა ულაცი, გადაალაჯა ჯონდომ; ზურგზე მოექცა ვაჯიუტებულს და უჭირა მათრახი.

— ჰაი და...

წყობით გაისმა ფლოქვების ხმა და მათრახის კვნესა.

მალე სოფელი გათავდებოდა, მერე ასაით წასულიყო — ახლალა დაფიქრდა ამაზე. სად შეხიზნულიყო გადახვეწილი.

— სვანეთში?!..

ან იქ ვისთან შეინახავს თავს მოხუცი ცხენენჯი. აღარ არიან მისი ძმაკაცები — უმრავლესობა დაიხოცა, ზოგი დასნეულდა, მთავრობა ხომ სვანეთშიაც ასულა თურმე, მთელი გზა მუშებითაა სავსე, — გზა ვაპყავთო სვანეთში.

— მაშ სადლა წავიდეს, სად გადაიკარგოს?!..

თათარშიაც ველარ გადავა, ან კი ვინ გაუშვებს. პირველ დაღურზევე შეაჩერებენ, მოწმობას მოსთხოვენ ცხენის ქურდს.

ახლალა შენიშნა: სოფელს გასცილებოდა. უკვე აღარ მიჰკროდა ცხენი. დინჯად მიდიოდა, თითქოს იმანაც იგრძნო, რომ აღარ არის გზა ვაქცეულთა. გამქრალა იგი — დათარსულა გზა-გასაქცევი.

— ქურდობის დროო, რა იქენ შენ!...

გაბაცდა რიყრაყის მსუბუქი ბინდი, უკვე კარვად სჩანდნენ შორეული მთები და ახლოს მდებარე ტყეთა ნაპირები.

წყალს იქით, რომელიღაც ღამის ფრინველი მისტიროდა ღამეს.

და უცებ სივრცეში შეიჭრა ძახილი. ძაღლების ვნისი დაჰფარა მოვარდნილმა ძლიერმა გუგუნმა. ეს კოლექტივის ზარი რეკდა დილაადრიან. წევრებს უხმობდა, სამუშაოდ მოუწოდებდა.

შეიკრიბებიან დიდი ცაცხვის ქვეშ კოლმეურნენი. ყველა თავის ბრიგადას მოსძებნის, საქმეს მიიღებენ, აფუსფუსდებიან. იკითხავეს ვილაცა: „ჯონდო პატენი რად არ მოვიდაო“.

და მერე სანოვაგე კალათით ხელში, ვინმე მანდილოსანი ყანაში მომუშავე ვაჟკაცებს, საუზმესავით აუტანს ამბავს ჯონდოს აუგზე.

გახედა მინდორს, გადაჭიმულიყო კოლექტივის ფართო ყანები. მწყრისფერ მიწაზე აქა-იქ მუქად მოსჩანდა შავი ნახნავეები.

აქ ყველაფერი ნაცნობი იყო და საყვარელი. რამდენი ოფლი ჩაუღვრია მას ამ ველებში.

მოსწია აღვირს. მოაბრუნა ულაყი. ამოჰკრა მათრახი და სოფელში შევარდა ქვა-ნალთა ჟღერა.

ორლობეში სისწრაფით მიჰქროდა ცხენი; ეზოში გამოსული ნამძინარევი გლეხები გაოცებით უცქეროდნენ მიმქროლავ მხედარს. ძაღლები ათიოდე მეტრზე მისდევდნენ ცხენს. სტოვებდნენ მერე და ერთმანეთს უღრენდნენ, ისე, ჩვეულების თანახმად.

მურზას ქალიშვილის ჭიშკართან შეჩერდა ცხენოსანი. გადმოხტა. აღვირის ტოტი მესერზე ჩამოაგო და სწორედ ამ წუთს, მურზა ფირცხალავაც ჩამოვიდა ეზოში.

— მურზა, ბიჭო... — გასძახა ჯონდომ, — მოდი წაიყვანე შენი ცხენი, ჩემი შვილიშვილისთვის არ გამოდგება, ბაბა, წაიყვანე, ღმერთმა მშვიდობაში მოგახმაროს...

კრინტი ვეღარ დასძრა გაოცებულმა მურზამ. სამჯერ მოიფშენიდა თვალები, — ისე შეხედა ცხენს. ის იყო, მაგრამ...

თავი მოიბრუნა. თავლის კარი ღია იყო. არც თუ ძალღიანი სჩანდა სადმე და გონებადაკარგულმა იყვირა მთელი ხმით:

— ძაღლი?... ძაღლი რა იქნა?!...

ჯონდოს არც კი მოუხედაია, ისე გადმოუგდო:

— მართლა, ბიჭო, კინალამ დამავიწყდა — შენი ძაღლი ჩემს ეზოში აზო, ბაღლი გამოგზავნე, წამოიყვანოს!...

მესამედ რეკდა კოლექტივის ზარი.

მლინარის გაღმა

1.

მოგონილია, როგორც იგავი?
უსმენ და სმენას ეუცხოვება?
რა საჭიროა, რომელი თავი
გაეჯიბრება ცოცხალ ცხოვრებას?
რევოლუციის მედროშემ ბრძანა:
ავაზაკების არ დარჩეს კვალი,
არა ოცნებამ, არამედ ძალამ
უნდა დაღეწოს მტარვალთა რკალი!
ადგება დილით, ეს ერთიც წავა,
ემშვიდობება ვხედავ ქალს ვაყი:
— გამარჯვებული მოვალ, გფიცავარ!
— მეც გეფიცები, არ გაგცვლი სხვაში!

2.

ორთქმავალს კვამლი გადაეფინა:
გაქანებული მიიჭრა ხევთან,
მიწას ცახცახი დააწყებინა
და აფეთქებულ ხიდს გადასხედა.
„ძლიეს!“
მემანქანემ ოფლი შეიშრო,
ალაპარაკდა გახარებული:
„ხიდი არ არი, დროზე შეენიშნე!
ძლიეს შევაკავე მატარებელი“.
გამოიშალნენ და ტყიან აღმართს
მიაწყდა ახლა მოსული ჯარი,
თვალდამღვრეული მდინარის გაღმა
გაავებული გრიალებს ქარი.
„რა იყო?
წყალში ჩაეარდა ქვები?
ზარია? თითქოს ზარი არ იყო!
აქ თუ იქნება ავაზაკების

რაზმი, იქნება სათადარიგო!“

— ავაზაკები?

გაისმა უკან.

— საით ყოფილან, რა ნიშნებია?

გალმა არიან, გავიგეთ უკვე, —

მალე გამოვლმაც აიშლებიან!

უფროსი მოდის:

— ვინ წამოროშა

ამ მითქმა-მოთქმის თავი და ბოლო!!

ვილაც მხდალია!

მომეციოთ დროშა

და მეომრები გამოყენენ მხოლოდ!

... რიგის გარეშე არავინ დარჩა,

კვლავ მეომარი გამოდგა ყველმ

(გამბედაობა ვინ მისცა ლაჩარს,

რომ მოეთხოვოს თავის გამხელა?)...

3.

აჰა, სოფელი ძველი იარით,

და უნუგეშო ეზო-ყანები

დაუხვრეტიათ! მაინც იარალს,

კიდევ იარალს რად ეტაშება?

აქეთ ჩამოდის რაზმი დაღმართზე,

აქ უკვე ბჭობენ ხმები მედგარი:

— თუ წითლებია, დიდება მათი,

გავკეთებულვართ ჩვენ და ეგ არი!

... მარტო ერთს

სახე გაფითრებია,

დაბებრებია სქელი ტუჩები:

„ერთი მითხარით, ხან თეხრებია,

ხან წითლებია და ხან ლურჯები,

გამომიყვანეს მოთმინებიდან, —

ამდენ ეშმაკებს გადაურჩებით?!“

პური აღარ მაქვს...

გვიშველე ღმერთო, —

მოსვენება ხომ ყველას მოაკლდა,

გამაგებინეთ, რა აქვს საერთო

პოლიტიკასთან ჩემებრ მომაკვდავს?

შემოგვსევანი აქეთ-იქიდან,

დღე ტანჯვით მიდის,

ღამე გოდებით.

თავი მაინც გვაქვს — აღარ იკითხავთ —

ბოლოს რომელთან დავმეგობრდებით?“

მაგრამ...

უეცრად მოუქრა ერთმა:

„ალარ შეგვეფერის ვატუტუცება!
დღისით სად გდინხარ არ იცის ღმერთმა,
ღამე ისევ აქ წამოცუცქედები...
ვისი რა არი, რა ნათესავი,
რა ენა მწარი და რა აწვიტინა!
სად გიცხოვრია? ან სად თესავდი,
რომ არც პური გაქვს
და აღარც ბინა?

როგორ აენტო, როგორ იწყინა!
განა იკისრა რამე გლენებთან!
შეჰკვილა:
„თვითონ სადა გაქვს ბინა,
ჩემი გზა-კვალის შენ რა გეხება?!
აი, არ იყოს შენი ხსენება,
თვით უგვანო და გადმოკარგულო!
ავი თუ არ თქვი, არ გესვენება?
შენთან საუბარს როგორ ვკადრულობ!“...

4.

მართლაც მოზღვავენ ალისფერ. დროშით.
აქ ხან ქარია და ხან ყინვები;
მარტის არეულ ქარით გათოშოილ
მხედრებს უშოვეს ცივი ბინები.
შტაბმა სასწრაფოდ დაიწყო ბჭობა,
გეგმა გაშალეს, დაფა. ციფრები...
„ძველი შეცდომა კმარა და კმარა,
მეხივით დავკრათ, მაგათი ძვლებიც
ქარს გაეფანტოს“...
ასე, ამგვარად
გადაწყდა კიდევ, დაჰკრეს ნალარა
და წამოცვივდნენ გაფაციცებით.

5.

წითლებს ამჟამად ჰაბუკი სარდლობს
და მოსვენებას ნახულობს ძვირად...
უცხო ფიქრებს თუ თავი მიანდო,
ისევდაისევ შეხვდება ცირა.
ისევ ჩასწვდება იმავ ქალის ხმა.
(ორი დღის წინათ გამოაცილა):
„შენ შეზრდილი ხარ ამგვარ ქარიშხალს,
შენ გამარჯვება შეგხვდება წილად,
მეც გეფიცები არ გაგცვლი სხვაში!“
და ფრთაშესხმული დატოვა ვაჟი...

სარდალმა იცის, გაღმა რომ ტყეა,
იქ ერთმა ბანდამ დაისადგურა.
არც შლიფენია და არც მოლტკეა, —
თეთრგვარდიელი გაზღავთ თავუნა.

გაურღვევია ათასი ალყა,
გამოეკიდნენ, ვერაგინ სძლია.
ხეირიანი ლაშქარიც არ ჰყავს!
ერთი ქაჯი და ტარტაროზია...
განა პირისპირ შეხვდება ვისმე?
განა ჰქონია დიდი შეძლება?
გამოვა,
დაბას აიკლებს, ისევ
გაქანდება და ტყეში შეძვრება.

ჯაშუშობაშიც გამოცდილია,
გველადუა და თავგასული.
ახლა ეს მძლავრი ექსპედიცია
რომ დაინახა განაბა სული.
კიდევ გაძვრება?

განაბოს სული!
დღეს გაუვალი რკალი ევლება.
ბრძოლა იქნება არა ბავშვური,
არამედ რალაც საშინელება.

7.

ლამე ჩანაცრდა. ცა არ ციმციმებს,
დაბინდულია ოთახის თვალი.

„სად ტირის ქალი?“ —
ადგა და მძიმეთ

თოვლიან ეზოს გაჰყვა სარდალი.
„ვიღაც დასტირის გიტარის სიმებს,
განა არ გესმით, ქვითინებს ქალი,
უნდა გავიგოთ, ყინვამ, სიცივემ,
თუ მარტოობამ დასცა საწყალი“
აი შენობა.

სარდალს მხლებლებიც
მიჰყვნენ. შეაღეს ოთახის კარი:
„აქ გაისმოდა მწუხარე ხმები,
რა ამბავია, ერთი მითხარით?“
ღრმა მოხუცია ოჯახის თავი,
და ქალიშვილიც — ოჯახის წევრი.
„რამ აგვატირა?
გამაძრეს ტყავი,
ისეც უღონოს მომწყვეტეს წელი...“

ერთი მითხარით, ხან თეთრებია,
ხან წითლებია და ხან ლურჯები, —
ერთნი თუ კარგად შემომხედებიან,
მეორეს ველარ გადაურჩები...

რა დავაშავე, შენ იცი, ღმერთო,
მოსვენება და ლხენა მომაკლდა...

რა შუაში ვარ?

რა აქვს საერთო

პოლიტიკასთან ჩემებრ მომაკვდავს?..

... იმ ატამანსაც კარგა ხანს სდიეს,
თქვენ რას გააწყობთ მარტოდ-მარტონი?

თარსი რამ არი, ყალთაბანდია,

დიდი ეშმაკი გახლავთ, ბატონო...

თუ შემოუვლით, რაც არა მჯერა,

და ვიწროებში შეჰყრით დაწოლით,

სინდისს ვიმოწმებ, არ გადარჩება,

რა გესწავლება, აწონ-დაწონე...

რომ დაუკვირდე,

სულ დიდი, დიდი,

ორი სამი დღეც კარგად გეყოფა,

თუ გასაოცარ ავი და ფლიდი

ქურდულად არსად გადაგელობა...

გათელეთ თავზე ხელაღებული!

კეთილს და ბოროტს

თანდათან ეხვდები:

ვანა არ ვიცი, თეთრების გული —

ქალის ქვითინზე არ შეწუხდება...

ეს ქალიშვილი თავისთავს უმღერს,

(სასიძო მყავდა — გადამეკარგა)

თუ გემეტებათ პური აჩუქეთ,

ფული რა თავში სახლეღად ვარგა!"

სარდალი ამბობს:

— თეთრებს ავინებ

და პოლიტიკა გაფრთხობს ბავშვივით?

— რას ამბობ, შვილო? ნუ გამაგონებ,

პოლიტიკასთან შე და კავშირი?

სარდალი ამბობს:

— თეთრებს აძაგებ, —

რა პოლიტიკა გინდა სხვაგვარი?

— აპა, პა, შვილო, ნუ დამაძალებ,

მოთმინებასაც უქვეს საზღვარი!

სარდალი ამბობს:

— წავედი, დროა,

შიეცით გაზრდო, მაგრამ იცოდე,

ბრძოლების შემდეგ კიდევ ჩამოვალ,

არ შეგიბრალებ, არ შეგიცოდებ
და პოლიტიკოსს მაინც გიწოდებ...

8

ახლა დაძრულან, რა აჩქარება,
რა ოფლი, ბული და ოშხივარი!
ხან რაზმის თავი თვალს ეფარება.
მიიწევს ჩუმი და უჩინარი...

რამდენი გლეხი გაშმაგებული
გზის მაჩვენებლად მისდევს მხედრობას;
ზოგი ბოლმისგან გაშავებულა
და საუბარი უნდა ეტყობა:

1-ლი

განა ბევრი ფიქრი უნდა,
ან და დიდი კამათი?
ჩვენი მხსნელი, ნახე თუნდა,
მარჯვენაა ამათი.

მე-2

არც თქმა მინდა, არც შექება,
ჯილდოც არავითარი,
დაპირება, წაქეზება,
რალად მინდა, მითხარი, —
მოვეხმაროთ, მოსპონ ბანდა,
გინდა თავსაც გავწირავ...
რა სახელი გაუვარდა,
როგორ გავგვათახსირა!

მე-3

დასრულდება რა პირწმინდად
ომი სამოქალაქო,
დავტრიალდეთ ზღვიდან, ციდან
სარჩო ამოვალავთ.

მე-4

ვინ წაგვართმევს, რა წესია,
ვშრომობ, ჩემი — ჩემია,
ბალია, თუ ნათესია,
რაც კი შემომრჩენია.

*

* *

გადაუარეს სერებს დანისლულს,
არც დაყოვნება, არც შეჩერება.
აი მიაგნეს

მალღობს დანიშნულს
მაგრამ როგორღაც არ ეჯერებათ, —
რამ დააეჭვა თვითონ სარდალიც?
„ვინ ისარგებლებს ამ ვიწროებით!
ბანდა ტყეებში ჩაძვრება მხდალი
მახეში გაბმის საშიშროებით“.

უგზოდ ნარჩენი მსუსხავ სიოზე
გაფითრებული მწვერავის ცნობით:

„მდინარის გაღმა
ორასიოდე
ბანდიტი წევს, და
სძინავთ განცხრომით.
ფონი ვერ ვპოვე,
შველას მოველი,
ადგილობრივიც
არვინ მხედებოდა,
მარტო მოხუცი
შემხვდა, რომელიც
გამალებული
ნავში ჯდებოდა...
ვერ მოვასწარი —
გაღმა გასცურა.
მისი ძალა და
ნიჩბის ხმარება,
მისი მხნეობა
და ვაჟკაცობა
მრვალ ჭაბუქსაც
შეეხარბება...“

9

შემობრუნეს ვეშაპის თავი,
ბოლოც მოუხვევს — რაზმი ბრუნდება.
ფონი რომ იყოს, ახლავე გავა
და გაღმა ცეცხლი აგუგუნდება.

ფონი არ არის?

პირდაპირ გავალთ!

რის დანანება, რა დანანება!
იხუფლეს!

დაჭრილ ფოცხვერებს ჰგვანან,
რაკი გაბედა სარდალმა ნება.

მასაც მიმართა ორმა რაზმელმა:

„ჩვენი ვალია, გინდა თუ არა,
უნდა გიშველოთ წყალში, რაზედაც
არ გეკადრებათ ბრძანოთ უარი.“

მდინარის გაღმა რაღაც მზადდება,
 მეხი კი არსად აფეთქებულა.
 ნუ თუ გაიგეს არამზადებმა?
 რა უცნაურად დაფეთებულან!

„დავიწვებით და დავიდაგებით
 თუ განგება არ დაგვეხმარება“...
 ვით კალიები, ან ვირთაგები
 დარბიან ყფით და გაცხარებით.
 რა მახე არი? რა ეწოდება!
 საით სჯობია დაიწყონ შებმა?
 „ჩქარა! წითლების წრე ვიწროვდება,
 ჩქარა წითლების წრე იკუმშება“.
 ჩქარა და ჩქარა!
 წრე იწურება...
 განა არ უდრის
 სიკვდილს ტყვეობა?
 სიკვდილი არვის
 დაეწუნება,
 თუ სიკვდილამდე
 მიჰყვა მხნეობა,
 მაგრამ თეთრების
 სხვაგვარ ბუნებას
 ამდენი როგორ
 მოეთხოვება?
 ადგნენ და ხელის
 შეუბრუნებლად
 ქედი დახაროს
 ძაღლთა ხროებმა.

11.

დაბრუნდნენ...
 სარდალს სიცხე აწუხებს.
 წევს და მოესმით მისი ბრძანება:
 „ტყვე ატამანთან ვერ ვნახე წუხელ,
 ერთი მაჩვენეთ, ნუ დამზარდებით.“
 ... კვლავ აეშალა ფიქრები მწველი,
 გონების თვალი რას არ მისწვდებოდა.
 რომ იოცნებო ათასი წელი
 კაცს საოცნებო არ გაგიწყდება...
 მაგრამ ოცნება ან და სიზმარი
 ასე საოცრად რას გამოსახავს:
 ტყვე მოიყვანეს, ის საზიზღარო
 ნაფნობი იყო, საღლაც ენახა.

„არ მაგონდება, მაგრამ ცხადია,
დამენმარებით...

რალაც მეცნობა...

თუ გამოტეხა არა სწადია,

ძალა იხმარეთ, რა გაეწყობა.“

— თვითონ გამოტყდა! გახსოვთ, ეზოდან

ხმა მოგვესმოდა მტირალი ქალის?

თუ მოიგონებთ, ეს იქ კენესოდა,

როგორც ჭაღარა ცამდე მართალი!..

წამოიწია...

თვალი ერევა:

— აჰა, ეშმაკის კერძო, გიცანი!

ამბობდნენ ტყვიაც ვერ ერევაო, —

გასწორდი, ტყვიას გამოგიგზავნი!

3. ავალიანი.

ქ ა ვ ა ლ ა ნ ი

ორი წლის შემდეგ, ქალაქში ჩამოსვლის პირველ დღესვე გულმა კელარ მოუთმინა.

დადლილი იყო, წინაღობით გამოუძინებელს, მგზავრობაში დაბნეულს ლამის მუხლები ეკეცებოდა.

ღონიერი ბიჭი ფეხით გამოვლილმა ათმა კილომეტრმა — სოფლიდან რკინიგზის ბაქანამდე, ბაქანზე ლოდინმა, — მატარებელში ულაგობის გამო ფეხზე დგომამ საგრძნობლად მოქანცა, მაგრამ... უარესად დადლილიც რომ ყოფილიყო, რუსთაველის გამზირის უნახავად მაინც ვერ გასძლებდა...

ორჯერ თავიდან ბოლომდე აიარ-ჩაიარა გამზირი; აქა-იქ ხეებთან შეჯგუფულ ახალგაზრდებში ნაცნობებსაც მოჰკრა თვალი, არ მისულა — დღეს მათთან ლაპარაკის თავი არა ჰქონდა — ხვალისად დაიწყებდა...

ერთს მაინც ვერ ასცდა... თავი რომ სამშვიდობოს ეგონა, ვიღაცამ დაუძახა, მოიხედა; ახალი სახლის სადარბაზო შესასვლელთან ნაცნობი გოგონა იდგა, უცინოდა, ცოტა მორცხვობდა, კარებს ეფარებოდა, რადგან შინაურულად ეცვა — ქრელი-წითელი ფოთლებიანი სარაფანი და გაცვეთილი, ქუსლებმოღრეცილი ტუფლები.

თითონაც გაუცინა, მივიდა, ხელი მაგრად ჩამოართვა. ვაჟი არ მორცხვობდა — თავმოწმონედ იდგა, არც დადლილობას იმჩნევდა; თუმცა მის ჩაცმულობას არაქალაქური იერი ჰქონდა: საყელოგახსნილი — უკრაინული ხალათი, პარტისინის უგემურად შეკერილი შარვალი და უაზრო ფიგურებით ზედაპირ აჭრელებული — ბაზარზე ნაყიდი ლოსის ტყავის ტუფლები ეცვა, ხალათზე ფართო ქამარი ერტყა, რომლის ვეებერთელა კრიალა აბზინდზე ლაპარაკის დროს ხშირად ეყრდნობოდა ცალი ხელით, ქალი მაინც ხარბად ათვალისებურად თავიდან ფეხებამდე, გამოცვლილი — გამშვენიერებული ეჩვენებოდა.

...ტექნიკუმის დამთავრების შემდეგ აღარ შეხვედრიან ერთმანეთს. გოგონა ქალაქში დარჩა — უმაღლესში სწავლის გასაგრძელებლად, ვაჟმა კი რაიონს შიამურა და ორ წელს თავის სპეციალობაზე იმუშავა.

ვაჟს მისი სახელი უკვე დავიწყებოდა, გვარი კი ახსოვდა: ყუყუნაშვილი იყო; ეს გვარი მისი თვალების ფერს და გამომეტყველებას მართლაც შეჰფეროდა, რასაც, ალბათ, თითონ სხვაზე უკეთესად გრძნობდა და ამიტომაც ვინმესთან გაცნობისას თავის გვარს ყოველთვის ხმამაღლა და გარკვევით წარმო-სთქვამდა.

ვაჟი ქებაძე იყო, მაგრამ ვინაიდან ჯერჯერობით საქები არაფერი გაუკეთებია, გაცნობისას ან ვინმეს შეკითხვაზე თავის გვარს ყოველთვის გაურკვეველად ბუტბუტებდა. დარწმუნებული კი იყო, რომ მისი გვარი ხელმეორედ ქებას მალე დაიმსახურებდა და ახალგაზრდა ქებაძე წინაპრების ვალსაც მოიტლიდა...

მოკლოდნელმა შეხვედრამ ორივენი გაახსრა. ერთმანეთს ამბები ვაგროჰკითხეს, იცინეს — რამდენჯერმე სინანულთაც გაიქნიეს თავი — ორიოდ — უღროოდ გარდაცვლილი ამხანაგის ხსენებაზე.

როცა სალაპარაკო ამოსწორეს და ქებაძემ შეატყო ღუმელის საშიშროება ახლოვდებოდა, ყუყუნაშვილთან ბოდიში მოიხადა — სხვა დროს მონახულება აღუთქვა — ხელი გაუწოდა, კარგად ყოფნა უსურვა და დაემშვიდობა.

იშვიათი სანახავი იყო გამზირი ამ სალამოს: — აუარებელი მოსეირნენი, მათი მრავალფეროვანი ჩაცმულობა, ხმაური, ფუსფუსი; გამზირის ფართო ქუჩისა და ბულვარის მოასფალტებული ზედაპირი — სალამოს მოსული — ხანმოკლე, ძლიერი წვიმის შემდეგ — მთვარიან ღამეში მდორედ მიმავალი მდინარის ზედაპირივით ლაპლაპებდა; უამრავი ელნათურების სხივთა მრავალფეროვანი ანარეკლის და მოსეირნეთა მკრთალი გამოსახულებით აფორეჯებული.

ამ სალამოს ნახულით ნასიამოვნები — სახლში წასვლას რომ აპირებდა, უნებურად ლალიძის გემოვნებით შეზავებულ სეროფიანი წყალი მოაგონდა და ისე მოენატრა — გამზირის ბოლოდან უკან დაბრუნებაც კი არ დაეხარა.

✓ წყლების მალაზიაში შევიდა, ტალღნი აიღო და რიგი დაიკავა. რიგში კარგა ხანს მოუხდა დგომა; სალამოობით აქ ბლომად იყრის ხალხი თავს...

ხენდროს სეროფით შეფერილი წყლიანი ჭიქა ხელში აიღო და მიბრუნდა, რათა შემდეგისთვის ადგილი დაეთმო, მაგრამ მიბრუნებისას გვერდით რიგს ვარემე მდგარ უცნობ გოგონას შეეფეთა, თავი ველარ შეიკავა, მკლავი შეაქანა და... გოგონას მშვენიერი კაბა დაუსველა; ვაჟის მოუქნელობით გაოცებული და შეურაცყოფილი გოგონა გარეთ გავიდა უმალვე, რათა ცნობისმოყვარეთა ყურადღება არ მიექცია და ლაპარაკის საგნად არ გაეხადა ეს შემთხვევა; ქებაძეც შეწუხდა, ბოდიშის მოხდაც ვერ მოასწრო, ისე გაუქრა თვალიდან ის უცნობი. წყლით სავსე ჭიქა დაზგაზე დასდგა და უცნობ გოგონას გამოუდგა.

როცა დაუახლოვდა, ნაბიჯი შეანელა — ახედ-დახედა: მალალი გოგონა იყო უცნობი, მწიფე შეინდისფერი კაბა ეცვა, სადა, მაგრამ ისეთი ოსტატობით და გემოვნებით შეკერილი, რომ მისი სხეულის უთუოდ უნაკლო ფორმების მოყვანილობას უფრო მეტად მიმზიდველს და სრულყოფილს ხდიდა. წელზე მეშის ფართო ქამარი ერტყა, ქამარი სწორედ თეძოების ნაპირებს ებჯინებოდა და სიარულში რიტმიულად ტოკავდა.

ვაჟი გაუსწორდა, გვერდში ამოუდგა, მკლავზედ ფრთხილად ხელი შეახო და უმალვე გაუშვა. გოგონამ ოდნავ წაიბორძიკა თითქო. არ შეჩერებულა. უცხო ხელის შეხებისას ინსტიქტურად ცალი მხარი აზიდა და ქებაძეს მედიდური სინაზით — ოდნავ მინაბული თვალი შეავლო, კრძელწამწამიანი ზემოქუთუთოები ხანდაზმით დახარა ძირს და თავი მოაბრუნა... იცნო... ხმა არ გაუცია, არც გაუფრთხილებია რითიმე, ქუჩაში ხელის შეხება მეორედ რომ არ გაეხდა..

კაბის მოკლე, იდაყვის ზემოდ მოჭერილი სახელოდან თავის ხელისგულსოდენა — ნაპირებმოქარგული ცხვირსახოცი გამოაცოცა, ლამაზად მოხაზული ტუჩების კუთხეებზე ფრთხილად მიიღო, უხმოდ ამოიოხრა.

ქებაძემ გადახედა, გაუღიმა...

— მე თქვენს ყურადღებას, ალბათ, ვერ მივიქცევდი, იმ შემთხვევას რომ ხელი არ შეეწყო!...

— ?

— როგორც ვატყობთ, ძალიან გულმოსული ხართ ჩემზე?...

გოგონა ჩვეულებრივ არაფერს პასუხობს, არც კი გადახედავს, რომ თავისი ლმობიერი გამოხედვით მაინც აგრძნობინოს: — „არც იმდენად“.

— სწორედ იმიტომ მივეცი თავს ამდენის ნება რომ... — ვაჟი სათქმელს აღარ დაასრულებს...

— უნდა გამოვტყდე, რომ თქვენს სიახლოვეს ყოფნა და ლაპარაკი ძალიან სასიამოვნოა!... — ვაჟი ისევ შეჩერდება — ჰგონია ახლა მაინც უპასუხებს მოთმინებიდან გამოსული გოგონაო, — თუნდაც ასე... „მერე ვინ გიშლით — იარეთ და ილაპარაკეთ!“... ისევ თვითონვე დაასრულებს: — სასიამოვნოა, თუმცა ჯერჯერობით არც ავს მეუბნებით, არც კარგს... სთქვით რამე!...

— ?

— მე გგონია ჩემი ლაპარაკი კარგად გესმით, თუმცა ახლა ისე თავისუფლად ვერ ვლაპარაკობ, რომ თქვენისთანა გოგონას ყურადღება ამით მაინც შივიქციო — თუ ვარეგნობით არა!...

— ?

— რა ენაზე ლაპარაკობთ ყველაზე კარგად?

— ?

— თქვენ შეიძლება რამდენიმე ენა იცით, მაგრამ მშობლიური ალბათ ქართულია, ვარეგნობა ქართველისა ვაქვთ.

გოგონას მოგაძო სახე — შავი თვალები და ზომიერი სისქის — შუაზე ოდნავ ხაზგამრუდებული ცხვირი მართლაც ქართველს ამსგავსებდა.

— მას ჩემთან არცერთ ენაზე ლაპარაკი არ გასურთ!?

— ?

— თუნდაც მისაყვედურეთ — რომ ასეთი მოუქნელი ვარ, მშვენიერი კაბა დაგისველეთ და ხალხში გაგაწითლეთ, რომ თავხედიც შეიძლება ვიყო. გამზირზე მოვისურვე აუარებელ ხალხში უცნობ გოგონას მკლავზე ხელი მოგაღლეთ და ნებადაურთველად აგედევნეთ, გელაპარაკებით — თავს გაბეზრებთ... ყველაფერში, ყველაფერში შეგიძლიანთ დამდოთ ბრალი, მაგრამ ერთში კი ვერ ზისაყვედურებთ...

— ?

— მართალია, ერთხელ დალაპარაკების შემდეგ, ასე ადვილად თქვენით დამობა გამიძნელდება, მაგრამ თუ ჩემგან ბოდიშის მოხდაც არ გასურთ — სხვა გზა არა მაქვს, გარდა იმისა, რომ მშვიდობის გზა ვისურვოთ.

— ?

— მე მხოლოდ ვალის მოხდა მინდოდა — უფრო სწორად ბოდიშისა, თქვენი — საუბედუროდ არაფერი მმართებს. ხომ არაფერი მმართებს?

— ?

— შეიძლება იფიქროთ, რომ წინასწარი განზრახვაც მქონდა თქვენთან გაცნობისა და სხვა რომ ვერაფერი მოვახერხებ, თითქოს... გეფიცებით არც მინახავნართ არასოდეს და არც ის გამიგია, როგორ გაჩნდით იქ, მაღაზიაში ჩემს გვერდით... ხომ მართალია?...

— ?

— არც ამას მიდასტურებთ?... ღუმილი, როგორც ვრწმუნდები კარგი ხერხია არასასიამოვნო უცხოების თავიდან მოსაშორებლად.

ვათი შეხედავს, გაუცინებს, ცდილობს პასუხი როგორმე გამოსტყუოს...

— ეს მაინც მითხარით, სანამ დავშორდებოდეთ: — თქვენ ღუმილს მე ვეწირები პირველ მსხვერპლად, თუ იყვნენ სხვებიც?!...

— ?

— ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, ორივენი საბჭოთა ახალგაზრდები ვართ; მე მგონია, ერთმანეთისადმი უფრო მეტი თავზიანნი და ზრდილობიანი მოპყრობა გეძარბებს... მე თუ რამ ცუდი ჩავიდინე, ეს წინასწარ განზრახვით არ მომხდარა; უნებური და შეიძლება უფუნური შემთხვევის ბრალი იყო... ქუჩაში რომ დაგეწიეთ და შინაურულად საუბარი გაგიმართეთ, გარეგნულად ასეთ საქციელში თქვენ შეიძლება ცუდი რამ იპოვნოთ, მაგრამ გულით რომ კარგი სურვილები მომქონდა, — სწორედ ამან მაიძულა და გამათამამა... მე მხოლოდ ბოდიში მინდოდა მომეხდა; თქვენს წყენას ამ საღამოს სახლში ვერ წავიღებდი. — ჯერ არავის მოვალე არ ვყოფილვარ... არ ვიცოდი, მეორედ როდის შეგხვდებოდით, ზუგმა ჩვენი ქალაქი არც ისე დიდია, რომ ერთხელ ნახული უკვალოდ დაგეკარგოს... ამას გარდა — შეიძლება ითქვას — ცოტა ნერვიული უნდა ვიყო, როგორც ვატყობ... მოთმინება ბოლომდე არ მყოფნის ხოლმე... თქვენც პირველივე თავაზიან და ზრდილობიან შეკითხვაზე ხმა არ გამეცით... არც კი შემომხედდით... როგორც ახლა, ისე მიდიხართ — თითქოს... თუმცა უნდა გამოვტყდე — სიარული იშვიათი გაქვთ; ლაკის ტუფლებიც ძალიან გიხდებათ, მაგრამ ეს თქვენი მომხიბლავი თვისებები — შეიძლება ბოდიშის მოხდით ითქვას — უფრო მეტი ქების ღირსი გახდებოდა, თქვენივე ამპარტავნება რომ წინ არ ელოდებოდეს...

— ხომ შეგეძლოთ თავიდანვე გაგეფრთხილებინეთ... რომ სანამ ერთმანეთს ოფიციალურად არ გავიცნობთ — უფრო შესაფერის ადგილს და შესაფერის პირობებში — და სხვა ამგვარი — მაგრამ მაშინ ხომ ბოდიშის მოხდას აზრი აღარ ექნებოდა...

— არა, თქვენი ბრალიცაა — ჩამითრიათ; პირველ — თქვენის მხრივ ღუმილით შეხვედრილ შეკითხვას მეორე, მესამე და მეათეც მოჰყვა... თავი გამოვიდე — შეიძლება დავიმცირე კიდევ.

— ?

— მე მგონია სანამ ერთმანეთს დავშორდებით — ერთი სიტყვით მაინც გამცემთ პასუხს. ცუდი არაფერი მიკადრებია... არც შეგვეფერის ასეთი; საბჭოთა ახალგაზრდები ვართ!..

და კიდევ ბევრი რამ უნდა ეთქვა, რომ როგორმე გოგონას გული მოეგო, მაგრამ გოგონა სწორედ მაშინ თავის ნაცნობს შეხვდა. ხალხისთვის სიარულიში რომ ხელი არ შეეშალათ, ბულვარის ნაპირას დადგნენ, უმაღლვე ხელები უცნაურად შეათამაშეს ჰაერში... თითებს ხან პირზე, ხან მკერდზე მიიდებდნენ და თვალებით, პირით უსიტყვოდ ერთმანეთს რალაცას უხსნიდნენ... შემდეგ

ორივე ხელეზს ისეე სწრაფად აათამაშებდნენ ხოლმე ჰაერში, თითქო ობობასავით — უხილავი ძაფით რაიმეს ქსოვდნენ...

ქებაძე განციფრებული შესცქეროდა; გამვლელები წამდაუწუმ ეტაკებოდნენ, მაგრამ ის ვერც კი გრძნობდა ამას და არც იმათი საყვედურები ესმოდა. გოგონებმა რამდენჯერმე მოიხედეს გაუცინეს და მერე ისეე თავისთვის განაგრძეს ხელებით — უსიტყვო საუბარი...

„ასეთი ლამაზი, ასეთი მოხდენილი გარეგნობის პატრონი და“... სინანულით იგონებდა სახლისკენ მიმავალი ქებაძე იმ გოგონას, იმ საბრალო გოგონას, რომელსაც ვინ იცის როგორ უნდოდა ქებაძისთვის სკადრისი პასუხი გაეცა, მაგრამ...

იური ტინიანოვი

კრებულიდან: „წიგნები და ავტორები“

1

იური ტინიანოვმა, თანამედროვე რუსული ისტორიული პროზის საუკეთესო ოსტატმა, ლიტერატურული მოღვაწეობა თავდაპირველად ლიტერატურათმცოდნეობაში დაიწყო. მისი პირველი შრომა ამ მიმართულებით ეხებოდა დოსტოევსკისა და გოგოლის პროზას,^{*)} სადაც იგი ლიტერატურული პარადიის საკითხებს არკვევდა. 1924 წელს გამოვიდა ტინიანოვის ცნობილი გამოკვლევა „სალექსო ენის პრობლემა“, რომლის პირველ ნაწილში ავტორი აყალიბებს თავის შეხედულებას ლექსის რიტმზე, ხოლო მეორე ნაწილში ვრცლად არჩევს წიგნის მთავარ თემას — პოეტური ენის აზრობრივ მხარეს. ტინიანოვის ეს შრომა ფუძემდებელ გამოკვლევას წარმოადგენდა რუსული ფორმალისტური სკოლისთვის.

ასეთივე მნიშვნელობა ჰქონდა ტინიანოვის გამოკვლევებისა და წერილების კრებულს „არქაისტები და ნოვატორები“; კრებულს წინ უძღვის ორი წერილი — „ლიტერატურული ფაქტი“ და „ლიტერატურული ევოლუციის შესახებ“, რომლებშიაც (ისევე, როგორც „სალექსო ენის პრობლემაში“) ავტორი აყალიბებს თავის მეთოდოლოგიურ თვალსაზრისს ჟანრისა და კაზმულ სიტყვიერების ევოლუციის საკითხებზე.

მართალია, ტინიანოვის შემოქმედების ზოგიერთი თავისებურებანი ახსნას მისსავე თეორიულ შეხედულებებში კპოულობენ, მაგრამ ამ უკანასკნელთა მიმოხილვა აქ შორს წაგვიყვანდა. საკითხები, რომლებსაც ი. ტინიანოვი არჩევს თავის თეორიულ ნარკვევებში, იმდენად სპეციალურია, რომ ქართველ მკითხველისთვის ის მისაწვდომი და გასაგები გახდება მხოლოდ ვრცელი ექსკურსის შემდეგ რუსული და ევროპული ლიტერატურათმცოდნეობის სფეროში. ჩვენი წერილის ამოცანა კი არის ტინიანოვის როგორც მწერლის შეფასება, რასაკვირველია, ზოგადს ხაზებში.

2

პირველი მხატვრული ნაწარმოები იური ტინიანოვისა არის „კუხლია“ — ისტორიულ-ბიოგრაფიული რომანი დეკაბრისტი პოეტისა და პუშკინის მეგობრის კიუხელბეკერის შესახებ. ავტორმა ამ პირველივე წიგნით ცხად-

*) „გოგოლი და დოსტოევსკი“, 1921.

პყო თავისი იშვიათი ლიტერატურული ტალანტი, ეპოქის შესანიშნავი ცოდნა და სიტყვიერი ხელოვნების მაღალი ოსტატობა.

პოეტი-არქაისტი ვილჰელმ კიუხელბეკერი ჰუმეინის მეგობარი იყო ლიცეუმიდან. მან მონაწილეობა მიიღო დეკაბრისტთა აჯანყებაში 1825 წელს. როგორც ცნობილია, აჯანყების მრავალი მონაწილე და მათ შორის კიუხელბეკერიც დაატყვევეს, ზოგი მათგანი დასაჯეს და ზოგიც ციმბირს გადაასახლეს. კიუხელბეკერმა ციხესა და გადასახლებაში 20 წელი დაპყო და გარდაიცვალა ციმბირში 1846 წელს. აი ეს ისტორიული პიროვნებაა რომანის უმთავრესი გმირი. მისი თავგადასავალი, მისი ბიოგრაფია წარმოადგენს რომანის სუჟეტს.

ი. ტინიანოვის ამ რომანში ისტორია გადმოცემულია ბიოგრაფიულ პლანში, უმთავრესი გმირის ბედთან დაკავშირებით. ალექსანდრე I-ისა და ნიკოლოზ I-ის უანდარმული რუსეთი ერთის მხრივ და დეკაბრისტი-პოეტი თავისი მოწინავე იდელებით მეორეს მხრივ — აი ფონი ამ ისტორიისა.

ტინიანოვი არ არის მარტოოდენ ფაქტოლოგი-მხატვარი. მას ესმის ისტორიული პროცესის შინაგანი აზრი, თუმცა მისი კონცეპცია ყოველთვის ფატალისტური რჩება. დეკაბრიზმს ის უცქერის, როგორც მოძრაობას, რომელსაც არ გააჩნდა ვრცელი საზოგადოებრივი დასაყრდენი. რევოლუციურ-რომანტიული ილუზიები, რომლებსაც მისი მონაწილენი ატარებდნენ, არ იყო სოციალურად მომწიფებული, დეკაბრიზმი არ იყო ფართო საზოგადოებრივი მოძრაობა. ამან გამოიწვია მისი დამარცხება.

კიუხელბეკერი ტიპიური დეკაბრისტი იყო თავის პოლიტიკური მისწრაფებებით. ამიტომ თვითონ მოძრაობის არასრულყოფილობა მის ბიოგრაფიასაც ექსცენტრიკისა და თავდამთხვეულის ბიოგრაფიას ამსგავსებს. ეს არის იდეალისტი პოლიტიკაში, არქაისტი — ლიტერატურაში, — უნიადაგო მეოცნებე, მაგრამ არაჩვეულებრივად მიმზიდველი ისტორიული ფიგურა.

რომანი იწყება კიუხელბეკერის ცხოვრების იმ პერიოდის აღწერით, როცა ახალგაზრდა პოეტს პანსიონი აქვს დამთავრებული. ის შეპყავთ ლიცეუმში. აქ კიუხელბეკერი გაიცნობს მასთან ერთად მიღებულ ამხანაგებს — ჰუმეინს, დელვიგს და სხვებს. ტინიანოვი შესანიშნავად აღწერს ლიცეუმის პერიოდს ამ პოეტების ბიოგრაფიაში.

სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ კიუხელბეკერი იწყებს ნამდვილ ლიტერატურულ მუშაობას, თანამშრომლობას ჟურნალებში. ამავე ხანებში იწყება მისი, როგორც პოლიტიკურად არასანდო პიროვნების, ჩამოყალიბება. ალექსანდრე I-ის პოლიცია მას თვალს ადევნებს.

კიუხელბეკერი მიემგზავრება ევროპაში. ის გერმანიაშია — „შილლერისა და გოეტეს სამშობლოში“. შეხვედრები ტიკთან, გოეტესთან... გერმანიიდან საფრანგეთში. კითხულობს ლექციებს პარიზში.

ევროპიდან კიუხელბეკერი ისევ პეტერბურგში ბრუნდება, მაგრამ გარეშე საქმეთა მინისტრის ნესელროდეს რჩევის თანახმად ალექსანდრე I ამ „მოუსვენარ ახალგაზრდა კაცს ასეთსავე მოუსვენარ ქვეყანაში“ — კავკასიაში — აგზავნის. 1821 წლის 31 აგვისტოს იგი პეტერბურგს ჩასულ ერმოლოვთან ერთად მიდის საქართველოში (ერმოლოვი საქართველოს მთავარმართებელი იყო 1817 — 1827 წ. წ.).

ტფილისში კიუხელბეკერი ჩამოდის ოქტომბერში. აქ ის ხვდება გრიბოდოვს, რომელიც მაშინ ერმოლოვთან მსახურობდა.

რომანის ამ ნაწილში მკრთალია ტფილისის სურათი, სამაგიეროდ კარგად არის აღწერილი რამდენიმე სცენა მთავარმართველ ერმოლოვთან (მაგალითად, მთიელი ჯამბულათის დახვრეტა ერმოლოვის მიერ). ტინიანოვი ხატავს კავკასიას, როგორც ერმოლოვის პატარა სამეფოს. იმპერატორს ეჯავრებოდა და ეშინოდა კიდევაც „საქართველოს პროკონსულისა“.

კიუხელბეკერი ტფილისშიაც ისევ ისე აღვზნებულა, განუხორციელებელი პროექტებით თავში, დუელიანტი და მოუსვენარი... ის სტოებს საქართველოს და მიდის ისევ რუსეთში. რამდენიმე ხანს ცხოვრობს სოფელში, მაგრამ არც აქ პოულობს მყუდროებას. იწყებს ცხოვრებას ისევ პეტერბურგში, თანამშრომლობას ჟურნალებში, მაგრამ — „არ იყო ფული, არ იყო მდგომარეობა და, რაც მთავარია, არ იყო ჰაერი. ყველანი ცხოვრობდნენ რალაც უჰაერო სივრცეში და რალაცას ელოდნენ. რუსეთს მართავდნენ უვიცი ბერები, რომელნიც ერთმანეთს ეკინკლავებოდნენ; ცენზურა არ უშვებდა ლექსებს ქალებისადმი, თუ ამათ ღიმილს ლექსებში ზეციურს უწოდებდნენ. არაკიევი მარდი თვალეზით აკვირდებოდა: ვინ არღვევდა წესრიგს?“... მეფის რუსეთი წარმოადგენდა რალაც მოჯადოებულ წრეს, რომლისაგან თავის დაღწევას ლამობდნენ საუკეთესონი. „ახ, რომ დამშვიდდებოდნენ ისინი, ანუგემონ ყველა, ალექსანდრე [გრიბოედოვი], ვილჰელმიცა, და უბედური პუშკინიც!“ — ნატრობს უსტინკა.

გარეშე ბედისწერა, განწირულების კანონი მეფობს ყველა ამათზე. აკი ასე აღღვებს ვილჰელმს პუშკინის სტრიქონები:

И ваши сени кочевые
В пустыне не спаслись от бед,
И всюду страсти роковые,
И от судеб защиты нет.

მაგრამ იყო ერთად-ერთი იმედი — ცლა ამ ტირანისაგან თავის დაღწევისა. ვილჰელმი მონაწილეობას იღებს დეკაბრისტების გამოსვლაში.

ტინიანოვი მშვენივრად აღწერს პეტრეს მოედანზე დეკაბრისტების გამოსვლას და ამბოხების ჩაქრობას. დაიწყო ტერორი.

ვილჰელმი ცდილობს გაპარვას საზღვარ-გარეთ. დიდხანს ხეტილობს სხვისი პასპორტით. ბოლოს შეიპყრობენ ვარშავაში. შემდეგ — ციხიდან ციხეში. გადასახლება ციმბირში.

ციმბირში კიუხელბეკერი დაქორწინდება. ბავშვები... შეხვედრები გამოსახლებულ პუშკინთან და ზოგიერთ დეკაბრისტთან... ლიტერატურული მუშაობა მარტობაში.

ჯერ კიდევ ციხეში გაიგებს კიუხელბეკერი გრიბოედოვის მოკვლას ირანში, ციმბირში კი — პუშკინის ტრალიკულად დაღუპვას. „აღარ არიან მეგობრები, საფლავშია რილევი, საფლავშია გრიბოედოვი, საფლავშია დელვიგი, პუშკინი“. და ჯერიც მასზე მიღება.

3.

„კუხლია“ ერთერთი საუკეთესო ისტორიულ-ბიოგრაფიული რომანია უახლოეს რუსულ ლიტერატურაში. პოეტის დაღუპვა — აი თემა ამ რომანისა.

ტინიანოვი შეუდარებელი მხატვარია ამ თემისა, რომლის გაშლაში მას ბადალი არ მოეპოვება.

ი. ტინიანოვი, როგორც ისტორიკოსი-მხატვარი, განსაკუთრებული სიფრხილით ეპყრობა დოკუმენტურ მასალას, მისი რომანები ამხელენ ავტორის დიდს ერუდიციას, ეპოქის ბრწყინვალე ცოდნას. მწერლის მიერ ეპიზოდები უაღრესად დოკუმენტირებულია, აღდგენილია არა მარტო ბიოგრაფიული მომენტები, არამედ ყოფითი წვრილმანები, ეპოქის აქსესუარები. მაგრამ ტინიანოვი არ არის დოკუმენტის ტყვე, ის კრიტიკულად ეპყრობა მასალას, ამჩნევს ხარვეზებსა და სიყალბეს. ავტორის მეთოდი მდგომარეობს ფაქტების შინაგანი კანონზომიერების პოვნაში, მის ხელახალ გადააზრებაში. ამაშია ტინიანოვის, როგორც მხატვრის პათოსი.)

„სადაც დოკუმენტი თავდება, იქ მე ვიწყებო“ — სწერს ტინიანოვი (კრებულში „როგორ ვწერთ“, ლენინგრ. 1930). მან იცის ძაფის გაბმა დოკუმენტირებულ და უდოკუმენტო პერიოდებს შორის გმირის ბიოგრაფიაში. ამიტომაც დოკუმენტის მიერ ნაკარნახევი ან მწერლის მიერ დამოუკიდებლად მიგნებული მომენტები ნამდვილ ისტორიად იქცევიან, ხოლო ხშირად დოკუმენტში აღწერილ ფაქტში ავტორი ამხელს სიყალბესა და შეუსაბამობას.

ტინიანოვი დამკვირვებელი ფსიქოლოგია. „კუხლიაში“ კარგად არის ნაჩვენები განწირულება 20-იანი წლების საუკეთესო ადამიანებისა მეფის რუსეთში. აი, გრიბოედოვის შინაგანი პორტრეტი:

„გრიბოედოვი ბოლთას სცემდა ოთახში. სევდა ერეკებოდა მას კუთხიდან კუთხეში, ატრიალებდა მაგიდის ირგვლივ. ის ნაცნობი სევდა, რომელიც ერეკებოდა მას პეტერბურგიდან საქართველოში; საქართველოდან სპარსეთში, აიძულებდა წაექეზებინა ადამიანები დუელისთვის და უხეშად ელაპარაკნა ქალებთან“.

ეს სევდა დაბადა მაშინდელმა რუსეთმა. ამ სევდამ გამოიყვანა კიუხელბეკერი — ტიპიური წარმომადგენელი ოციანი წლების რუსეთის თავად-აზნაურული ინტელიგენციისა — სენატის მოედანზე.

მაგრამ აჯანყება ნადრევი იყო („რამდენად მომაკვდინებელია ნადრევი ამბოხი!“ — ამბობს თვითონ კიუხელბეკერი) და ამან იმსხვერპლა იგი. მკითხველი დაჭიმული ყურადღებით ადევნებს თვალს არქაისტაოეტის ბიოგრაფიას, რომელსაც ავტორი იშვიათი ლირიზმით მოგვითხრობს.

მთელი რიგი ადგილები რომანისა, ავტორს შესრულებული აქვს ოსტატურად. განსაკუთრებით კარგად არის აღწერილი პეტერბურგი და ციმბირი. გააღრმავა პერსონაჟებისა დახატულია უნაკლოდ. ასეთებია მაგალითად — ვილჰელმის მეგობრები, პოლიცმენტერი შულგინი, ერმოლოვი, გრიბოედოვი, დუნია, ბულგარინი, გრეჩი და სხვები.

რომანის ენა ნათელია და გამჭვირვალე. არსად სტილიზაცია და მანერულობა.

„კუხლია“ დიდი მონაპოვარია საბჭოთა ისტორიულ-ბიოგრაფიული ლიტერატურისა.

4

ი. ტინიანოვის მეორე დიდი რომანის „ვაზირ-მუხტარის სიკვდილის“ მოქმედი პირია — გრიბოედოვი. ეს რომანი უშუალო გაგრძელებაა „კუხლიას“.

თუ ავტორს თავის პირველ რომანში აღწერილი აქვს 20-იანი წლების რევოლუციონერი პოეტის დაღუპვა, „ვაზირ-მუხტარის სიკვდილში“ ნაჩვენებია დაღუპვა იმ ადამიანისა, რომელიც გადაურჩა ფიზიკურ განადგურებას დეკაბრისტების გამოსვლის დროს, რომელმაც უღალატა თავის მეგობრებს და მოეწყო სამსახურში ამხანაგების მკვლელებთან. მართალია ამ კაცის იდეები 1825 წლის 14 დეკემბერს მოკვდა სენატის მოედანზე, სადაც მისი მეგობრები დახარცხდნენ, მართალია ისიც, რომ გრიბოედოვ-ჩაიკის იდეალები დაიმარხა და მას ახლა გრიბოედოვ-მალჩალინის როლის შესრულება უხდება, — მაგრამ ფიზიკურად ის ჯერ კიდევ არ არის მკვდარი, ის შეგუებულია ახალ გარემოსთან. „ვაზირ-მუხტარის სიკვდილი“-ს თემა — ბედი გაორებული ადამიანისა, მწერლის, რომელიც შინაგანად უკვე მკვდარია და რომლის ცხოვრება ბედისწერას თავისი სურვილისამებრ წარუმართავს. ირანელები თეირანში არსებითად მკვდარ გრიბოედოვს ჰკლავენ!

მართლაც-და: 1828 წელს გრიბოედოვი ახალ პირობებსა და უცხო გარემოს შეგუებული, უმალესი რანგის მოხელეა ნიკოლოზ I-ის რუსეთში. მისი ამხანაგებიდან — ზოგი ციხეში ზის, ზოგიც საკატორლო სამუშაოებს ასრულებს, ზოგიც გადასახლებულია. ის კი, გრიბოედოვი, ერთერთი იდეოლოგიური მეთაური აჯანყებისა (თავისი კომედიით („ვინაა ჭკუისაგან“), ახლა ზის იმათ შორის, რომლებმაც ჩააღრჩვეს ამბოხება სენატის მოედანზე, აკეთებს იმათ საქმეს, რომელთა წინააღმდეგაც მისი ამხანაგები იბრძოდნენ. ის — მოღალატეა, სიტყვა „ღალატი“ თან სდევს მას:

„ჯერ კიდევ ასი წლის წინათ სიტყვა „ღალატი“ ისმოდა ხოტბიდან ან შორეულ გადმოცეშიდან აღებულ სიტყვად. უკვე ასი წლის წინათ მიცკევიჩმა შესცვალა „ღალატი“ — „რენეგატად“.

„სახელმწიფოს საზღვრებს გადასული ღალატობდა არა სახელმწიფოს, არამედ ტანსაცემელს, მეტყველებას, აზრებს, რწმენასა და ქალებს. გერმანელი პოეტი, რომელიც იძულებული იყო ეცხოვრა პარიზში, სწერდა, რომ ჩემი აზრები გადასახლებულია ფრანგულ ენაშიო. ორმაგი რწმენა, ორაზროვნება, და მათ შორის წვრილ ხიდზე — ადამიანი“.

ამ ხიდზე დგას გრიბოედოვიც!

აი, ის ჩადის მოსკოვში ცნობილი „თურქმენჩაის ზავით“ ხელში, რომელიც იმპერიალისტური რუსეთის დიდი მონაპოვარი იყო და რომლის მიღწევაში გრიბოედოვს დიდი წილი მიუძღვის [ამ ზავის თანახმად სპარსეთი ეკონომიურად დამოკიდებული ხდებოდა რუსეთისაგან]. მოსკოვში ყოფნისას ის შეივლის ერმოლოვთან, ოციანი წლების ცნობილ გენერალთან, რომელთანაც ის მსახურობდა რამდენიმე წლის წინათ საქართველოში და რომელიც ნიკოლოზ I-მა მოხსნა მთავარმართებლის პოსტიდან [მის ადგილზე დაინიშნა პასკევიჩი, უნიჭო სარდალი, ერმოლოვის მტერი, ნათესავი გრიბოედოვისა]. ეს ის ერმოლოვია, რომელმაც გააფრთხილა გრიბოედოვი დეკაბრისტების აჯანყების მონაწილეთა დაპატიმრების დღეებში და საბუთები დაწვევებზე წინასწარ.

გრიბოედოვსა და ერმოლოვს შორის იმართება დიალოგი, რომელიც აშიშვლებს რომანის მთავარი გმირის ნამდვილ მდგომარეობას ახალ გარემოში.

„გრიბოედოვმა გადასდგა ნაბიჯი მისკენ, დაბნეულად გაიღიმა. მოხუცი შეჩერდა.

— თქვენ ვერა მცნობთ მე, ალექსეი პეტროვიჩ?“

— როგორ არა, გცნობთ, — სთქვა უბრალოდ ერმოლოვმა და, ნაცვლად გაღახვევისა, წითელი, ბუსუსებიანი ხელი გაუწოდა გრიბოედოვს. ხელი იყო სველი, ახლახანგაბანილი.

შემდეგ ასევე უბრალოდ აუარა გვერდი სტუმარს, მიუჯდა მაგიდას, დაეკრძა მას და ოდნავ წინ წაიწია გამომეტყველებით: მე გისმენთ!

გრიბოედოვი დაჯდა საეარძელში და ფეხი ფეხზე გადაიღო. შემდეგ, ისე ძალიან დაკვირვებით მაქერალმა მასზე, როგორც მკვდრებს უცქერენ ხოლმე, დაიწყო ლაპარაკი:

— ჩქარა გავემგზავრები და დიდი ხნით. თქვენ მე ისე ხშირად მეფერებოდით, ალექსეი პეტროვიჩ, არ შემემძლო არ შემომეცლო გზად თქვენთან გამოსათხოვებლად.

ერმოლოვი სდუმდა.

— თქვენ როგორაც გსურდეთ, ისე იფიქრეთ ჩემზე, — მე ჩემს თავთანაც უფანხმოება მაქვს, მეშინია, ხომ არ მიჭერთ ახლა მე რაიმე გადაკრულ აზრში, თითქოს თქვენი ჩემდამი კარგი განწყობილების მოპოვება მსურდეს. თქვენ გამიგებთ, ალექსეი პეტროვიჩ: მე გამოსამშვიდობებლად შემოვიარე.

ერმოლოვმა სამი თითით ამოიღო ჯიბიდან საყნოსავი მწვანე თუთუნის და უხეშად მიიტანა ნესტოებთან. თამბაქო გაიფანტა ნიკაპზე, ჟილეტზე და გადაღზე.

— მე არასოდეს არ მოგფერებიათ თქვენ, ეს სიტყვა არც არის ჩემს ლექსიკონში. ეს ვილაც სხვა გეფერებოდათ თქვენ. უბრალოდ — ვხედავდი, რომ სამსახური გიყვარდათ, პირფერული სამსახური გეზიზღებოდათ. თქვენ ხომ ამაზე კომედიაშიც სწერდით, მე კი ასეთი ადამიანი მიყვარდა.

ერმოლოვი ლაპარაკობდა თავისუფლად, არავითარი ძალდატანება მის სიტყვაში არ იყო.

— ახლა კი სხვა დროა და ადამიანებიც სხვანაირნი არიან. და თქვენც სხვა ადამიანი ხართ. მაგრამ რადგანაც თქვენ სხვა ადამიანი იყავით წინათ, — და მე წინანდელი დრო უფრო მიყვარს და პატივისცემ მას, ამიტომ თქვენც ნაწილობრივ მიყვარხართ და პატივისცემთ.

გრიბოედოვი შეიშმუშნა.

— თქვენი ქება არც ისე კანონიერია და, ყოველშემთხვევაში, ნაჩქარევია, ალექსეი პეტროვიჩ! მე თქვენ სულივით მიყვარდით და თუნდაც ამაში მაინც დავრჩი უცვლელი.

ერმოლოვი ემზადებოდა ცხვირსახოცის ცხვირთან მისატანად.

— თქვენ, მაშასადამე, არც თქვენი სული გიყვარდათ?

— მან ერთბაშად დააცემინა ცხვირი.

— და, მაშასადამე, სულს მოინახულებთ ხოლმე გზად პასკევიჩიდან ნესელოდესაკენ? (ნესელოდესაკენ — ვიცე-კანცლერი იმპერიისა).

ეს დიალოგი რელიეფურად ამხელს 30-ანი წლების იმ „გარდაქმნილი“ ადამიანის მდგომარეობას, რომელმაც წინანდელ იდეალებსა და ამხანაგებს უღალატა. ამას კარგად გრძნობს თვითონ გრიბოედოვიც.

გრიბოედოვს ჩააქვს პეტერბურგში ცნობილი „თურქმენჩაის ზავი“. მას განსაკუთრებულის პატივით მიიღებს ნესელოდესაკენ.

მიუხედავად იმისა, რომ გრიბოედოვის მიზანი იყო დიდი ხნით დაესვენა და არ უნდოდა სამსახური, მას დანიშნავენ სრულუფლებიან ელჩად და მინისტრად სპარსეთში. ეს ამკარად მისი სურვილის წინააღმდეგ მოხდა.

გრიბოედოვი მიემგზავრება საქართველოში. მცირე ხნით რჩება ტფილისში, სადაც იქორწინებს ნინო ჭავჭავაძეზე... პეტერბურგიდან აჩქარებენ გაემგზავროს ირანში. ტფილისიდან ის ჩადის თავრიზში, აქედან კი — თეირანში.

სპარსეთში გრიბოედოვი ზუსტად იცავს თურქმენჩაის ტრაქტატს — ახდენინებს ხარკს ირანელებს, მფარველობას უწევს იმ ემიგრანტებს, რომელთაც სურთ რუსეთში დაბრუნება და სხვ. ამ პოლიტიკის შედეგად მის წინააღმდეგ ეწყობა შეთქმულება, რომლის სულის ჩამდგმელნი არიან ირანის შაჰის პირველი მინისტრი, გრიბოედოვის პირადი მტერი ალაიარხანი (რომლის ჰარემიდან გამოქცეული ორი ტყვე, სომხის ქალები, შეიფარა გრიბოედოვმა) და ინგლისელები. გარეგნულად კატასტროფის მიზეზი აღმოჩნდა ის, რომ გრიბოედოვმა მფარველობა გაუწია მუსულმანობა მიღებულ ხოჯა-იაკუბს, რუსეთის ყოფილ ქვეშევრდომ სომეხს, რომელმაც შაჰის სასახლე დასტოვა და საელჩოს შეეკედლა [და ეს პირველი შემთხვევა როდი იყო!]. შაჰმა და სასულიერო წოდებამ ის უკან მოითხოვა, მაგრამ იაკუბმა არ ისურვა თავისი ნებით მათთან მისვლა და გრიბოედოვმაც ელჩის მოვალეობათ ჩასთვალა მისთვის მფარველობის გაწევა. ამან კი ყველაფერს გადააჭარბა; თეირანის სასულიერო წოდებამ გრიბოედოვის წინააღმდეგ გამოაცხადა ჯახათი („წმინდა ომი“), დაიწყო აგიტაცია მიზგიეთებში და ქალაქის ჯააფთრებული ბრბო დაესხა საელჩოს.

და აი, როცა გრიბოედოვმა იცის, რომ შეთქმულნი მას მოჰკლავენ, იგი თიფქოს გულგრილად ელოდება თავის საბედისწერო დასასრულს. გრიბოედოვსა და მისივე სინილის შორის იმართება დიალოგი, რომელიც მშვენივრად გამოგვეცემს ელჩის გულგრილობას ფატალური მომენტისადმი. მოგვეყვას ამ დიალოგის ბოლო სტრიქონები.

— შეიძლება ჯერ კიდევ არ არის გვიან?

— გვიანაა, არ არის გვიან, — გრიბოედოვმა ხელით მოიშორა ის, როგორც თავმომაბეზრებელი მოლაყბე, — მე თვითონ კარგად ვიცი ყველაფერი.

— მაგრამ საჭიროა გაქცევა, გაქცევა. საშინელებაა სიკვდილი — შემდეგ არაფერს არ ნახავ, არ ვაივონებ.

— მე არ მინდა ამაზე ვიფიქრო, — სთქვა გრიბოედოვმა, — მე კეთილსინდისიერად ვასრულებდი ტრაქტატს, — სთქვა მან და აღვა“.

მეორე დღეს ბრბო შეცვივდა საელჩოში, გრიბოედოვს ჰკლავენ და მის გვამს, სხვა ცხედრებთან ერთად, დიდხანს ათრევენ ქალაქის ქუჩებში.

ასე დაიღუპა „ორმაგი რწმენისა და ორაზროვნების წვრილ ხიდზე“ მდგარი ადამიანი, ავტორი სახელგანთქმული, დაუბეჭდავი კოჰედიისა. წინააღმდეგობა ადამიანის შინაგან ბიოგრაფიასა და ისტორიის მსვლელობას შორის — აი რა იწვევს ამ კატასტროფას. გრიბოედოვი, როგორც „გარდაქმნილი“ ადამიანი, წინასწარ დასაღუბავად იყო განწირული: 20-ანი წლების ადამიანი, რომელიც არ გასულა სენატის მოედანზე, საჭირო აღარ არის 30-ან წლებში თავისი გაორებული სულიერი მდგომარეობით. მას ადრევე უნდა დაეტოვებინა ასპარეზი, — აი შეცთომა! მართალი იყვნენ პეტერბურგი და ნესელროდე, როდესაც ამ ზედმეტ კაცს აგზავნიდნენ ირანში, მართალი იყო გრიბოედოვიც, რომელმაც ნებაყოფლობით მიიღო წინასწარ გათვალისწინებული სასჯელი!

„ჯერ კიდევ არაფერი არ არის გადაწყვეტილი!“ — ამ სიტყვებით თავდება რომანის პროლოგი.

„ჯერ კიდევ არაფერი არ იყო გადაწყვეტილი!“ — ამ სიტყვებით იწყება რომანის თხრობა.

ყველაფერი წინასწარ იყო გადაწყვეტილი! — შეუძლია სთქვას მკითხველმა რომანის დასრულებისას.

5.

შესაძლებელია, ბევრი რამ საკამათო იყოს ტინიანოვის ამ რომანში ისტორიული პროცესების გაგების მხრივ, მაგრამ უმთავრესი გმირის ფსიქოლოგიური პორტრეტი მწერალს იშვიათი სიზუსტით აქვს შესრულებული. ამ მხრივ „ვაზირ-მუხტარი“ გაცილებით უფრო რთული ნაწარმოებია, ვიდრე „კუხლია“.

რომანში გატარებულ იდეას ფატალიზმისას, რომელსაც ზოგიერთი უსაყვედურებენ ტინიანოვს, როგორც ნაძალადევად მოფიქრებულ ტენდენციას, თავისი საფუძველი გააჩნია. დოკუმენტალურად ცნობილია, რომ გრიბოედოვი წინასწარ გრძნობდა თავის დაღუპვას, იწინასწარმეტყველა კიდევაც, რომ: ალიარ-ხანი ადვილად არ შეიარჩინდა მას „თურქმენჩაის ზავს“. მომყავს ერთი დოკუმენტი:

მისი მეგობარი ბეგჩიევი, რომელთანაც შეიარა გრიბოედოვმა სპარსეთს გამგზავრების წინ, ჰყვება შემდეგს:

„მისი ჩემთან ყოფნის მთელს განმავლობაში იგი იყო განსაკუთრებულად პირქუში, მე ეს შევნიშნე მას. მან ხელი გამიყარა მკლავში და ღრმა მწუხარებით მოთხრა: „მშვიდობით, ძმაო სტეფან, საეჭვოა, რომ ჩვენ კიდევ შევხვდეთ ერთმანეთს“. — „რა საჭიროა ასეთი ფიქრები და ეს იპოხონდრია? — შევედავე მე, — შენ ყოფილხარ ბრძოლებშიც, მაგრამ ღმერთი დაგხმარებია“. — „მე ვიცნობ სპარსელებს, — მიპასუხა მან, — ალიარ-ხანი ჩემი პირადი მტერია, მე ის გამაქრობს. არ მაჩუქებს მე ის ირანელებთან დადებულ ზავს“. (იხ. გრიბოედოვის თხუზულებათა კრებული, პიკსანოვის რედაქციით, ტ. I, გვ. LXXV, პეტროგრ. 1911). მოსალოდნელი სიკვდილის წინათგრძნობის შესახებ ელაპარაკებოდა ამ დღეებში გრიბოედოვი აგრეთვე თავის სხვა მეგობრებსაც — ბულგარინს, ჟანდრს და სხვ. (იხ. იქვე).

ტინიანოვი ამ რომანშიაც ფრთხილად ექცევა მის ხელში არსებულ მდიდარ დოკუმენტურ მასალას. ამ მასალის დაკვირვებული ანალიზი მოწმობს მწერლის ტაქტსა და გონებამახვილობას.

როგორც ვსთქვით, რომანში შესანიშნავად არის დამუშავებული მთავარი პერსონაჟის — გაორებული ადამიანის — ფსიქოლოგიური მხარე. ამ მომენტსამაგრებს რომანის სტილიც. „ვაზირ-მუხტარში“ თხრობა მიმდინარეობს სიმბოლიკისა და მეტაფორის ჩაჩოებში, ხშირია ნართაული სიტყვა, ნახევარტონები, საგნები და მოვლენები დანახულია ძირითადი პერსონაჟის თვალით, ხშირად ავტორიც გმირის მაგიერ მოგვითხრობს. ეს იწვევს ე. წ. შინაგანი მონოლოგების სიხშირეს; სუფეტური დინამიკის შენელებას ფსიქოლოგიური ანალიზის ხარჯზე.

ავტორის აზრით, დეკაბრისტების დამარცხების შემდეგ საიდუმლო პოლიციის მეთაურის „ბენკენდორფის ოსტეიზისებური სიბრმავე იქცა პეტერბურგის

ზეცად“. ამ ატმოსფერაში მოქმედობს გრიბოედოვი, რომელიც ჩაადაევს ეუბნება: „მე ჯერ კიდევ არ შევშლილვარ სავსებით — ვარჩევ ადამიანებსა და საგნებს, რომელთა შორის ვმოძრაობო“ *).

მიუხედავად სტილის ამ თავისებურებისა, რომანის პერსონაჟები არ ჰგვანან სქემებს: მართალია, ავტორს მთელი ყურადღება გადატანილი აქვს მთავარ გმირზე, მაგრამ მთელი რიგი სხვა მოქმედი პირების პორტრეტებიც პლასტიური სიზუსტით არის შესრულებული. დაუვიწყარია, მაგალითად, ერმოლოვის, ჩაადაევის, ბულგარინის, სენკოვსკის, ნესელროდეს, საშა გრიბოვის და სხვათა სახეები. რამდენიმე შტრიხით ჰხატავს ავტორი გრიბოედოვის დედასა და სალომე ჭავჭავაძეს. ასევე კარგად არის აღწერილი ირანი და ცერემონიალები აბას-მირზასა და შაჰის სასახლეებში. აღსანიშნავია ცალკე სცენები — შეხვედრა ჩაადაევთან, ერმოლოვთან, გამოცდები სენკოვსკისთან, ქორწილი სამსონხანის სასახლეში, საელჩოს აკლება ირანელთა მიერ და ლირიული ფინალი რომანისა — პუშკინის მიერ გრიბოედოვის ცხედრის, — „გრიბოედას“, — ნახვა გზაზე [ტინიანოვის დაკვირვებით — ტფილისში მიაქვთ ყალბი გვამი!].

მაგრამ ამ რომანშიაც მკრთალია ტფილისის სურათი, მკრთალია ნინო ჭავჭავაძის რომანტიული სახეც. შესანიშნავი ქართველი ქალის სრულ პორტრეტს, ჩანს, ძალზე ავნო ავტორის ტენდენციურმა თვალსაზრისმა: თითქოს ნინო ჭავჭავაძის შერთვაც არ იყო განსაკუთრებით დიდი სიხარული „გარდაქმნილი“ ადამიანის ბიოგრაფიაში. ამ შეხედულებას არ ამართლებს თვითონ გრიბოედოვის ეპისტოლარული მემკვიდრეობა, რომელსაც ტინიანოვი, რასაკვირველია, ჩინებულად იცნობს.

რომანის კითხვას ხშირად აძნელებს „შინაგანი მონოლოგების“ სიჭარბე და დინამიკის უქონლობა. ერთი წელიწადი (1828), რომელიც „ვაზირ-მუხტარის სიკვდილის“ დროს განსაზღვრავს, ავტორს შველის საერთო ფონის მეტი სისავსით დახატვაში, მაგრამ ფსიქოლოგიური ანალიზის ვრცეულობა რომანს სტატიურსა ხდის: „ვაზირ-მუხტარი“ არ იკითხება ისე ადვილად, როგორც „კუხლია“.

ასეთი ცალკეული ნაკლის მიუხედავად ი. ტინიანოვის ეს რომანი უაღრესად საინტერესო მიღწევაა რუსული ისტორიულ-ბიოგრაფიული პროზისა.

6.

მესამე დიდი რომანი ტინიანოვისა „პუშკინი“ — ავტორს ვრცელ ეპოპეად აქვს განზრახული. ჯერ-ჯერობით გამოქვეყნებულა ამ ნაწარმოების პირველი ნაწილი მხოლოდ.

სანამ ამ რომანის წერას შეუდგებოდა, ტინიანოვმა დაბეჭდა სამი მოთხრობა — „პოდპორუჩიკი კიჟე“, „სანთლის პერსონა“ და „მცირე-წლოვანი ვიტუშინიკოვი“. მოკლედ ამათ შესახებაც.

სამივე მოთხრობა ორიგინალური სტილით არის დაწერილი, სამივეში სუჟეტად აღებულია ანეკდოტური მასალა.

*) ფრაზა, რომელსაც ტინიანოვის რომანში გრიბოედოვი ეუბნება ჩაადაევს 1828 წელს, ავტორს აღებული აქვს გრიბოედოვის წერილიდან პოეტ კატენინისადმი 1820 წლის თარიღით (იხ. გრიბ-ის თხზულებათა კრებული, ტ. III, გვ. 136; 1917). მწერალი ზოგჯერ მიმართავს ასეთს ანაქრონიზმებს, მაგრამ სრულიად შეგნებულად.

„სანთლის პერსონა“, ყველაზე დიდი მოთხრობა დასახელებულთა შორის, პეტრე პირველის ეპოქას ეხება. მოთხრობის დასაწყისში აღწერილია თვითონ პეტრეს სიკვდილი. რუსეთის იმპერატორი ხედავს თავისი საქმის კრახს. არ იცის ვის უტოვებს სახელმწიფოს, რომელიც შექმნილია მისი გრანდიოზული რეფორმების შედეგად; მთელი საქმიანობა პეტრე პირველისა ავტორს გამოცხადებული აქვს იმპერატორის პირად საქმედ. ინტირიგები, რომელიც გაიშლება პეტრეს სიკვდილის შემდეგ ბურჟუაზიულ ფენასა და ბოიართა შორის, არსებითად მთავრდება რუსეთის „დიდი გარდამქმნელის“ სისტემის დამარცხებით [საინტერესოა სიმბოლიური ხაზი მოთხრობისა: იმპერატორის მანეკენი, — სანთლის პერსონა, — რომელიც გაკეთებულია სკულპტორ რასტრელის მიერ, ზოგჯერ ამყარებს წონასწორობას სასახლის მეზობლ მხარეთა შორის: ეს არის გამოხატულება გარდაცვლილი იმპერატორის ავტორიტეტის ინერტიული ზედგავლენისა]. იაგუჟინსკი, წარმომადგენელი ვაჭრული ბურჟუაზიისა, იძულებულია შეურიგდეს ბოიარულ-ფეოდალურ წოდების წარმომადგენელს, მენ-შიკოვს.

მოთხრობაში ეს ძირითადი იდეა მკაფიოდ არა ჩანს. „სანთლის პერსონა-ში“ ნატურალიზმის [ნამდვილი პერსონაჟების] გვერდით მოქმედებენ მონსტრები — იშვიათი საგნები — პეტრეს მიერ დაარსებულ „კუნსტკამერაში“ (ხელოვნების მუზეუმში) მოთავსებული ექსპონატები. ყველაფერი აქ მისტიურ ელფერს ატარებს. მე-17 საუკუნის ენის მიხედვით სტილიზირებული თხრობა „სანთლის პერსონას“ ძნელად ასათვისებელს ხდის, მოთხრობა სტატიურია, ამ ნაკლს ვერ ინაზღაურებს კარგად გადმოცემული ცალკეული შტრიხები და დეტალები ყოფისა, რომლებიც ეპოქის იშვიათ ცოდნას ამჟღავნებენ. ოსტატურად არის შესრულებული სახეები რასტრელის, იაგუჟინსკის, ეკატერინასი; კარგია ზოგიერთი სცენა, განსაკუთრებით — აღწერა პეტრეს სასიკვდილო აგონიისა. მოთხრობის ამ ადგილას ჩანს კინოს გავლენა [საგნებისა და ლანდშაფტების კადრული სვლა].

„პოდპორუჟიკი კიჟე“-ში გამოყენებულია შემდეგი ანეკდოტი პავლე I-ის ეპოქიდან (ჩვენ მას მოთხრობის მიხედვით გადმოვცემთ):

პრობორჟენსკის პოლკის კანცელარიამი ახლად დანიშნულ გადამწერს პოლკისადმი ბრძანების ნუსხაში აჩქარების გამო ორი შეცთომა გაეპარა: პორუჟიკი სინიუხაევი ჩასწერა მკვდრად, რადგან მისი გვარი მოხსენებულ იყო მკვდარი მაიორის სოკოლოვის შემდეგ. მეორე შეცთომა კი მოუვიდა იმ დროს, როცა სწერდა ფრაზას: „Подпоручики же Стивен, Рибин и Азанчев назначаются“... („ხოლო პოდპორუჟიკი სტივენი, რიბინი და აზანჩევი ინიშნებიან“...). სიტყვის Подпоручики-ს, დამთავრებისას შემოვიდა ოფიცერი, გადამწერმა წერა შეაჩერა კ-ზე, გამოეჭიმა თავის უფროსს, ხოლო შემდეგ ხელახლა დაჯდა, შეეშალა და დასწერა „Подпоручик киже“. ბრძანება საჩქაროდ უნდა წაეღოთ სასახლეში იმპერატორისთვის და ახალი ნუსხის გადასაწერად კიდრო არ იყო.

პავლემ გადახედა ბრძანებას და პოდპორუჟიკი კიჟე — არ არსებული ადამიანი, ფიქცია — თავის გუშაგად დანიშნა. ბრძანება უსათუოდ უნდა შეესრულებინათ. პოლკის კომანდირმაც გადასწყვიტა: ჩაეთვალიათ ცოცხლებში პოდპორუჟიკი კიჟე — გადამწერის შეცთომა!

მეორეს მხრივ.— პორუჩიკი სინიუხაევი იძულებულია მკვდრად იცნოს თა-
ვი. და ასე, კანცელარული შეცთომებისა და იმპერატორის მიერ ამ შეცთომა-
თა დაკანონების გამო არ არსებული ადამიანი ცხოვრებას იწყებს, ხოლო ცოც-
ხალი ადამიანი — მკვდრად ითვლება.

მოთხრობა იწყება პავლე პირველის ძილის აღწერით. მას ანაზდეულად
გამოაღვიძებს ვილაციის ძახილი — „ყარაულ!“ სასახლეში ეძებენ დამნაშავეს,
მაგრამ ვერ პოულობენ. ბოლოს იმპერატორის ადიუტანტი [რომელიც თვითონ
არის დანაშაულის ჩამდენი] გამოსავალს ნახავს: ასახელებს კიჟეს, როგორც
დამნაშავეს. პავლე გასცემს ბრძანებას: სცემონ კიჟეს და ქვეითად გაგზავნონ
ციმბირში ორი სალდუთის თანხლებით.

ასე დაიწყო პოდპორუჩიკ კიჟეს ცხოვრება... სასჯელის მოხდის შემდეგ.
მას აბარებენ პოლკში, სადაც ის დაწინაურდება და აღწევს პოლკოვნიკის ხა-
რისხამდე. მოკრძალებული ხასიათის გამო [კიჟე არასოდეს არ მისულა იმპერა-
ტორთან რაიმე სათხოვარის გამო] პავლე I მას აჯილდოვებს გენერლის ჩი-
ნით, უბოძებს მამულებს და ყმებს. კიჟეს ჰყავს ცოლშვილიც.

ბოლოს პავლე მოიხმობს მას თავისთან, მაგრამ იმპერატორს მოახსენებენ
რომ გენერალი მძიმე ავად არისო. შესამე დღეს კიჟე გარდაიცვლება. პავლე
სასახლის სარკმელიდან ადევნებს თვალს დაკრძალვის ცერემონიალს და ამ-
ბობს: მე მიკვდებიან საუკეთესო ადამიანებო!

„პოდპორუჩიკი კიჟე“ მწვავე ირონიაა პავლე I-ის პოლიციურ-ბიუროკრა-
ტიულ რუსეთზე. გარდა ამისა, მოთხრობაში გატარებულია უაღრესად სკეპ-
ტიკური ფილოსოფია — შეხედულება ადამიანის არსებობის ეფემერობის შე-
სახებ.

„კიჟე“ უფრო საღად არის დაწერილი, ვიდრე „სანთლის პერსონა“ და
იკითხება დიდის ინტერესით. მიუხედავად ამისა, მოთხრობის ანეკდოტური ში-
ნაარსი მოკლებულია ნამდვილ ისტორიულ პერსპექტივას, ის მაინც ანეკდოტად
რჩება, თუმცა მწერალს მისთვის ჩვეული ოსტატობით აქვს ნაჩვენები ეპოქის
გარეგნული სურათი.

„მცირეწლოვანი ვიტუშიშნიკოვი“-ს შინაარსადაც აგრეთვე ანეკდოტური
მასალაა აღებული — თუ როგორ გადაარჩინა იმპერატორმა ნიკოლოზ პირ-
ველმა დასაღრჩობად განწირული ყმაწვილი, თუმცა სინამდვილეში ასეთი რამ
არ მომხდარა. საინტერესოა მეორე ხაზი მოთხრობისა: ნიკოლოზ I-ს გაებუტა-
მისი საყვარელი — ფრეილინა ნელიდოვა. იმპერატორის სიბრახის გამო ყვე-
ლაფერი მერყეობს — პოლიცია ცუდად მუშაობს, ფინანსთა სამინისტროში
დაბნეულობა იწყება, სახელმწიფოს მექანიზმი გამრუდებულია და სხვ. ბოლოს
ნელიდოვას იმპერატორთან შეარიგებს ვაჭარი როდოკანაკი და ყველაფერი
ისევ საათივით აეწყობა. მოთხრობის აზრი: ვაჭარი იმპერატორზე უფრო ძლი-
ერია!

მოთხრობის შესანიშნავი ადგილებია: იმპერატორის მგზავრობა ეტლით
პეტერბურგის ქუჩებში [აქაც კინოს გავლენა ჩანს და მოგვაგონებს პეტრეს
სიკვდილის აღწერას „სანთლის პერსონა“დან], და საღამოები როდოკანაკის
სახლში.

სამივე მოთხრობის ენა და სტილი იუველირის მუშაობას მოგვაგონებს.
ფსიქოლოგიური ანალიზის სიღრმისა და ფსიქოლოგიური განზოგადოების მხრივ
კი ისინი ავტორის რომანებს ვერ შეედრებიან.

„პუშკინი“ ყურადღებას იქცევს რეალისტური, წყნარი თხრობით. აქ უკვე აღარ არის მეტაფორული და სიმბოლიური პლანი. ტინიანოვი შეუდგა რეალისტური ეპოპეის წერას და პირველივე ტომი ამ წიგნისა გვარწმუნებს, რომ ავტორი მას ღირსეულად დაამთავრებს.

რომანის პირველ თავებში აღწერილია პოეტის ბავშვობა, მისი მშობლების და ბიძის ვასილ ლვოვიჩის ცხოვრება, მათი ყოფა და ზნეჩვეულებანი...

პუშკინი ჩაპყავთ პეტერბურგში. მას შეიყვანენ ცარსკოე სელოში გახსნილ ლიცეუმში. რომანის მეორე ნაწილი თავდება ცნობილი სცენით: დერჟავინისა და პუშკინის შეხვედრით ლიცეუმის კურსდამთავრებულთა გამოცდაზე.

ტინიანოვი მარტოოდენ პუშკინის ცხოვრების ირგვლივ როდი აჩერებს თხრობას, რომანში ვრცლად არის ნაჩვენები პუშკინის ბავშვობის დროინდელი საზოგადოებრივი და ლიტერატურული ატმოსფერა, ლიცეუმის ჩამოყალიბების ისტორია, 1812 წლის ამბების გამოძახილი ლიცეუმში: „პუშკინი“ ვრცელი პანორამაა ეპოქისა; მხოლოდ მეორე ნაწილში ჩნდება თვითონ პოეტი უფრო რელიეფურად.

მიუხედავად რომანის გამჭვირვალე ენისა, მოყოლის რეალისტური მანერისა, ტინიანოვის ეს რომანიც რთულია შინაგანად. ავტორი გვიჩვენებს იმ დამყაყებულ გარემოს, რომელშიაც მომავალ ბუნტარს მოუხდება ცხოვრება. ოჯახურობისა, სენტიმენტალობისა და მოდური მელანქოლიის ფონზე ისახება ბავშვის არაბული პროფილი, სახე იმ პოეტისა, რომელიც დავაჟაკების პერიოდში თავის ირგვლივ სულისშემზუთველ გარემოს იგრძნობს, რომელიც დაარღვევს ლიტერატურაში დაკანონებულ ნორმებს, მაგრამ დაიღუპება ინტრიგებთან ბრძოლაში.

ტინიანოვი შეპარვით ანხორციელებს ამ მხატვრულ იდეას:

შესანიშნავად აქვს აღწერილი მწერალს სადილი პუშკინის მშობლების სახლში, სადაც თავს იყრიან იმდროინდელი ლიტერატურის თვალსაჩინო წარმომადგენლები. იდილიურ განწყობილებასა და საუბრებში ატარებენ ისინი დროს, კარამზინი შეექცევა მურაბას. უეცრად გარედან მოისმის კარეტის ზმაური. პუშკინის მამა სერგეი ლვოვიჩი გაფითრდება: სიმშვიდეს არღვევს პუშკინის დედის მკვიდრი ბიძის გენერალ-მაიორ ანნიბალის მოსვლა.

პეტრე ანნიბალი, აბისინელთა ძველი ჩამომავალი, ოდნავ-მთვრალი, თავისი უხეში მოქცევით და ჩქარი ლაპარაკით არღვევს მათ მყუდროებას. სტუმრები მიდიან.

ანნიბალი მოვიდა ბავშვის სანახავად. მას აჩვენებენ აკვანში მწოლარე ალექსანდრეს. ანნიბალი ათვალიერებს ბავშვს, მოეწონება მისი არაბული სახე — პატარა ალექსანდრე წინაპრებს დამსგავსებია დედის ხაზით:

«— Расцелуйте его в прах! — закричал арап. — Честное аннибальское слово, — львенок, арапчонок! Милый! Аннибал великолепный! В деда пошел! Взгляд! Принимаю! Вина!»

ამოიყვანს აკენიდან, ჰკოცნის და ჯვარს ჩამოჰკედებს. შემდეგ კი დემონსტრატულად სტოვებს პუშკინების ოჯახს.

ფეიქრობთ: რომანის შემდეგს ნაწილებში ნაჩვენები იქნება აფრიკული ტემპერამენტის მქონე ალექსანდრე პუშკინის ასეთივე შესვლა რუსულ ლიტერატურაში!

მეორე დეტალი:

პეტერბურგის ქუჩაზე, არტილერიის ყაზარმების მახლობლად, ძიძას ხელით მიყავს პუშკინი-ბავშვი. მათ შეეყრებიან ცხენებზე მჯდომარე გენერლები პატარა ტანის გენერლის მეთაურობით. ამ უკანასკნელის ამაღა ბავშვიან ქალს უბრძანებს მუხლზე დაეცეს. მთავარი გენერალი კინალამ ცხენით არ გადათელავს პატარა ალექსანდრეს.

გეხერალი — იმპერატორი პავლე იყო! პირველი შეხვედრა პუშკინი-ბავშვისა რუსეთის დესპოტთან!

საკითხავია — ხომ არ გათამაშდება რომანის ბოლო ნაწილებში ეს დეტალი? ჩვენ ვიცით პუშკინის ბიოგრაფია: მესამე იმპერატორმა კარგად დაასრულა ის, რაც დაიწყო მისმა წინაპარმა!

საერთოდ ი. ტინიანოვის ამ რომანში მრავალია ფარული ნუანსები, რომელთა შესახებ უფრო ვრცლად საუბარი შესაძლებელი იქნება ნაწარმოების სრულად გამოქვეყნების შემდეგ.

„პუშკინში“ შესანიშნავად არის დახატული პოეტის მშობლები, ბიძა მისი ვასილ ლვოვიჩი, მინისტრები — სპერანსკი და რაზუმოვსკი, ლიცეუმის პროფესორები, თვითონ ლიცეისტები (მაგ. ტყუილების მოყვარული დელვიგი და სხვ.) და ბებერი დერჟავინი. ცალკე ეპიზოდებიდან აღსანიშნავია მოხუცი ანთიბალის სიკვდილის აღწერა, ცხოვრება ცარსკოე სელოში და სხვ.

„პუშკინი“ საუკეთესო რომანია იმ ბელეტრისტულ ნაწარმოებთა შორის, რომლებიც პუშკინის შესახებ დაწერილია რუსეთში [მხედველობაში მაქვს სერგეევ-ცენსკის, გროსმანის და სხვათა რომანები]. რუსეთის უდიდესი პოეტის შესახებ დაწერილ წიგნში ტინიანოვმა შესძლო დამდგარიყო თემის სიმაღლეზე. მწერალმა კიდევ ერთხელ დაამტკიცა თავისი ბრწყინვალე ლიტერატურული ტალანტი.

ვაჟა-ფშაველას ლიგარაგურული მემკვიდრეობისთვის

1.

ვაჟა-ფშაველა სამწერლო-სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოვიდა მეცხრამეტე საუკუნის ოთხმოციან წლებში. ეს ის ხანაა, როდესაც მეფის რუსეთის თვალუწვდენელ ტერიტორიაზე მოსახლე მშრომელი ხალხები განსაკუთრებით მწვავედ განიცდიდნენ თვითმპყრობელური რეჟიმის უსასტიკეს დაწოლას. ბატონყმობის გაუქმებასთან დაკავშირებით „გათავისუფლებული“ გლეხობა იძულებული იყო ემუშავნა ისევ მემამულეთა მიწებზე უაღრესად მძიმე საიჯარო პირობებში. მემამულე თავად-აზნაურობა უკანასკნელ ლუკმას აცლიდა, პირდაპირ ძარცვავდა მას.

აი რას ვკითხულობთ ამის შესახებ საკავშირო კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) ისტორიის მოკლე კურსში.

„ბატონყმური მეურნეობის ნაშთები, ვეებერთელა ხარკები და მემამულეებისთვის გამოსასყიდი ფასის გადახდა, რაც ხშირად გლეხური მეურნეობის შემოსავლიანობას აღემატებოდა, იწვევდნენ გლეხთა მასების გაჩანაგებას, გალატაკებას, აიძულებდნენ გლეხებს წასულიყვნენ სოფლებიდან საშოგარის საძებნელად. ისინი მიდიოდნენ ფაბრიკებსა და ქარხნებში. მეფაბრიკეები იაფ მუშა-ხელს შოულობდნენ.

მუშებსა და გლეხებს მბრძანებლობდა მთელი არმია ისპრავნიკებისა, ურიადნიკებისა, ჟანდარმებისა, პოლიციელებისა, ჩაფრებისა, რომლებიც იცავდნენ მეფეს, კაპიტალისტებს, მემამულეებს მშრომელთა წინააღმდეგ, ექსპლოატირებულთა წინააღმდეგ“ *).

ასეთი იყო მშრომელი გლეხობის მდგომარეობა ვაჟა-ფშაველას სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლის ეპოქაში. ამას ემატებოდა თვითმპყრობელური რუსეთის კოლონიური ჩაგვრის მძიმე უღელი დაპყრობილი ერების მიმართ.

ასეთი საზოგადოებრივი გარემოცვის პირობებში გაიშალა ვაჟას პოეტური შემოქმედება. როგორც ცნობილია, 1879 — 1882 წლები ვაჟამ გორის საოსტატო სემინარიაში გაატარა. იგი ჩქარა ჩაება მოსწავლეთა საიდუმლო წრეში და გახდა წრის ხელმძღვანელი. მოსწავლეთა წრე თავის მხრივ დაკავ-

*) საკავშირო კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) ისტორია, მოკლე კურსი. ქართული გამოცემა 1938 წ. გვ. 6.

შირებუდი იყო ოთხმოციან წლებში გორში მომქმედ ხალხოსანთა არალეგალურ ორგანიზაციასთან. გორის ხალხოსანთა ორგანიზაცია დიდ გავლენას ახდენდა მოსწავლე ახალგაზრდობაზე. ამ გავლენის შესახებ საინტერესო ცნობას იძლევა ცნობილი მწერალი-მოღვაწე სოფრონ მგალობლიშვილი.

„მაშინდელი გორის ახალგაზრდობა, — სწერს სოფ. მგალობლიშვილი, — ხალხოსნურ მოძრაობაში იყო ჩაბმული. სემინარიის მოსწავლენი, როგორც ვაჟა, ისე სხვები დაიარებოდნენ ხალხოსნების კრებაზე და ეცნობოდნენ ქართველი ხალხის ვითარებას, გლეხთა ცხოვრებას, რუსული თუ ქართული წიგნები ერთს ალაგას იყო მოგროვილი და მოსწავლე ახალგაზრდობას მიჰქონდა და კითხულობდა“.

1881 წლიდან სემინარიის ქართული ენის მასწავლებლად ინიშნება ცნობილი ხალხოსანი მიხეილ ყიფიანი, რომელიც სათავეში უდგება და აცოცხლებს გორის ხალხოსნური ორგანიზაციის მუშაობას. მიხ. ყიფიანი თავისი საქმიანობის ერთერთ დასაყრდენს სემინარიის მოსწავლეთა წრეში ხედავს, ხოლო წრის წევრთაგან იგი განსაკუთრებული ყურადღებით ეკიდება ვაჟა-ფშაველას.

„ვაჟა დაეწაფა წიგნების კითხვას, — გადმოგვცემს სოფ. მგალობლიშვილი, — განსაკუთრებით ქართული ისტორიის მასალებს. ვაჟას ამ მიმართულებას დიდი ყურადღება მიაქცია მიხეილ ყიფიანმა, შემოიღო რეფერატების მოზადება და კითხვა საქართველოს ისტორიიდან. ამ რეფერატებს ამზადებდნენ და კითხულობდნენ თვით მოწაფენი. მასოვს ვაჟამ ორი ისტორიული რეფერატი წაიკითხა დავით აღმაშენებელზე და თამარ მეფეზე. მაშინდელი ვაჟა ნამდვილი მთის არწივი იყო, ყოჩალი, გამბედავი, შეუპოვარი, მეგობრისათვის თავდადებული, გამჭრიახი, წყლიანი მოლაპარაკე“.*)

ვაჟა-ფშაველას დამოკიდებულებაზე გორის ხალხოსნურ ორგანიზაციასთან საინტერესო ცნობას იძლევა აგრეთვე სვ. სალარიძე თავის მოგონებაში. ეს მოგონება შეიცავს ფრიად საყურადღებო ცნობებს ახალგაზრდა ვაჟას სულიერი საზრდოს შესახებ ამ პერიოდში. ამ ცნობის მიხედვით ვაჟა ამ დროს საუკუნეების ფილოსოფიისა და ლიტერატურის კლასიკოსების თხზულებებს, ამ დროს ვაჟას საკითხავი ავტორები იყვნენ ჰერაკლიტე, სოკრატი, პლატონი, ეპიკური, ბეკონი, კონტი, ბოკლი, სპენსერი, ჰომეროსი, ვირგილიუსი; დანტე, შექსპირი, გოეთე, ბაირონი, ფოხტი და სხვ.

აი, რას სწერს სვ. სალარიძე ვაჟა-ფშაველას ამ პერიოდის შესახებ: „იგი წინდახედულად და გაფრთხილებით მუშაობდა ჩვენთან (ე. ი. ხალხოსნებთან, ა. მ.) ამიტომ ამხანაგები მასზე ამბობდნენ: „აი ადამიანი, რომელიც დადის მარტორქად“. როდესაც „ბურსაკები“ საყვედურს ეუბნებოდნენ ლუკას — რატომ არ დადინარ კრებაზეო, მისი პასუხი იყო: „მე ვტრიალებ ჩემი ღერძის ირგვლივო“. ლუკამ აღრე დააღწია თავი „კაზიონურ“ ატმოსფეროს და მთელ თავის ძალღონეს ანდომებდა ცოდნის შეძენას. მან შეისწავლა „ბნელი“ ჰერაკლიტი, პლატონის „რესპუბლიკა“, ეპიკური, გადაიკითხა ბეკონი, კონტი, ბოკლი, დრეპერი, სპენსერი, „Современный социализм“ ლაველესი, „მცენარეთა მეტამორფოზა“ გიოტესი და ბოლოს მიუბრუნდა ჰომეროსს, ვირგი-

*) სოფრონ მგალობლიშვილი „მოგონებანი“ 1938 წ. გვ. 262.

ლიუსს, დანტეს, მილტონს, შექსპირს, ბაირონს და ფოხტს: მძლეშოტისა და ბიუნენერის მატერიალიზმში იგი ეძიებდა პასუხს ნიეთისა და სულის რაობაზე. ლუკა ეკუთვნოდა იმ მძლავრ მოძრაობას, რომლის ლოზუნგად ერთ დროს იყო „ცხოვრება თანახმად ბუნებისა“: იგი ვერ ეტეოდა პროგრამის განსაზღვრულ ჩარჩოებში, არ სწამდა პრაქტიციზმი, — პატარა საქმეები“, იგი სპობდა ქვეყნის ბოროტებას ერთი ხელის დაკვრით. „ყველაფერი ან არაფერი“. ამ თვალსაზრისით ლუკა ანარქისტი „СВОБОДНИК“-ი იყო, რომლის ფეიერბახული ჰუმანიზმი აღწევდა კოსმიურ საზღვრამდე“.*)

მოტანილი ამონაწერი მრავალმხრივ არის საინტერესო. იგი პირდაპირ მიუთითებს ვაჟას დიდ ნაკითხაობაზე იმ პერიოდში.

1881 წელს სემინარიელი ვაჟა გამოჩნდება ლიტერატურულ ასპარეზზე. ხალხოსნების ჟურნალში („იმედი“) იბეჭდება მისი ლექსი „მეომარი“ და გაზეთ „დროებაში“ პირველი ორიგინალური მოთხრობა „სურათი ფშავლის ცხოვრებიდან“.**)

ვაჟა-ფშაველას ეს ლიტერატურული დასაწყისი გარკვევით ატარებს ქართველი ხალხოსანი მწერლების გავლენის კვალს.

1882 წელს ვაჟა-ფშაველა ამთავრებს გორის საოსტატო სემინარიას დაწყებითი სკოლის მასწავლებლის წოდებით და ამავე წელს ინიშნება კიდევ მასწავლებლად. მაგრამ სემინარიის კედლებით არ შეიძლება შემოფარგლულ იქნას ვაჟას კავშირი გორის ხალხოსნურ ორგანიზაციასთან და მის ხელმძღვანელებთან. ამავე წელს იგი აქტიურად გამოდის ხალხოსანთა ერთერთ არალეგალურ კრებაზე, სადაც ამხელს მშრომელი გლეხობის დუხჭირს ცხოვრებას და დაუზოგავად ილაშქრებს არსებული პირობების წინააღმდეგ.

სვ. სალარიძე თავის მოგონებაში გადმოგვცემს ვაჟას გამოსვლას ერთერთ ასეთ კრებაზე უფლისციხეში.

„1882 წ., — სწერს სვ. სალარიძე, — სოფლიდან ჩამოსული პროპაგანდისტები შეიკრიბნენ სათათბიროდ ს. უფლისციხეში შემდეგი საკითხების გასარჩევად: 1. ფეოდალური მიწის საკუთრების კონფისკაცია; 2. გლეხთა კავშირების მოწყობა და ორიენტაცია მათ გამოსვლაზე; 3. პატარა ერების განთავისუფლება რუსეთის გახრწნილ კაპიტალიზმისაგან, რომელიც ძარცვავს მათ ბუნებრივ სიმდიდრეს.

ყამთა ტრიალით მივიწყებულს, აფორიაქებულს ს. უფლისციხეში, სადაც ლეგენდარულ უფლოსს გამოუჭრია კლდოვანი დარბაზი სავარძლით, — რომელიც ჩვენ გვეჩვენა მეცხრე სასწაულად, აწ კი გადაქცეულს ხელიკების სოროებად და აგიტატორების ტრიბუნად, ლუკა იღებს სიტყვას.

კოკისპირულ წვიმასა და ქარბუქში, — სთქვა მან, — მე გამოვიარე თითქმის მთელი ფშავ-ხევსურეთი და ყველგან ერთსა და იმავეს მეკითხებოდენ — როგორ გადაწყდება მიწის განაწილების საკითხი. უკეთუ გლეხებს მიეცემთ მიწას, ჩვენ მუშაობას ექნება დასაყრდენი სოფლად და წელში გაწყვეტილ გლეხობას გადმოვიყვანთ ჩვენს მხარეზე: მაშინ საფუძველი ეცლება მთავრობას და ჩვენთვის საშიში არ იქნება არც მემამულეების მუქარა, არც რუსეთის

*) „ლიტერატუროლოგი მიმოიღრეობა“ ტ. I, სვ. სალარიძე, „მოგონებანი“.

**) „დროება“ 1881 წ. № 184.

ხიშტიანი ლევიონები. გამოსავალ გზას მე ვხედავ გლენტა კავშირებში ინტელიგენციასთან და პატარა ერების ერთობაში.

შემდეგ, როდესაც ლუკამ მკაფიო სიტყვებით გადაგვიშალა სურათი: სოფლის ცხოვრების სიდუხჭირის და ბიუროკრატიულ აპარატის გახრწნისა, მან ფაფარაყრილ ლომივით შეაჩნია თავისი ფალანგური ბეჭები და გულგამმაგებით წამოიძახა: ან თავისუფლება, ან სჯობს სიკვდილიო! *).

ვაჟა-ფშაველამ გარკვეულ პერიოდში განიცადა ხალხოსნების გავლენა. მისი ზიოველი გამოჩენაც სალიტერატურო ასპარეზზე ამ გავლენის უშუალო მატარებელი იყო, მაგრამ ეს დაახლოება ხალხოსნებთან არ მისულა იქამდის, რომ ვაჟა ჩამოყალიბებულიყო, როგორც თანმიმდევარი ხალხოსანი, ე. ი. რომ იგი შეერთებოდა ხალხოსნურ იდეოლოგიას.

ცოტა გვიან ვაჟა-ფშაველამ ხალხოსნობის მეტად საინტერესო კრიტიკაც მოგვცა. ვაჟა გონებამახვილურად შენიშნავდა ქართული ხალხოსნების შესახებ, რომ მათ „მარტო გლენჯაცობისაგან შემდგარი საქართველო უნდა დაეარსებინათ“, რომ ისინი ამის იქით ძალიან ცოტას ხედავდნენ. ვაჟას ქართველი ხალხოსნების უდიდეს ნაკლად მიაჩნდა ის, რომ მათ (ხალხოსნებმა) თითქმის დაივიწყეს ეროვნული გათავისუფლების იდეა.

ვაჟა-ფშაველას დამოკიდებულების შესახებ ხალხოსნობასთან საინტერესო ცნობას იძლევა მისი ერთი დაუმთავრებელი წერილი სათაურით: „ცოტა რამ ჩვენის ხალხის ცხოვრების ავ-კარგისა (ზოგადი შენიშვნები)“.

აქ, რას სწერს ვაჟა ამ წერილში:

„ამ 12-13 წლის წინათ იჩინა თავი ერთმა პარტიამ, იგი წინათაც არსებობდა, თავის წადილის გამოსათქმელად დაარსა ჟურნალი „იმედი“. ამ პარტიის წადილი ის იყო, რომ გლენჯაცობის კეთილდღეობისთვის ეზრუნა, მისი ეკონომიური ყოფა-მდგომარეობა გაეუმჯობესებინა. თითქმის მარტო გლენჯაცობისაგან შემდგარი საქართველო უნდა დაეარსებინა. დანარჩენი ეროვნული საჭიროებანი დავიწყებული ჰქონდათ, დავიწყებული იყო აგრეთვე თავდაზნაურობა, რომელსაც თითქოს არაფერი უჭირდა და იმათი დასუსტება არაფერი დანაკლისი იყო ვითომ ეროვნულ საქმეთათვის. მოკლედ რომ ვხატავთ, ეროვნული აზრი უარყოფილი იყო ამათგან. ეს პარტია, როგორც თვითონ იგრძნობოდა ბოლო დროს, ნაძალადევი იყო, ხუხულასავით ნაგები გამოდგა, გაიგო ისიც, რომ ჩვენს მდგომარეობას არ შეეფერებოდა ამგვარი მოძღვრება და უკან დაიხია, თავისი თავი თვითონვე უარყო **).

ასე დაახასიათა ვაჟა-ფშაველამ ხალხოსნობა მე-19 საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში. ამ დროისთვის ვაჟა საბოლოოდ გამიჯნულია ხალხოსნობისგან, რომელთა წრეს იგი გორის საოსტატო სემინარიის მოსწავლეობის ხანაში ეკუთვნოდა.

2.

ვაჟა-ფშაველას მაღალი პოეტური კულტურა ადრევე იქნა აღიარებული ჩვენი ლიტერატურული საზოგადოებრივობის მიერ. ცნობილია ის გულთბილი, საქმიანი და მზრუნველი დამოკიდებულება, რომელსაც ვაჟას მიმართ იჩენდა

*) „ლიტერატურული მემკვიდრეობა“ ტ. 1. გვ. 97.

**) საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერი. წ.-კ. ფონდი № 5317.

დიდი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ილია ჭავჭავაძე. მაგრამ საქიროა აღინიშნოს ისიც, რომ ამასთანავე ერთად ჩვენს ლიტერატურულ კრიტიკაში ადგილი ჰქონდა ამ დიდი მწერლისადმი ერთგვარი ჩრდილის მიყენების ცდებსაც.

ორი ათეული წლის წინათ ვაქას შესახებ პირდაპირ წერდნენ, რომ იგი თითქოს „ჩამორჩენილი ადამიანი იყო. ვერც სემინარიის კურსმა, ვერც უნივერსიტეტის ლექციებმა თანამედროვე სული ვერ ჩაუდგეს“. თითქოს „მისი მგრძნობიარობა პრიმიტიული დარჩა, მისი ფანტაზია ველური, მისი მორალი საშუალო საუკუნოებრივი. მას არაფერი გაეგებოდა არც ჩვენი უტილიტარიზმისა, არც ჩვენი რაციონალიზმისა. და ელექტრონისა, ორთქლისა და მანქანების ხანაში ის წარსულის აჩრდილს ჰგავდა თავსი ჩაფხუტით და თავისი რაინდობით“.

ვაქა-ფშაველას პუბლიცისტური და საპოლემიკო წერილების ზედმიწევნით შესწავლა ამის სრულიად საწინააღმდეგო დასკვნებს იძლევა. არ არსებობს არავითარი საფუძველი, რის მიხედვითაც შეიძლებოდეს ითქვას, რომ ვაქა-ფშაველა ჩამორჩენილი იყო თავისი ეპოქის საზოგადოებრივ და კულტურულ ცხოვრებას. კიდევ მეტი: ვაქას სასახელოდ შეიძლება ითქვას, რომ იგი ბრწყინვალედ ფლობს მსოფლიო ლიტერატურის თითქმის მთელს ძირითად საგანძურს. ამას კი, გარდა თავისი პოეტური შემოქმედებისა, იგი უდაოდ ამჟღავნებს მთელ რიგ წერილში ხელოვნებისა და ლიტერატურის შესახებ („სად არის პოეზია“, „ფიქრები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ“ და სხვ.).

ვაქა-ფშაველა, ცხოვრებაზე ხანგრძლივი დაკვირვების შედეგად, საკმაო სიღრმით სწვდება თანამედროვე საზოგადოებრივი ცხოვრების რთულ საფუძვლებს. ვაქა თავის პუბლიცისტურ წერილებში გარკვევით სცნობს თანამედროვე საზოგადოების დაყოფას კლასებად და აღიარებს ამ კლასების ბრძოლას. ვაქას თქმით, ყოველი ადამიანი თავისუფალი იბადება, მაგრამ კლასობრივი ბრძოლის პირობებში მას თანდათან ეკარგება ეს თავისუფლება. თანამედროვე აღზრდის პირობები და საზოგადოებრივი გარემოცვა ბუნებით თავისუფალ ადამიანს, ცხოვრებაში მონად აქცევს.

ვაქა-ფშაველას პუბლიცისტური წერილებიდან ამ მხრივ მეტად საყურადღებო მასალას წარმოადგენს მისი ერთერთი დაუმთავრებელი ხელნაწერი „რას ჰქვიან თავისუფლები“.

„ადამიანი თავისუფალი იბადება, — სწერს ვაქა, — უცქირეთ ბავშვს როგორ თავისუფლად მოქმედობს, როცა შეიძლება მოძრაობას, ეპოტინება ყველაფერს, რასაც თვალი და ყური მიუწვდება, იქნევს ხელებს და ფეხებს, როცა აკვანში აწვენს დედა და ხელებზე არტახებს უჭირებს. მხოლოდ დიდების მოსაზრება, დაშლა, დაშინება ჰკვეცავს ფრთებს ბავშვის თავისუფალ მოქმედებას, რომელიც უსაზღვრო თავისუფლებისაქენ მიისწრავის.“

გაიზრდება, მოვა გონებაზე და მაშინ ხომ შინაურ უფროსებთან ერთად უჩნდება გარეთ სხვა უფროსი — საზოგადოება აუარებელი ზნე-ჩვეულებით, აზრებით, წესებით, რომელთა შორის მრავალი უეარგისი და პირდაპირ დამლუბველია ადამიანისა, შემოპქველი იმის თავისუფლებისა, საღის მსჯელობისა. მშობლები, საზოგადოება და უხეირო სკოლები აჩვევენ ყრმას ისეთს აზროვნებას, რაც უზშავს მას გონებას, უნერგავს ცხოვრებისათვის მავნე აზრებს,

*) საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერი. წ. კ. ფონდი № 5317.

აჩვენებს მონობას, მორჩილებას, მოთმენას, უკლავს სიყვარულს თავისუფლები-სადამი“.

ამავე წერილში ვაჟა-ფშაველა გარკვევით გმობს თანამედროვე საზოგადოებრივ ურთიერთობას, რომელიც ადამიანში ჰკლავს თავისუფლების სიყვარულს და მონურად უმორჩილებს არსებულ ურთიერთობას. ვაჟას თქმით, ასეთი საზოგადოება თავის თავის მტერია, იგი ფეხით სთელავს თავისავე ბედნიერებას. ასეთი საზოგადოება თუ სახელმწიფო ბუდეა ყოველგვარი უსამართლობისა. აქვე ვაჟა კლასობრივი ბრძოლის მკვეთრ განსაზღვრასაც იძლევა.

„დიად, — წერს ვაჟა-ფშაველა, — გამხმარია, ხმელია ის საზოგადოება, რომლის წევრებიც მონურად, ყეყეჩ-ჩერჩეტად არიან აღზრდილნი და არ უყვართ თავისუფლება, — ხდება თავის-თავის მტერი, სთელავს ფეხით თავისვე ბედნიერებას. ამისთანა საზოგადოება თუ სახელმწიფო ბუდეა ყოველნაირის უსამართლობისა. ადვილად ჩნდებიან დაჩაგრული და მჩაგვრელნი, გაცარცულნი და იმართება მათ შორის ბრძოლა. დღეს ჩვენა ვართ მოწამე და მონაწილენი ამისთანავე ბრძოლისა. ბედნიერება წართმეული ნაწილი საზოგადოებისა (კლასი) ებრძვის მეორეს, რომელმაც მისი ბედნიერება მიითვისა, მისი თავისუფლება და ქონება“.*)

აღნიშნულ წერილში ვაჟა-ფშაველა მეტად ფართოდ აყენებს საკითხს ადამიანის, პიროვნების მოქალაქეობრივი უფლების შესახებ. ვაჟა მტკიცედ იცავს პიროვნების ხელშეუხებლობას და სასტიკად ილაშქრებს ადამიანზე იძულებითი ზედმოქმედების წინააღმდეგ. ვაჟა წინააღმდეგია ადამიანისთვის ყოველგვარი უფლების წართმევისა და იცავს პირად საკუთრების უფლებას. მაგრამ აქვე ვაჟა უყოყმანოდ მხარს უჭერს და პირდაპირ მომხრეა მემამულე თავად-აზნაურობისთვის მიწების სრული ჩამორთმევისა და გლეხობაზე გადაცემისა. პირადი საკუთრების დამცველ ვაჟას ეს სრულიად ბუნებრივ მოგონებად მიაჩნია.

„იქნება უსამართლოდ ვიქცევით როგორც ზოგიერთებს ჰგონიათ“. — კითხულობს ვაჟა-ფშაველა — და იგი თვითონ უპასუხებს: „არა, არ ვიქცევით უსამართლოდ და აი რატომ. დიდი მამულის პატრონი ჯერ ერთი, რომ სხვებს, ასს, ათასს ართმევს თავისუფლებას, რადგან სხვის ნაშრომს იტაცებს, სხვას ლუკმას სტაცებს. ეს უწესობაა, უსამართლობაა, უსამართლობაა და როგორც უწესობის ჩამდენს, მას უნდა მოესპოს საშუალება ამ გვარის ყოფა-ქცევის, მეორე მამულ-დედული ხომ იმის შრომით შექმნილი არ არი, იგი ღვთისგან ბოძებულია. იგი ძალ-მომრეობს, როცა ბუნებას სტაცებს მომეტებულს, რა-შიაც სხვებსაც წილი უდევს“ და სხვ.

მოტანილი სტრიქონები ბევრს ლაპარაკობენ მათი ავტორის პროგრესიულ იდეებზე. ჩვენ ზევით გავეცანიით ვაჟა-ფშაველას კამათს ხალხოსნებთან. ვაჟა იქ მოითხოვდა, რომ ანგარიში გასწეოდა თავად-აზნაურობასაც, აქ კი პირიქით, იგი გარკვევით მხარს უჭერს თავად-აზნაურობისთვის მიწების ჩამორთმევას. ეს მოვლენა არ შეიძლება ახსნილ იქნას მწერლის მერყეობით, არამედ იგი უნდა მიჩნეულ იქნას, როგორც პერიოდები ვაჟას მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბების საქმეში. ამის შესახებ მეტყველებენ თვით ამ სტატიითა და-

*) საქ. სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერი. წ.-კ. ფონდი № 5317.

წერის თარიღები. პირველი, რომელშიც ვაჟა ეკამათება ხალხოსნებს („ცოტა რამ ჩვენის ხალხის ცხოვრების ავ-კარგისა“) დაწერილია მეცხრამეტე საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში, ხოლო მეორე სტატია („რას ჰქვიან თავისუფლება“) ათასცხაარსიან წლებში, 1905 წლის რევოლუციის განთიადზე.

3

ვაჟა-ფშაველა ხელოვნების, მწერლობის და მწერლის დანიშნულების გაგებაში გარკვევით დადგა მე-19 საუკუნის სამოციანი წლების მოღვაწეთა რეალისტურ თვალსაზრისზე. ვაჟას აზრით, მწერლობა უნდა იყოს საზოგადოებრივი, იდეური. მწერლობა მთელი სისრულით უნდა ასახავდეს სინამდვილეს და უყურადღებოდ არ სტოვებდეს ყოველდღიური ცხოვრების „წვრილმანებსაც“-კი. ვაჟა-ფშაველას აზრით კარგი მწერალი ის არის, ვისაც უკეთ შეუგნია ხალხის საჭიროება და უკეთესად ემსახურება ამ საჭიროების დაკმაყოფილების საქმეს. ვაჟა სასტიკად გამოხდა უსაგნო, უშინაარსო ხელოვნებას.

ვაჟა-ფშაველა თავის ერთერთ წერილში პირდაპირ სწერს: „მწერლობა მაშინ ასრულებს თავის წმინდა მოვალეობას, როცა უკეთესად ემსახურება ქვეყანას. უკეთესი ქვეყნის სამსახური მწერლობისა კიდევ იმაში გამოიხატება, რომ ყოველი წვლილი, ავი თუ კარგი თავის ქვეყნისა ესმოდეს, შეგნებული ჰქონდეს მისი საჭიროება და სხვებსაც შეაგნებინოს ესევე, — ყველა ავადობას, ყველა წყლულს წამალი დასდევს და, მაშასადამე, კარგი მწერალიც ის არის, ვისაც უკეთ შეუგნია ეს საჭიროება და უკეთესად ემსახურება ამ საჭიროების დაკმაყოფილების საქმეს.*).

როგორც მოყვანილი ამონაწერიდანაც სჩანს, ვაჟა-ფშაველა ხელოვნებისა და ლიტერატურის დანიშნულების საკითხში უშუალო კავშირშია რუსეთის სამოციანი წლების დემოკრატიული ინტელიგენციის (ჩერნიშევსკი, დობროლუბოვი) და ქართველ „თერგდალეულთა“ რეალისტურ შეხედულებებთან. ვაჟას თავისი ნათელი აზრები ესთეტიკის საკითხებზე გამოთქმული აქვს პუბლიცისტურ და საპოლემიკო ხასიათის მთელ რიგ წერილებში („რამე-რუმე“, „ფიქრები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ“, „პასუხი იპ. ვართაგავას“ და სხვ.).

„ყველა დიდებული ტიპები, — სწერს ვაჟა, — რაც კი შეუქმნიათ დიდებულ მგოსანთ, დიდებულ მწერალთ — ყველა იმათ საერთო ხასიათი თავდადება, შეუდრეკლობა, სიმტკიცეა იმაში, რა აზრითაც გამსჭვალულან, რა გრძობასაც შეუპყრიათ იმათი არსება. ისინი ერთსა და იმავე დროს თვალხილულნიც არიან და ბრმანიც. ამ პატარა არსებას ადამიანს — თითქოს მთელი ბუნება თავის ვინაობაში მოუთავსებია... ნამდვილად ასეა, დიდება და სახელი მწერალს, რომ ეს შეუნიშნავს. თვით ბუნებაც ასეთივეა: იგი თვალხილულიც არის და ბრმაც ერთსა და იმავე დროს. ვხედავთ კარგად ბუნებას რომ თვალები არა აქვს, არც თავი აბია და ტვინი სად — იქნება. მაგრამ მისი წესი და რიგი, მისი სიმტკიცე აზრისა და მისწრაფებისა ჩვენ გვაოცებს, გვაკვირვებს — მისი გონიერი მოქმედება ადამიანის გონიერებას ბევრათ აღემატება... ყველა დიდებული ადამიანი თვით ამ ბუნებას ჰგავს ღირსებით და ნაკლით. აბა კარგად დაუკვირდით ლამანჩელ აზნაურს დონკიხოტს, შეადარეთ თვით ბუნებასთან, რამდენს მსგავსებას ჰნახავთ მათ შორის. რა არის თვით ბუნება, თუ

*) საქ. სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერები. წ.-კ. ფონდი № 5317, ავტოგრაფი „რამე-რუმე“.

არა იგივე დონკიხოტი, რომელიც თავდაუზოგავად ჰლელავს, იბრძვის, მიისწრაფვის ერთხელ არჩეულ, აჩემებულ გზაზე თავ-დაუზოგავად. აზრი მაღალი აქვს, ფიქრი კეთილი, მაგრამ შეცდომაც ბევრში მოსდის, უნაკლო არც იგია. *)

ასე ესმოდა ვაჟა-ფშაველას ერთიანობა ბუნებისა, ადამიანთა ცხოვრებისა და პოეზიისა. ვაჟას გარკვევით სწამდა, რომ იყო დიდი მწერალი, დაიმსახურო ფართო მკითხველთა სიყვარული, საჭიროა შეიგნო პოეზიის ეს დიდი დანიშნულება. მაგრამ არც ეს არის ყველაფერი. მწერლისთვის საჭიროა აგრეთვე, რომ იგი ამავე დროს იყოს თავისი ერის, თავისი ხალხის ღვიძლი შვილი, მისი სულის, სისხლის და ხასიათის წარმომადგენელი. პოეტი უნდა თავისთავში, როგორც ფოკუსში, თავს უყრიდეს ასახიერებდეს ერის კულტურულ ავლადიდებას და იზიარებდეს მის ყოველდღიურ ჭირ-ვარამს.

აი, რა საინტერესო სტრიქონებს ვკითხულობთ ამ საკითხზე ვაჟას წერილში „ფიქრები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ“: „დიდის სიყვარულის მოხვეჭა კი მხოლოდ დიადს ადამიანს, გენიოსს შეუძლიან, რომელიც ღვიძლი შვილია თავის ერისა, მისი სულის, სისხლის და ხასიათის წარმომადგენელია, რომელშიაც მთელ ერს, მის კულტურულ ავლა-დიდებას, როგორც ფოკუსში, მოუყრია თავი, იგი იმავე დროს სარკეა ერისა, არა ჩვეულებრივი, არამედ ცოცხალი, მისი ნაწარმოებიც მუდამ ცოცხალია, სადაც იგი თავის-თავსა ჰხედავს, თავის „მეს“-ს, თავის ვინაობას შესტრფის და შესტრფის იმასაც, ვინც ეს სარკე ისე მოაწყობს, რომ ერმა ამ სარკეში ჩახედვით იცნო თავისი თავი“. **)

მოყვანილი ამონაწერით საბოლოოდ ნათელი ხდება ვაჟა-ფშაველას რეალისტური დამოკიდებულება მწერლობისადმი.

ვაჟა-ფშაველას აქვს თავისი გარკვეული შეხედულება ლიტერატურულ კრიტიკაზე. ვაჟა ლიტერატურული კრიტიკის დანიშნულების გაგებაში დგას აგრეთვე მოწინავე სამოციანელთა თვალსაზრისზე. ვაჟა მოითხოვს, რომ ლიტერატურული კრიტიკა იყოს ობიექტური და დამაჯერებელი. კრიტიკა უნდა წვდებოდეს მასალის სიღრმეს, ახდენდეს მის ანალიზს და მხოლოდ მასალის საფუძვლიანი შესწავლის შემდეგ აკეთებდეს საჭირო დასკვნებს.

ვაჟას თავისი აზრი ლიტერატურული კრიტიკის შესახებ გამოთქმული აქვს იმავე წერილში „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ.

„ვის შეუძლიან, — სწერს ვაჟა-ფშაველა, — კვლევა-ძიების წინააღმდეგ სიტყვა სთქვას, ვინ იქნება ისეთი უბირი, თავხედი, გადმოდგეს და დაიძახოს: იწაშეთ ყოველივე რაც ძველად დაწერილა უკრიტიკოდ, აუწონ-დაუწონლადო. პირ-იქით, კრიტიკა საჭიროც არის, რომ ჩვენი რწმენა შეგნებულნი და მკვიდრი, ამოუფხვრელი იყოს და მასთანავე ნაყოფიერი. მხოლოდ საჭირო ისაა, რა საგანსაც კრიტიკულად იხილავ, ის საგანი კარგად, დაწვრილებით იცოდეს და ამასთან უნარი კრიტიკისა და სწორი მეთოდი კვლევისა გახლდეს თანა. უამისოდ კვლევა-ძიებას არავითარი ფასი არ ექნება. ნაყოფს არ გამოიღებს და ჩირთი-ფურთხად გადაიქცევა“.

*) საქ. სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერები. წ.კ. ფონდი № 5317, „სად არის პოეზია?“

**) ურნალი „განათლება“ 1911 წ. № 8, გვ. 442.

ეს სიტყვები გასაგებიც არის და მისაღებიც. იგი პირდაპირ მიუთითებს დიდი მწერლის დიდ ლიტერატურულ-კრიტიკულ ალლოზე.

ვაჟა-ფშაველა განსაკუთრებით გატაცებული იყო ხალხური შემოქმედებით. ვაჟას ხელნაწერებში დღემდის დაცულია მის მიერ ფშავ-ხევსურეთში ჩაწერილი ხალხური შემოქმედების ნიმუშები, როგორც ცნობილია, მის მთელ რიგ პოემებს საფუძვლად უდევს ხალხური თქმულებები. მაგრამ ვაჟა არ არის ხალხური ლეგენდების უბრალო გამლექსავი, იგი ხალხის თქმულება-გადმოცემებს იღებდა, როგორც მასალას, რომელსაც იგი ამუშავებდა, აფართოებდა და აძლევდა სრულყოფილი მხატვრული ნაწარმოების სახეს. „საზოგადოდ, უნდა ვსთქვა, — სწერდა ვაჟა-ფშაველა, — რომ ლეგენდას თუ ზღაპარს გაუვლია ჩემის ფანტაზიის მანგანაში, რომელიც თავისებურად შემიმუშავებია, კვალი დაუშინევია მკითხველების გულგონებაში და, რომელიც პირდაპირ გამილექსია — არც ერთს შეგნებულს მკითხველს, როგორც მაგ. „ნახევარ-წიწილა“, ჩემთვის სახელად არ მოულოცია“.

ვაჟამ თავისი დამოკიდებულება ხალხური შემოქმედებისადმი მეტორად ჩამოაყალიბა წერილში „ფაქრები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ“. აქ ვაჟამ ხალხური შემოქმედებით სარგებლობის მთელი თეორია ჩამოაყალიბა. „ცხადია, — წერს იგი, — რომ პოეტმა თუ ყოველივე ამბავი თავისებურად არ შეიმუშავა, თავის გრძნობა-გონების საკუთრებად არ გადააქცია, ამოდ დაშვრება, მის ნაწარმოებს არავინ ჭკუათა-მყოფელი ხელოვნურს არ უწოდებს. ეს ჭეშმარიტება დღესავით, მზესავით აშკარაა“.

ვაჟა თავის ამ დებულებას ასაბუთებს მსოფლიო ლიტერატურის საუკეთესო ნიმუშების მაგალითზე. მაგალითისთვის იგი იღებს გოეთეს ცნობილ „ფაუსტს“. აი, რას სწერდა ვაჟა-ფშაველა „ფაუსტისა“ და მისი ავტორის შესახებ:

„ჩემთვის ძალიან ადვილად გასაგებია ის მოვლენა, რომ ლეგენდას ფაუსტზე ათასი ჰყავდა ავტორი, მაგრამ იმათი ნაწარმოებნი შთაინთქნენ უფსკრულში, ხოლო ფაუსტის ნამდვილი ბატონ-პატრონი შეიქმნა გიოტე. რადა? რისთვის? მადა, რომ ეს ლეგენდა ჩაუვარდა ხელში დიადის ტვინისა და გრძნობის პატრონს, იმან შეასხა მას ახალი ხორცი და შთაბერა სული ცხოველი. რას იტყვიოთ. როგორ გგონიაჲ. ფაუსტზე არსებულმა ლეგენდამ განადიდა, შექმნა გიოტე, გამოაშკარავა მისი გენიოსობა, თუ გიოტემ განადიდა, ახლად შექმნა და უკვდავ ჰყო ეს ლეგენდა? რა უფლება გაქვთ არ დამეთანხმოთ, რომ უგიოტეოდ „ფაუსტი“ არ ექნებოდა კაცობრიობას. მაშასადამე თავიდათავი ავტორი ყოფილა და არა ლეგენდა. ეს ლეგენდაც რომ არ ყოფილიყო ის აზრი რაც „ფაუსტშია“ გამოთქმული მაინც გამოითქმოდა გიოტეს პირით თუმცა შეიძლება სხვა რამ სახელი ჰქმეოდა“.

ნათქვამი უდაოდ იძლევა წარმოდგენას ვაჟა-ფშაველას დამოკიდებულების შესახებ ხალხური შემოქმედებისადმი. თვითონ ვაჟა თავის გენიალურ პოემებში ყოველთვის იცავდა მის მიერ ზემოდჩამოყალიბებულ დებულებას, ხოლო, როდესაც კი დაურღვევია მას ეს შეხედულება, ვაჟა გულწრფელად და პირდაპირ აცნობებდა თავის მკითხველებს (მოიგონეთ ვაჟას თქმა „ნახევარ-წიწილას“ შესახებ).

მარტივ ხალხურ გადმოცემებზე არის აგებული ვაჟას პოემები: „გველის მკამელი“, „ბახტრიონი“, „გოგოთურ და აფშინა“ და სხვა მრავალი. ხალხური შემოქმედების უდიდესი მოტრფიალე ვაჟა ლეგენდა-გადმოცემებს ბრმად არასოდეს არ მიჰყოლია. მათ იგი ყოველთვის ზედმიწევნითი სიფრთხილით ატარებდა საკუთარი „ფანტაზიის მანგანაში“ და ამ გზით ქმნიდა მხატვრული ლიტყვის უკვდავ შედეგებს.

მთის მდიდარი ხალხური შემოქმედებით ვაჟა-ფშაველა სხვა მხრივაც არის დავალებული. ფშავ-ხევსურეთის ხალხური პოეზიისაგან ვაჟას უდაოდ შეეძლო გამოეყენებინა ამ პოეზიის ვაჟაკური კილო. ვაჟას პოეზია განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს თავისი მიგნებული კონტრასტებით, ბრწყინვალე მეტაფორებით, ეპითეტებით და მოხდენილი შედარებებით. ეს თვისება ვაჟა-ფშაველას ლექსის უდიდესი დამახასიათებელი ნიშანია, რომლითაც იგი უახლოესად ენათესავება მთის ხალხურ პოეზიას.

ხალხთან არის დაკავშირებული აგრეთვე ვაჟა-ფშაველას მხატვრული შემოქმედების ენობრივი თავისებურება. როგორც ცნობილია, წარსულში იყო ერთგვარი ცდები ვაჟას ენის დაწუნებისთვის. აკაკი წერეთელი ვაჟას უსაყვედურებდა:

„ენას გიწუნებ, ფშაველო,
მგოსანო მალალ მთისაო,
თუმც-კი გვითვისავ მარგალიტს...
მკითხველიც იმას მკისაო.“*)

დიდი მწერლის ამ სტრიქონებს ვაჟამ ლექსითვე უპასუხა („დაგვიანებული პასუხი აკაკის“).

ამ თავაზიან პასუხში ვაჟამ „დამნაშავედ“ აღიარა ფშაველობა და თანაც მიუთითა, რომ იგი არც ერთ კილოს არ წუნობს „თუა ქართველის გვარისა“.

„მე არც ერთ კილოს არ ვწუნობ,
თუა ქართველის გვარისა,
მოთაყვანე ვარ ყოვლისა,
იმათ ტკბილის და მწარისა“.

ვაჟა-ფშაველას ენის დაწუნების ცდები შემდეგშიც გრძელდებოდა. იპ. ვართაგავამ, რომელმაც იმ დროისთვის უდაოდ სასარგებლო შრომა გასწია ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლის საქმეში, მისი ენა მაინც დაიწუნა.

იპ. ვართაგავა ვაჟას ენის შესახებ წერდა:

„მართლაც, ვაჟა, როგორც განათლებული მგოსანი, ცდებოდა იმაში, რომ თავის პირად განცდას და მსოფლმხედველობას, თავის საეროვნო და საკაცობრიო ფიქრს და გრძნობას ფშაურს სამოსელში ახვევდა, პროვინციალურის კილოკავით გამოსთქვამდა.“

ამ შემთხვევაში მგოსანი, სამწუხაროდ, თითქოს უარსყოფდა იმ ყველგან და ყოველთვის ჭეშმარიტებად აღსარებულს დებულებას, რომ ეროვნული მწერალ-მხატვარის ნაწარმოებები უსათუოდ უნდა იყოს დაწერილი საზოგადო

*) აკაკი წერეთელი — „ვაჟა-ფშაველას“

ეროვნულ-ლიტერატურულ ენაზე. სჩანს ვაჟას ავიწყდებოდა, რომ პროვინციალური სიტყვების ხმარება, პროვინციალური კილოთი წერა მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როდესაც პროვინციალური ცხოვრება აღიწერება ან ადგილობრივი გმირები ხასიათდება. პოეტის ამგვარ შემცდარს რწმენას ის შედეგი მოჰყვა, რომ დღემდის მის ნაწარმოებებს ნაკლებად იცნობს ფართე ქართველი საზოგადოება, რომ მისი პოეზიის სიმშვენიერე ყველასათვის არ არის მისაწვდომი, რომ ვაჟა მომავალშიაც კლასიკურ მწერლად არ გახდება.*)

ასე წერდა იბ. ვართაგავა თვით ჩვენი საუკუნის ოციან წლებში.

აღნიშნული საყვედურები ვაჟა-ფშაველას ენობრივი „ჩამორჩენილობის“ შესახებ სრულიად არ არის დამსახურებული. მართალია ვაჟა იცავს დიალექტურ სხვაობას იმ ხალხისა და კუთხისას, სადაც იშლება მოქმედება ნაწარმოებთა მიხედვით, მაგრამ ეს მოვლენა არა თუ ანელებს ვაჟას მხატვრულ ნაწარმოებთა პოეტურ ღირსებას, არამედ იგი კიდევ უფრო სრულყოფილს ქმნის მათ მხატვრულ ემოციონალობას. საერთოდ-კი ვაჟა ბრწყინვალედ ფლობს თავისი დროის სალიტერატურო ქართულ ენას. ამის საუკეთესო ნიმუშებია მისი ლირიკული მოთხრობები („შვილის ნუკრის ნაამბობი“, „ბუნების მგოსნები“, „ქუჩი“, „ფესვები“, „მთის წყარო“ და სხვ.) და მთელი რიგი პუბლიცისტური და საპოლემიკო წერილებისა.

ამრიგად, ვაჟა-ფშაველას აქვს თავისი გარკვეული მოსაზრებები საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და ლიტერატურის ურთიერთდამოკიდებულების, ლიტერატურული კრიტიკის, ოფიციალური მხატვრული ლიტერატურისა და ხალხური შემოქმედების შესახებ. ვაჟას ამ შეხედულებებმა ნათელი გამოხატულება ჰპოვეს მის შემოქმედებითს პრაქტიკაში.

ვაჟა-ფშაველას პოეტური შემოქმედება მეტად ფართოა და მრავალმხრივი. ვაჟას ამხატვრულ ნაწარმოებთა მთელი რიგი („გველის მქამელი“, „სტუმარ-მასპინძელი“, „აღუდა ქეთელაური“, „შვილის ნუკრის ნაამბობი“, „ღამე მთაში“ და სხვ.) სცილდება ეროვნულ საზღვრებს და მათს ავტორს მსოფლიო ლიტერატურის უდიდეს წარმომადგენელთა გვერდით აყენებს. ნაწარმოებთა ამ ჯგუფში ვაჟას მიერ აღძრულია საერთო საკაცობრიო საკითხები (სამყარო, ცხოვრების რაობა, ადამიანის დანიშნულება და სხვა). მაგრამ ვაჟა-ფშაველა თავისი ეპოქის შვილი იყო, რეალისტი პოაზროვნე, რომელიც მწერლის დანიშნულებას ჰხედავდა თავისი ხალხის სამსახურში და, ბუნებრივია, რომ მის პოეტურ შემკვიდრებაში, საერთო საკაცობრიო საკითხებთან ერთად, გარკვეულ ადგილს იჭერს მშობლიური ხალხის ჭირ-ვარამი.

*) იბ. ვართაგავა. „ვაჟა-ფშაველა“ 1921 წ. გვ. 144.

იაკობ გალახაფილი

ორი საკითხისთვის საიათნოვას ბიოგრაფიაში

1. საიათნოვას ძირითადი პროფესია და სტეფანე მკერვალ-
თან იდენტიფიკაციის საკითხი

საიათნოვას საკითხის შესწავლის საფუძვლისმდებელი ცნობილი საზოგადო მოღვაწე ექიმი გეორგი ახვერდიანცი თავის 1852 წელს მოსკოვში სომხურ ენაზე დაბეჭდილ მონოგრაფიაში საიათნოვას ძირითად პროფესიად ფეიქრობას ასახელებდა და მასვე საქსოვ ჩარხ-მანქანის გამოგონებას მიაწერდა.

1878 წელს ზაქარია მთაწმინდელ-ჭიჭინაძეს გაზ. „დროების“ ნომერ. 119-ში საიათნოვას მთავარ ხელობად დურგლობა მიაჩნდა.

ზეპირგადმოცემის ერთი ვარიანტი საიათნოვას მღებავად რაცხს.

მოყვანილ მოსაზრებებს დაუსაბუთებლადვე იმეორებენ მგოსნის სხვა ბიოგრაფ-მკვლევარნიც.

1930 წლის ნოემბრის უკანასკნელ რიცხვებში გამოსულ წიგნში: „საიათნოვა“ პროფესორი ლეონ მელიქსედ-ბეგი შეეცადა მოეხსნა არსებული თეორიები საიათნოვას ძირითადი ხელობისა და თავის მხრით ცდილობდა დემტკიცებია, რომ საიათნოვა პროფესიით დერციკ-მკერვალი და ბაზაზი იყო. აქედან გამოსული იგი საიათნოვასა და მგოსან სტეფანე მკერვალს აიგივებს.

დასახელებული წიგნის ერთ ადგილას პროფ. ლეონ მელიქსედ-ბეგი თავის მოსაზრებას ასე ასაბუთებს:

„ცნობილ თურქულ ლექსში — სწერს იგი — სადაც მგოსანი თავის თავგადასავალს წარმოგვიდგენს დედის საშოში ჩასახვის მომენტიდან, იგი ამბობს:

„თორმეტი წელი შემისრულდა რა, მიმბარეს ოსტატსა,

ცამეტი წელი შემისრულდა — ხელობა სავსებით შევისწავლე

თოთხმეტი წელი შემისრულდა, — ოსტატს მივართვი ხალათი“.

უკანასკნელ სტრიქონში მოხსენებული „ხალათი“ შეიძლება ორნაირად იქნეს გაგებული: ფართო მნიშვნელობით იგი საჩუქარს (ფეშქაშს) ნიშნავს, ხოლო ვიწროთი ჩასაცემლს, ხალათს. ამიტომ საფიქრებელია, ეგების ამ შემთხვევაში საიათნოვა თავის ხელობად ფეიქრობას კი არ ჰგულისხმობდეს, არამედ დერციკ-მკერვალობას“¹⁾.

1) ლ. მელიქსედ-ბეგი — „საიათნოვა“, 1930 წ., გვ. 38, 39.

როგორც ვხედავთ პროფ. ლეონ მელიქსედ-ბეგი თურქული ლექსის უკანასკნელ სტრიქონში მოხსენებულ „ხალათს“ ჩასაცემელ ხალათის მნიშვნელობით იგებს და ჰგონია, რომ საიათნოვამ თავისი ხელობის ნიმუში მთავრად ოსტატს, ე. ი. პროფესიით დერჯიკ-მკერვალს.

თურქული ლექსის მოყვანილი სტრიქონების სწორი გაგებისთვის მე გავეცანი ამქრობაზე დაგროვილ საკმაოდ დიდ ლიტერატურას. იური ახვერდოვის წიგნში: „ტიფლისკიე ამკარი“ შევხვდი მეტად საინტერესო ცნობას, რომელიც შუქს ჰვენს თურქული ლექსის ზემოდ-ამოწერილ სტრიქონებს.

ნახსენებ წიგნის ერთ ადგილას ვკითხულობთ შემდეგს:

„დალოცვისას ყოველი შეგირდი ვალდებულია მთავრად თავის ოსტატს საჩუქარი, რომელსაც ისინი ეძახიან ხალათს. იმ დროს, როდესაც ამქარში ხელობას სწავლობდნენ შეძლებულ მოქალაქეთა შვილები, ისინი დალოცვისას საჩუქრად აძლევდნენ ოსტატს შალს ან მაუდს ტანსაცმელისთვის 30 და 40 მანეთად ღირებულს ვერხვით. ეხლა კი მთავრად ოსტატისთვის შალი ან მაუდი 3 მანეთიდან 10 მანეთამდე და იშვიათად მეტი ღირებულებისა.

სახალათე ან ფული ხალათისთვის აუცილებლად უნდა გადაეცეს ოსტატს. ამის გამო ამქარში სპეციალური წესია შემოღებული: ვიდრე დააჩოქებდნენ დასალოცად მომზადებულ შეგირდს, უსტაბაში შეეკითხება ოსტატს, მიიღო მან თუ არა შეგირდისაგან სახალათე. უკეთუ ოსტატი აპატივებს ღარიბ შეგირდს სახალათეს, აქვე იქნება გამოცხადებული.

თუ სიკვდილის წინ ოსტატმა დასტოვა დასალოცად გამზადებული შეგირდი, უსტაბაში ართმევს შეგირდს სახალათე ფულს და უგზავნის მას გარდაცვლილ ოსტატის ცოლშვილს. ამ შემთხვევაშიაც გადასახადისაგან თავისუფლდებიან უკიდურესად ღარიბი შეგირდები და ისინი, რომლებსაც ბევრი სარჩენი ყავთ“¹⁾.

ამ ყოველმხრივ საინტერესო ცნობის მიხედვით სავსებით გასაგები ხდება ნამდვილი აზრი საიათნოვას თურქული ლექსის მოყვანილი სტრიქონებისა.

მაშასადამე მგოსანს „ხალათი“ შეკერილი ხალათი კი არ მიუერთმევია ოსტატისთვის, როგორც ნიმუში, თავის ხელობისა, არამედ შეუსრულებია საამქრო წესდების ყველა ხელობის შეგირდისთვის სავალდებულო მუხლი — მიუტანია მასწავლებლისთვის სახალათე, რომელსაც ამქართა ენაზე „ხალათს“ ეძახიან.

ცხადი ხდება, რომ თურქული ლექსის მოყვანილი სტრიქონები მიგვიოთხებენ მხოლოდ და მხოლოდ იმაზე, რომ საიათნოვა ორი წლის მანძილზე რაღაც ხელობას სწავლობდა და თითხმეტი წლისა დალოცვილ იქმნა ოსტატად.

რაც შეეხება იმას თუ სახელდობრ რა ხელობა შეუსწავლია მას ამ ხნის განმავლობაში, ამის ძიება სხვაგანაა საჭირო.

თავის დებულების დამამტკიცებელ მეორე საბუთად პროფ. ლეონ მელიქსედ-ბეგს მოჰყავს საიათნოვას ლექსებიდან ორი სავსებით ალევორიული ხალათის ადგილი.

პირველი:

„შორის ქვეყნის ვაჭარი ვარ, შენ მარანდის ბაზარო
ზარბაზის ფასი არა მაქვს, ამისათვის წამოვედი.“

¹⁾ Ахвердов — „Тифлисские амбары“, 1883 წ., გვ. 21, 22.

თუ დავუშვით, რომ საიათნოვა პირდაპირი მნიშვნელობით ამბობს: „შორის ქვეყნის ვაჭარი ვარო“, მაშინ გამოვა, რომ მისი სატრფო „მარანდის ბაზარი“ ყოფილა. მაგრამ რასაკვირველია ეს ასე არ არის.

მეორე ადგილი, რომელიც მოჰყავს პროფ. ლეონ მელიქსედ-ბეგს ასეთია: „სულ ქვეყანა ჩვენსა არის, რომ ბაზაზი არ აკლია“.

ეს სტრიქონი სრულიადაც არ ამტკიცებს, რომ საიათნოვა პროფესიით დერციკი მკერვალი და ბაზაზი იყო.

ყველა ამის შემდეგ ბუნებრივად იბადება კითხვა, მაშ რა ხელობის ყოფილა მგოსანი?

ზაქარია მთაწმინდელ-ჭიჭინაძის ცნობას საიათნოვას დურგლობის შესახებ მხარს უჭერს საიათნოვას ერთი სომხური ლექსის შემდეგი ადგილი, რომელიც ყოველგვარ გადატანითი მნიშვნელობისა და ალევორიზმის გარეშე მიუთითებს პოეტის პროფესიაზე.

აი ეს სტრიქონები:

„თუ გინდ სასწავლებელში მიზბარო, — ცემით არ მორჯულდება ავი-
სანამ სხეულს არ მოშორდება ბოროტი დევი პირშავი,

ბედ-ასლი „ასლი“ ვერ გახდება, ფხეკით ვერ გათეთრდება შავი
მრულდ შეშას ვერ გაასწორებს რანდა, დურგალო საიათნოვა“¹).

მას შემდეგ რაც დარღვეულ იქმნა პროფ. მელიქსედ-ბეგის მოსაზრება სა-
იათნოვას დერციკ-მკერვალობის შესახებ თავისთავად იხსნება მის მიერვე წამო-
ყენებული დებულება საიათნოვას და სტეფანე მკერვალის იდენტიფიკაციისა.

ვინაიდან საიათნოვას კუთვნილი ლექსი „გულიდან არა მშურს სული შენ-
თვინა“ საქარ. მუზ. პალ. განყ. წ. კ. გ. ს. ხელ. № 1543 საიათნოვას მიეკუთვნე-
ნება („საიათნოვას ნათქვამი მუხამბაზი“), ხოლო ამავე კოლექციის ხელთნაწერ-
ნი № 3686 ამ ლექსს სტეფანე მკერვალს აკუთვნებს („სტეფანე მკერვალის
თქმული“) და აგრეთვე საიათნოვას მეორე ლექსი „თვალად ლამაზო დამანა-
ხვე შენი პირი მე“, საქარ. მუზ. პალ. განყ. წ. კ. გ. ს. ფონ. ხელნაწერ № 1543-ით
საიათნოვას მიეკუთვნება („საიათნოვამ მუსტაზადი თქუა ასე“), ხოლო იმავე
კოლექციის ხელნაწერი № 3686 მას სტეფანე მკერვალის ლექსად სთვლის
(„სტეფანე მკერვალის თქმული“), ამიტომ პროფ. ლეონ მელიქსედ-ბეგს ჰგო-
ნია, რომ საიათნოვა და სტეფანე მკერვალი ერთი და იგივე პიროვნებაა.

მაგრამ არავითარ შემთხვევაში ეს ასე არ არის.

სტეფანე მკერვალი მე-18 საუკუნის მეორე ნახევრის აშული, პოეტია და
არა ფსევდონიმი, თუ ლიტერატურული სახელი საიათნოვასი. სტეფანე მკერ-
ვალის ლიტერატურული ფსევდონიმია „მაჯუნ“, ამ ფსევდონიმს ამჟღავნებს
იგი ყველა თავის ორიგინალურ ლექსებში, რომლებიც ჩვენამდე მოსულან. სა-
იათნოვა კი, როგორც ქართულს, ისე სომხურ და თურქულ ლექსებში თავის
თავს „საიათნოვა“-ს ფსევდონიმით იხსენიებს.

სტეფანე მკერვალის ლექსები მეტად წააგავნს საიათნოვას ლექსებს, მაგ-
რამ ჯერ კიდევ გოეტემ სთქვა: თითოეული ეპოქის ადამიანები ერთნაირათვე
აზრებისა და მისწრაფებების არიან. ამიტომ ბუნებრივია, ერთდამთავრდნ
სხვადასხვა პირი ერთნაირ გამოგონებას (წაიკითხეთ — თემას ი. ბ.). მისწვდება.

¹ ლ. მელიქსედ-ბეგი — „საიათნოვა“, 1930 წ., გვ. 40.

ეს სწორედ ისევე, როგორაც სხვადასხვა ბაღში წლის ერთიდაიმავე დროს ხეებს ერთიდაიგივე ხილი სცვივაო.

იგივე შეიძლება ითქვას საიათნოვას და სტეფანე მკერვალის შესახებ. სტეფანე მკერვალი ნიჭიერი ეპიგონია საიათნოვასი და რა გასაკვირია, რომ მისი ლექსები ჰგვანდნენ მისი ოსტატის სიმღერებს.

ერთი სოციალური წრე თემებისა და იდეების მსგავსება და ეპიდემიად გადაქცეული ეპიგონობა არის მიზეზი, რომ ხშირად ერთიდაიგივე თხზულება ხან ერთ მწერალს მიეკუთვნება და ხან მეორეს. ასე მაგალითად: ცნობილი ლექსი: „მშვენიერთა ხელმწიფე“ ზაქარია ჭიჭინაძეს, ე. თაყაიშვილს და პროფ. კ. კეკელიძეს ბესარიონ გაბაშვილისეულად მიაჩნიათ. საქართველოს ცენტრ. საარქივო სამმარ. ხელთნაწერი № 355 ამ ლექსს გრიგოლ ორბელიანს აკუთვნებს. სინამდვილეში ეს ლექსი ალექსანდრე ჭავჭავაძეს ეკუთვნის.

პროფ. ლეონ მელიქსედ-ბეგის მსჯელობას რომ აყვეთ, მაშინ გამოვა, რომ ბესარიონ გაბაშვილი, გრიგოლ ორბელიანი და ალექსანდრე ჭავჭავაძე ერთიდაიგივე პიროვნებაა.

ყველა ამის შემდეგ უდაო ხდება, რომ საიათნოვა და სტეფანე მკერვალი სხვადასხვა პიროვნებებია და მათ ინდენტიფიკაციაზე ლაპარაკი არ შეიძლება.

2. საიათნოვას ქართლის სამეფო კარიდან განდევნის მიზეზი.

ცნობა საიათნოვას ქართლის სამეფო კარიდან განდევნის შესახებ მგოსნის შვილს ივან სეიდოვს ეკუთვნის. ეს ცნობა წამძღვარებული აქვს საიათნოვას ლექსს „სამართალი მიყავ ხელმწიფე ხარო“ და იკითხება ამგვარად:

„ესე მოხსენება საიათნოვას რომა თავისი შემწყალე მათი უმაღლესობა ყოვლად საქართველოს და სხვათა ნეტარად ხსენებული მეფე თავის უღირს მონას საცოდავ საიათნოვას გასწყრომია და გარეთ გაუგდია, იმაზედ მოუხსენებია იაფი იგავი არ გახლავს“¹⁾.

ივან სეიდოვის მოყვანილ ცნობას მხარს უჭერენ საიათნოვას ლექსები და ცალკე მიმართვები ერეკლე მეორისადმი.

სამწუხაროდ მგოსნის, შვილი არაფერს ამბობს იმაზე, თუ რისთვის „გასწყრომია“ ერეკლე მეფე თავის უღირს მონას, საცოდავ საიათნოვას“.

ერთხმად სდუმს ამ საკითხზე მგოსნის ყველა ბიოგრაფ-მკვლევარიც.

მართალია, ივან სეიდოვი არ აღნიშნავს, თუ როდის მოხდა საიათნოვას განდევნა, მაგრამ 1930 წელს პროფ. ლეონ მელიქსედ-ბეგმა დაადგინა, რომ საიათნოვას უსიამოვნება მოსვლია ერეკლე მეფესთან 1765 წელს და ამ წელსვე იგი დათხოვნილ იქნა სასახლიდან.

ჩემის გამორკვევით საიათნოვა ქართლის სამეფო კარიდან განიღვებნა 1765 წლის ამბოხებასთან დაკავშირებით.

1765 წელს მსხვილი ფეოდალები, რომელთაც მეთაურობდა ტახტის პრეტენდენტი პაატა ბატონიშვილი ამხედრდნენ ერეკლე მეორის წინააღმდეგ და მოიწადინეს მისი ოჯახიანად ამოწყვეტა.

აი როგორ გადმოაგვცემს ამ ამბავს ერეკლე ბატონიშვილისაგან გაგონილს ალექსანდრე ორბელიანი:

¹⁾ გ. ლეონიძე — „მგოსანი საიათნოვა“, 1930 წ., გვ. 21.

„ერთ შუადღეზე ცოტა ადრე, ქრისტესია ღვდელი ხლებია მეფეს ირაკლის, საიდუმლოს საქმის მოსახსენებლად, რომელიცა მაშინვე მიუწვევია მეფის აუჩქარებელი კითხვა. — „მამაო ქრისტესიავე, ამ უღროთ რა საქროება უნდა გქონდესო?“

ქრისტესია ღვდლის ჩქარი მოხსენება. — ჩემო ხელმწიფევე! გაწყვეტას გიპირებენ ცოლ-შვილითაო. ჩემი მოწაფე გახლავსთ, თქვენი პატარა ძუძუთა ქალის, ქეთევან ბატონიშვილის ძიძის ქმარი, დათუნა ფეიქარი, რომელმაცა აღსარებაში აღიარა, რაც დაწყობილება აქვთ პაატა ბატონიშვილს თქვენზე. გუშინ საღამოს ჟამზე დაებარებინა პაატა ბატონიშვილს ფეიქარი დათუნა, მრავალის წყალობის დაპირების შემდგომ, ჯერ ფიცი გამოუტომეწენია და მას-ჟვან ეთქვა:

„შენ ხომ ჩემს სამსახურში ერთგული ხარ, რადგან შენი ცოლი მეფის სასაღვთისა ძიძათ, შენ უნდა იკისრო ჩვენი შეყვანა სასახლეში, რომ ერთიანად ამოვადროთ მეფის ირაკლის თესლიო, შენ ნუ გეგონება მარტოკა მე ვიყო და მარტოკა მე გეუბნებოდა ამას, ამ საქმეში ბევრნი ვართ: თვით მე, აბდულა ბეგიშვილი, დავით ბატონიშვილი, თვით მეფის ირაკლის ახლო ნათესავი, დიმიტრი ამილახვარი, იმის შვილი ალექსანდრე, დიმიტრი ციციშვილი, ელისბარ თაქთაქიშვილი და ამის შვილი იასე, რომელნიც ამ ჟამად აქ ქალაქში ვიმყოფებითო. ახლა შენ ერთი საქმე უნდა შემოგვძღვნა, შენის მეტი ამ საქმეს ვერავინ ვერ შეასრულებსო. რადგან ჩემი სანდო ხარ, ამისთვის ხვალვე უნდა წახვიდე კახეთში, ჩემს მეგობრებს ჩემი წიგნები წაუღე, რომ საჩქაროდ ჩამოვიდნენ, და თუ ამ ჩემს ბრძანებას ასრულებ, როდესაც მეფედ დავჯდები, შეეფტკა: აზნაურობას და ერთ სოფელს გიწყალობებ ერთგულებისთვისაო“!).

როგორც სჩანს „შეთქმულთ“ ასეთივე წინადადებით მიუმართნიათ საიათნოვასთვისაც და შველა უთხოვნიათ მეფის ირაკლისა და მისი ოჯახის წევრების ამოყლელტაში. ამბოხების მეთაურნი ცხადია ყოველ ღონისძიებას იხმარდნენ გადმოეყვანათ თავიანთ მხარეზე კაცი, რომელიც ერეკლე მეორესთან განუშორებლად იყო და თან სამეფო კარზე საზანდარ-ხუმარის მოვალეობას ასრულებდა და „გასამრჯელოდ“ „თავადობას“ დაჰპირებინან.

მაგრამ მეოსანი სასტიკი და ცივი უარით შეხვდა ამ წინადადებას. აი მისი პასუხი:

„ღამეხსენი, ავკაცობა არ მინდა,
ქვეყანაზე გაფენობა არ მინდა,
ავი სიტყვის შენთან მბობა არ მინდა.
ერთგული ვარ, ორგულობა არ მინდა,
მე გლეხი ვარ, თავადობა არ მინდა!“

ქრისტესია მღვდლისა და დათუნა ფეიქარისაგან ამბის გაგებისთანავე ერეკლე მეფე შეუდგა უსასტიკეს ზომების მიღებას. შეთქმულების მთავარი მონაწილეები იმავე დამეს დააპატიმრეს. ამბოხების ხელმძღვანელებს სახალხო გასამართლება მოუწყო ავლაბრის ძირში რიყეზე. განჩინებაში ნათქვამი იყო: „პაატა ბატონიშვილს მეხლმემ თავი გაავადებინოს; აბდულა ბეგიშვილს დავითს აგრეთვე; დიმიტრი ამილახვარს ყმა და მამული: ჩამოერთოს; ამის

1) ალ. ორბელიანი — „ნაწერები“, 1879 წ., გვ. 103, 105.

„შვილს ალექსანდრეს ცხვირი მოეჭრას, გაზები დაესხიბოს და უცხო ქვეყანაში გაიგდოს, ელისბარ თაქთაქიშვილი ცეცხლში დაიწვას; ამის შვილს იასეს ცალი თვალი ამოერთოს და ერთი ხელი მოაგდებინონ, და დიმიტრი ციციშვილს ენა მოეჭრას“¹⁾).

დაუსჯელად არ დასტოვა მეფე ირაკლიმ შეთქმულების სხვა მონაწილეები და ამბის მცოდნენიც. საიათნოვა დასჯილ იქმნა სასახლიდან განდევნილი. თვითონ მგოსანი ასე ასწერს ამ ამბავს ერთ თავის ლექსში:

„სამართალი მიყავ, ხელმწიფე ხარო,
მთელი საქართველოს გულისა ხარო!
შეგიძლიან გამიწყრე თუ მახარო.
ხელმწიფეს ვეახელ უცხოთ მორთული.
საზი ხელთ მეჭირა მე გამართული.
მათასავით დამაბრუნეს დართული,
ნეტამც არ შემეტყო მე ის ქართული.
წადი, ჭუჭყიანი ხალიჩა ხარო!

ნათქვამია ერთხელ მთა მთას ეცემა,
ღვთის ნებაა წყალობისა გაცემა!
ნეტარ არ დაგეგდე კარგად გეცემა, —
ჩემი სულიერი დედმამა ხარო!

თუ გინ დამიმტვრიოთ წიბო, გვერდები
ცოცხალი თვალით ვერ მოგშორდები!“

საიათნოვა თითონ გრძნობს თავის დანაშაულს, რომ მან წინადადების მიღებისთანავე დახმარებოდა ჯრეკლეს მოკვლაში, დროზე არ აცნობა ეს მეფეს და ამიტომ ამბობს ნაღვლიანად:

„შეგცოდე, ხელი გაწვდინე, დამჩხვლიტე მაყვალვიგითა.
თითებზე სისხლი ჩამომდის ფერწითელი ლალიგითა,
მე ამ ნაღველს ვერ გავუძლებ, გული მაქვს მისხალიგითა“.

საიათნოვას გარდა სასახლიდან 1765 წლის შეთქმულებასთან დაკავშირებით განდევნილ იქნა ოცდაორი კაცი. ეს მეტად საინტერესო ცნობა შემონახულია საიათნოვას მიერ ქართლის სამეფო კარიდან განდევნის შემდეგ დაწერილ ლექსში და იკითხება ასე:

„რა დავჯე და რა ვიტყვი რომელ ერთი ნაღველისათვის
ჩემსა გარდა ოცდაორსა სხვას ამბობენ, მართალია“.

სასახლიდან განდევნილი საიათნოვა ჯერ გიორგი ბატონიშვილს შეეჩივნა და შემდეგ ბერად შედგა ანაპატის მონასტერში.

¹⁾ იგივე წყარო გვ. 113.

2

**1939 წ. იანვრიდან „ჩვენი თაობა“ გაშობის
ყოველთვიურად.**

ხელის მოწერის პირობები:

წლიურად	18 მან.
ნახევარი წლით	9 „
ცალკე ნომერი	1 მ. 50 კ.

ხელის მოწერა მიიღება სახელგამის ყველა მაღაზიაში, სოიუზპეჩატის რაიბიუროებში და სახელგამის პერიოდ-სექტორში.

რედაქციის მისამართი

ტფილისი, მაჩაბლის ქ. № 13, მწერალთა კავშირი.

Р 553
1939

ფასი 1 ლ. 50 ჯ.

Ежемесячный журнал
„**ЧВЕНИ ТАОБА**“
Сахелгами 1939 г. Тбилиси